

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Miroslava Kuřková

**Strategické přístupy k řešení
arménsko-azerbajdžanského konfliktu
zúčastněnými státy a klíčovými
vonkajšími aktéry**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Miroslava Kuřková**

Vedoucí práce: **PhDr. Ondřej Ditrych, M.Phil., Ph.D.**

Rok obhajoby: **2016**

Bibliografický záznam

KULŤKOVÁ, Miroslava. *Strategické prístupy k riešeniu arménsko-azerbajdžanského konfliktu zúčastnenými štátmi a kľúčovými vonkajšími aktérmi*. Praha, 2016. 114 s. Diplomová práca (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut politologických štúdií. Katedra mezinárodných vzťahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ondřej Ditrych, M.Phil., Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práca „Strategické prístupy k riešeniu arménsko-azerbajdžanského konfliktu zúčastnenými štátmi a kľúčovými vonkajšími aktérmi“ sa zaoberá konfliktom medzi Arménskom a Azerbajdžanom, ktorého centrom je spor o územie Náhorného Karabachu. Pomocou kvalitatívnej analýzy *grand strategy*, teda v mojom preklade národnej stratégie jednotlivých zúčastnených štátov i kľúčových regionálnych a globálnych aktérov odokrýva záujmy, ciele i postoje jednotlivých hráčov v danom strategickom prostredí. Na základe dôkladného rozboru ich národných stratégií hodnotím ich úspešnosť vzhľadom k napĺňaniu stanovených cieľov i úlohu, ktorú konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom v ich stratégiách hrá. V teoretickej časti prinášam stručný prehľad vývoja chápania stratégie i operacionalizáciu hodnotenia jednotlivých stratégií. V druhej kapitole v krátkosti načrtnem historický vývoj južného Kaukazu, kde boli položené základy súčasného konfliktu i medzištátnych vzťahov. V tretej kapitole rozoberám národné stratégie Arménska, Azerbajdžanu, Iránu, Turecka, Ruska, USA a EÚ a v štvrtej následne zhrniem ich úspešnosť a relevanciu.

Abstract

Master thesis „Strategy of Armenia-Azerbaijan conflict resolution by participating states and key external actors“ deals with the conflict between Armenia and Azerbaijan, in the center of which lies the dispute about the Nagorno Karabakh. Using qualitative analysis of grand strategy of Armenia and Azerbaijan and grand strategies of key regional and external stakeholders it uncovers interests, objectives and postures of the players in their strategic

environment. On the basis of comprehensive analysis of the grand strategies I assess their effectiveness in relation to fulfillment of the state's goals and also the role, which conflict between Armenia and Azerbaijan plays in their strategy. In theoretical part I present short overview of the evolution of the concept of grand strategy and also operationalization of assessment of the strategies. In the second chapter I describe the historical background of south Caucasus, which is crucial for understanding of the conflictive nature of some interstate states in the region. In the third chapter I analyze grand strategies of Armenia, Azerbaijan, Iran, Turkey, Russia, USA and EU. In the last chapter I summarize the effectiveness and relevance of chosen strategies.

Kľúčové slová

stratégia, národná stratégia, Náhorný Karabach, Arménsko, Azerbaidžan, konflikt, riešenie konfliktu, ropná politika, kľúčoví vonkajší aktéri

Keywords

strategy, grand strategy, Nagorno-Karabagh, Armenia, Azerbaijan, conflict, conflict resolution, oil politics, external stakeholders

Rozsah práce: 231 873 znakov

Prehlásenie

1. Závazne prehlasuje, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola použitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby bola moja práca sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 4. 5. 2016

Miroslava Kuřková

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada poďakovala vedúcemu mojej diplomovej práce, PhDr. Ondřejovi Ditrychovi, M.Phil., Ph.D. za jeho trpezlivé vedenie, ústretovosť, neoceniteľné pripomienky a pohotovú komunikáciu. V neposlednom rade patrí moja vďaka za podporu počas celého štúdia mojej rodine a Matejovi Thomkovi.

Institut politologických studií
Téza diplomové práce

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Miroslava Kul'ková

podpis:

Mezinárodní vztahy

Magisterské studium

Imatrikulační ročník 2014

**Téma: Strategické prístupy k riešeniu arménsko-azerbajdžanského konfliktu
zúčastnenými štátmi a kľúčovými vonkajšími aktérmi**

**Topic: Strategy of Armenia-Azerbaijan conflict resolution by participating states and key
external actors**

Projekt diplomové práce

Vedúci práce: PhDr. Ondřej Ditrych, MPhil. Ph.D.

Podpis: _____

V Praze dne 14.9. 2015

Key words: strategy, grand strategy, Nagorno-Karabagh, Armenia, Azerbaijan, conflict, conflict resolution, oil politics, external stakeholders

Kľúčové slová: stratégia, národná stratégia, Náhorný Karabach, Arménsko, Azerbajdžan, konflikt, riešenie konfliktu, ropná politika, kľúčoví vonkajší aktéri

Charakteristika témy: Konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom, ktorého epicentrom aj naďalej zostáva Náhorný Karabach, má v južnom Kaukaze hlboké korene. Vzťahy medzi jednotlivými národmi tohto regiónu sú hlboko poznačené cárskou a sovietskou ruskou politikou, ktorá mala nesmierny vplyv na ich súčasnú konfliktnosť. Pozadie konfliktu o Náhorný Karabach bolo vytvorené už v neskorom 19. storočí a v násilnostiach medzi rokom 1905, a začlenením Arménska aj Azerbajdžanu do Sovietskeho zväzu v 1921. (Cornell, 2001, 62) Konflikt bol počas sovietskej vlády potlačený, aby sa v období perestrojky a uvoľnenia znova vynoril. V rokoch 1988-1994 eskaloval do otvorených vojenských stretov za súčasnej neustálej snahy mediátorov ako Rusko, Turecko, Irán, Kazachstan, západné krajiny a organizácie, vyjednať prímerie. To sa podarilo až roku 1994 pod záštitou Ruska, kedy bolo Biškekským protokolom uzavreté prímerie, hoci oficiálne nebola medzi Arménskom a Azerbajdžanom nikdy vyhlásená vojna. Konflikt však oba štáty stál 20 000 mŕtvych, 1,5 milióna utečencov a vnútorne vysídlených osôb, ktorí sa nemôžu vrátiť do svojich domovov. (Cornell, 2001, 61) Pogromy a etnické čistky (1988 vyvraždenie arménskeho obyvateľstva v Sumgaite, 1990 v Baku, masakra azerbajdžanského obyvateľstva v Khojali v 1992) však hlboko poškodili vzťahy medzi oboma národmi, v ktorých momentálne prevláda nedôvera a chýba komunikácia. Edmund Herzig uvádza, že Arménsko v súčasnosti drží 15% azerbajdžanského teritória, aj keď Azerbajdžan uvádza omnoho vyššie číslo. (Herzig, 1999, 62) Konflikt má status „zamrznutý“, mier doteraz uzavretý nebol, napriek niekoľkým návrhom a snahám Minskej skupiny. Všetky vyjednávania zatiaľ zlyhávajú na sporných otázkach suverenity Karabachu, navrátenia azerbajdžanských území, bezpečnosti Náhorného Karabachu a vlastníctva mesta Shusha. (Herzig, 1999, 70)

Vzájomný konflikt týchto dvoch malých štátov dlho ostával na periférii záujmov kľúčových aktérov medzinárodnej politiky. Ako však Thomas de Waal vo svojej knihe *Black garden* o priebehu karabšského konfliktu poznamenáva, je to na ich škodu. (de Waal, 2003, 2) Nevyriešenie celého sporu zviazalo celý región medzi Čiernym a Kaspickým morom. Región, ktorý pre externých aktérov začína naberať na dôležitosť práve kvôli svojim bohatým náleziskám ropy a zemného plynu. V súčasnej situácii, keď sa Európa snaží diverzifikovať zdroje ropy a zemného plynu v zmysle posilnenia energetickej bezpečnosti, sa ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan javí ako zaujímavá alternatíva voči ruskému čiernemu zlatu. Taktiež americké spoločnosti Chevron a ExxonMobil investovali do rozvoja ťažby kaspickej ropy. (de Waal, 2003, 4)

Okrem toho, obe znepriatelené krajiny majú aliancie s oveľa väčšími hráčmi na poli medzinárodných vzťahov a oba si svoju bezpečnostnú politiku zakladajú na týchto spojenectvách. (Herzig, 1999, 53) Herzig vo svojej knihe *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia* prehľadne rozoberá vojenské a ekonomické putá, ktoré Arménsko a Azerbajdžan s ostatnými kľúčovými externými aktérmi majú. Kým napríklad Azerbajdžan so svojou prozápadnou a protiruskou orientáciou pritiahol pozornosť Spojených štátov a jej ropných spoločností, je členom OBSE a programu NATO Partnerstva pre mier, Arménsko k členstvu v týchto organizáciách pristupovalo zdržanlivo. Arménskym najbližším vojenským spojencom je totiž Rusko, ktoré ho počas vojny o Náhorný Karabach podporovalo zbraňami v hodnote miliardy amerických dolárov. (Herzig, 1999, 67) Arménsko tiež v máji 1997 iniciovalo a ratifikovalo zmluvu, ktorá Rusku na jeho území zabezpečovala právo budovať vojenské základne po dobu 25 rokov a zakladala blízke vojenské spojenectvo. (Herzig, 1999, 50) Turecko, veľký sused Arménska v regióne, sympatizuje s Azerbajdžanom nielen kvôli etnickej blízkosti populácie, ale aj kvôli historickým konfliktom s Arménskom. Irán, hoci moslimský, rovnako ako väčšina azerbajdžanskej populácie, je Azerbajdžanom vnímaný ako hrozba, a bol niekoľkokrát obvinený z napomáhania Arménsku počas karabašského konfliktu. EÚ má zase strategický záujem na bezpečnosti vo svojom blízkom okolí a kaspická ropa pre ňu predstavuje dobrú alternatívu k ruským ropovodom, ktoré sú Ruskom neraz využívané na presadenie jeho záujmov. V rámci svojej Európskej susedskej politiky pripravila pre štáty južného Kaukazu Akčné plány, ktorými sa prehľadne a podrobne zaoberá Sevda Amirova vo svojej práci *European Neighbourhood Policy in South Caucasus: Azerbaijan as Case Study*. A konečne, USA má nielen ekonomické záujmy v Azerbajdžane a Kaspickom mori, ale aj miliónovú diaspóru amerických Arménov, ktorých lobby v americkom Kongrese patrí k jedným z najvplyvnejších. (de Waal, 2003, 4) O schopnosti amerických Arménov predstaviť konflikt o Náhorný Karabach vo svetle priaznivom pre Arménsko a uplatniť použitie tzv. The Silk Road Strategy Act, ktorý Azerbajdžanu uprel akúkoľvek americkú finančnú pomoc a diplomaticky ho vyšachoval, píše detailne Thomas Ambrosio vo svojej eseji *Entangling Alliances: The Turkish-Israeli Lobbying Partnership and Its Unintended Consequences*.

Dôležitosť konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom kvôli strategickému polohe krajín a alianciám so silnejšími štátmi vzrastá. V mojej práci sa mu chcem venovať zo strategického perspektívy a v rámci komparatívnej prípadovej štúdie porovnať stratégie prístupu ku konfliktu nielen znepriatelených štátov, ale aj vyššie spomínaných kľúčových externých aktérov.

Ako však chápať pojem stratégia? V literatúre medzinárodných vzťahov a bezpečnostných štúdií je množstvo definícií stratégie od čisto vojensko-taktického chápania, až po liberalistickejšie vnímanie pojmu v intenciách

celkovej stratégii štátu, ktoré sa vyvíjali v priebehu storočí. Richard K. Betts vo svojom prelomovom článku *Is Strategy an Illusion?* stratégiu definuje ako „*spojitosť medzi vojenskými prostriedkami a politickými cieľmi, schému pre spôsob, ako jedno môže plodiť druhé. Bez stratégie neexistuje žiadne zdôvodnenie toho, ako sila dosiahne účel hodný jeho ceny v krvi a poklade. Bez stratégie je sila iba neriadenou strelou a vojna bezhlavá.*“ (Betts, 2000, 5) Betts síce chápe stratégiu ako akúsi schému pre použitie vojenských prostriedkov za účelom dosiahnutia politických cieľov, v popredí teda stále ostáva vojenské chápanie stratégie, jeho článok je však významný v inom. Ku konceptu podľa neho treba pristupovať s pokorou, pretože realita spochybňuje stopercentnú účinnosť akejkoľvek dobre vymyslenej stratégie.

Chápanie stratégie v zmysle *grand strategy* alebo národnej stratégie štátu (vo svojej práci budem pojem *grand strategy* prekladať ako národná stratégia) je pre mňa v mojej práci smerodajné. Práce Edwarda Mead Earla, Basila Liddel Harta a Paula Kennedyho sú tými, na ktorých je postavený teoretický rámec mojej tézy. Mead Earle vo svojej knihe *Makers of Modern Strategy* definuje stratégiu ako „*druh kontroly a využívania zdrojov národa – alebo koalície národov – vrátane jeho ozbrojených síl, k takému cieľu, kde jeho životne dôležité záujmy sú efektívne zveľadované a zabezpečené proti nepriateľom reálnym, potenciálnym či iba predpokladaným. Najvyšší typ stratégie – niekedy nazývaný aj národná stratégia – je taký, ktorý tak integruje politiky a výzbroj národa, že jej vyústenie do vojny je buď nepotrebné alebo podniknuté s maximálnou šancou na víťazstvo.*“ (Earle, 1943, 8)

Basil Liddel Hart spája vojenskú a mierovú zložku stratégie do jedného tým, že označuje za cieľ vojny dosiahnutie lepšieho mieru, aj keď len z vlastného hľadiska, teda je preňho nevyhnutné viesť vojnu so súčasným neustálym myslením na mier. Národná stratégia je preňho neustálym balansovaním prostriedkov a cieľov v mierových i vojnových časoch, nielen snahou o vojenské víťazstvo, ale aj za akú cenu. „*Národná stratégia by mala rátať a rozvíjať ekonomické zdroje a ľudskú silu národov za účelom udržania bojových služieb. Taktiež morálne zdroje – podporovať ochotného ducha občanov je často dôležitejšie, než vlastniť konkrétnejšie formy moci. Národná stratégia by tiež mala regulovať rozdelenie moci medzi jednotlivými úradmi či inštitúciami, a medzi inštitúciami a priemyslom. Bojová sila je len jedným z inštrumentov národnej stratégie – ktorá by mala brať v úvahu a aplikovať tiež finančný tlak, diplomatický tlak, obchodný tlak a v neposlednom rade etický tlak, na oslabenie oponentovej vôle. Nemala by len kombinovať rozličné nástroje, ale aj tak regulovať ich použitie, aby sa vyhla budúcemu poškodeniu stavu mieru – pre jeho bezpečnosť a prosperitu.*“ (cit. v Kennedy, 1991, 2-3)

Ako Paul Kennedy vo svojej zbierke esejí rozoberá, centrálny problém národnej stratégie teda leží v politike – v kapacite národného lídra spojiť prvky vojenské

aj nevojenské pre zachovanie a zvýšenie dlhodobých najlepších záujmov štátu, v čase vojny aj mieru. (Kennedy, 1991, 5) Kennedy tiež definuje 3 faktory, ovplyvňujúce národnú stratégiu: 1) *zachovávanie a využívanie národných zdrojov*; 2) *diplomacia*; 3) *národná morálka a kultúrna politika*. (Kennedy, 1991, 4-5) Túto operacionalizáciu budem v analýze stratégií zúčastnených aktérov používať aj ja, nuancujem ju však o 4 strategické elementy z dizertačnej práce Chih-tung Chunga *The Evolution of Taiwan's Grand Strategy: From Chiang Kai-shek to Chen Shui-bian*.

Chih-tung Chung vo svojej práci podáva skvelý prehľad vývinu národnej stratégie v zmysle grand strategy, kde identifikuje 8 analytických elementov alebo dimenzií stratégie, zoradených do dialektických párov: prostriedky vs. ciele; ideové vs. materiálne aspekty; činiteľ(agent) vs. štruktúra; defenzíva vs. ofenzíva. Tieto duality vyústia do 4 určujúcich faktorov stratégie, ktoré musí každý stratég zvážiť: 1) *voľba* medzi vytúženým cieľom a dostupnými prostriedkami; 2) *schopnosť*, zložené z ideových i materiálnych zložiek; 3) *prostredie*, tvorené súhrou medzi danou štruktúrou a aktívnym činiteľom; 4) *postavenie*, ako prijatie aktívneho alebo reaktívneho postoja, uprednostnenie defenzívy alebo ofenzívy.

Syntézou faktorov Paula Kennedyho a Chih-tung Chunga vznikne operacionalizácia, ktorú použijem na komparáciu stratégií, adoptovaných zúčastnenými štátmi a kľúčovými vonkajšími aktérmi ku konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom.

1) ponechám Chih-tung Chungovú *voľbu* na základe vytúžených cieľov a dostupných prostriedkov.

2) *hospodárenie s národnými zdrojmi* vo všeobecnosti – hoci Kennedy mal vo svojej definícii predovšetkým na mysli materiálne zdroje, tento bod rozšírim v zmysle Chih-tung Chungovho faktoru schopnosti štátu aj na ideové, alebo nemateriálne zdroje.

3) *prostredie* – tento bod vznikne syntézou Chih-tung Chungovho rovnomenného faktora a *diplomacie*, ktorú Kennedy chápe ako zlepšovanie postavenia národa cez získavanie spojencov a podpory neutrálnych štátov, a redukovanie nepriateľov, čiže ako akési ovplyvňovanie danej vonkajšej štruktúry. Keďže prostredie je vzťah agenta/činiteľa a štruktúry vnútri štátu aj navonok, bude tento faktor determinovaný vonkajšími diplomatickými vzťahmi, aj relevantným vnútorným mocenským usporiadaním.

4) *národná morálka a kultúrna politika štátu* – tento Kennedyho faktor ponechám bezo zmeny

5) celkový *postoj* - teda prijatý aktívny iniciačný alebo reaktívny postoj štátu.

Porozumenie národnej stratégie, ktorú štát prijal vo vzťahu ku konfliktu, je dôležité, pretože môže veľa naznačiť o jeho intenciách a potenciálnej možnosti vyriešenia konfliktu.

Výskumná otázka: Aké národné stratégie prijali zúčastnené štáty a kľúčový vonkajší aktéri vo vzťahu ku konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom? Čo to prezrádza o prospekte vyriešenia ich vzájomného konfliktu?

Metodológia: strategické prístupy jednotlivých zúčastnených strán arménsko-azerbajdžanského konfliktu budem skúmať ich vzájomnou komparáciou vo vzťahu k histórii a súčasnosti konfliktu. Táto komparatívna prípadová štúdia strategických prístupov sa bude zaoberať hlavne aktivitami zúčastnených aktérov od uzavretia prímeria (Biškekského Protokolu) v 1994 do súčasnosti (teda rok 2015), s historickým exkurzom do minulosti konfliktu. Teoretický rámec mojej práce bude tvoriť koncept stratégie tak, ako ho chápu Edward Mead Earla, Basil Liddel Harta a Paul Kennedy – nielen ako prepojenie vojenských prostriedkov na dosiahnutie politických cieľov, ale ako širšie využívanie všetkých prostriedkov štátu v čase vojny aj mieru, na maximalizáciu dosiahnutia najlepších dlhodobých záujmov štátu. Ako operacionalizáciu, ktorá bude tvoriť kostru mojej komparatívnej prípadovej štúdie, som zvolila syntézu Kennedyho a Chih-tung Chungových faktorov, ovplyvňujúcich stratégiu.

Predbežná náplň práce:

1. Úvod
2. Predstavenie konceptu stratégie a jeho vývoja
3. Vzťahy Arménska a Azerbajdžanu v historickej perspektíve
4. Strategické prístupy ku konfliktu
 - 4.1. Zúčastnené štáty
 - 4.1.1. Arménsko
 - 4.1.2. Azerbajdžan
 - 4.2. Kľúčový vonkajší aktéri
 - 4.2.1. Rusko
 - 4.2.2. Irán
 - 4.2.3. Turecko
 - 4.2.4. USA
 - 4.2.5. EU
5. Záver

Hlavná literatúra:

AMBROSIO, Thomas. *Ethnic identity groups and U.S. foreign policy*. Westport, Conn.: Praeger, 2002, viii, 232 s. ISBN 0275975320.

AMIROVA, Sevda. *European Neighbourhood Policy in South Caucasus: Azerbaijan as a case study*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, 83 s. ISBN 9783843369732.

BETTS, Richard K. Is Strategy an Illusion? *International Security*. 2000, **25**(2). Dostupné z: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/556/is_strategy_an_illusion.html

CHUNG, Chih-tung. *The Evolution of Taiwan's Grand Strategy: From Chiang Kai-shek to Chen Shui-bian*. London, 2012. Dostupné také z: <http://etheses.lse.ac.uk/view/creators/Chung=3AChih-tung=3A=3A.html>. Phd thesis. The London School of Economics and Political Science (LSE).

CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, 480 s. ISBN 0700711627.

DE WAAL, Thomas. *Black garden: Armenia and Azerbaijan through peace and war*. New York: New York University Press, c2003, xiii, 337 s. ISBN 0814719449.

MEAD EARLE, Edward. *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton: Princeton University Press, 1943, 566 s. ISBN 0691069077

GÖKAY, Bülent. *The politics of Caspian oil*. Houndmills: Palgrave, 2001, x, 232 s. ISBN 0333739736.

HERZIG, Edmund. *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia*. London: Royal Institute of International Affairs, 2000, 165 s. ISBN 0855675536.

KENNEDY, Paul M. *Grand strategies in war and peace*. London: Yale University Press, 1991, 224 s. ISBN 0300049447.

KOPEČEK, Vincenc. *Jižní Kavkaz mezi demokracií a autoritarismem*. Praha: European Science and Art Publishing, 2012, 133 s. ISBN 9788087504185.

Obsah

ÚVOD	3
1. TEORETICKO - METODOLOGICKÝ RÁMEC	6
1.1 Koncept grand strategy.....	6
1.2 Operacionalizácia stratégie.....	10
1.3. Metodológia.....	11
2. VZŤAHY ARMÉNSKA A AZERBAJDŽANU V HISTORICKEJ PERSPEKTÍVE	14
2.1 Pozadie konfliktu: 19. storočie – začlenenie štátov do ZSSR	15
2.2 Potlačenie konfliktu počas sovietskej éry 1921-1987.....	16
2.3 Perestrojka a znovuoobjavenie konfliktu 1987-1991	17
2.4 Vojna 1992-1994.....	20
2.5. Hľadanie riešenia 1994 – súčasnosť.....	22
3. NÁRODNÉ STRATÉGIE AKTÉROV	27
3.1 Arménsko.....	27
3.1.1. <i>Strategická voľba</i>	27
3.1.2. <i>Strategické schopnosti</i>	30
3.1.3. <i>Strategické prostredie</i>	33
3.1.4. <i>Strategický postoj</i>	36
3.2. Azerbajdžan.....	37
3.2.1. <i>Strategická voľba</i>	37
3.2.2. <i>Strategické schopnosti</i>	40
3.2.3. <i>Strategické prostredie</i>	45
3.2.4. <i>Strategický postoj</i>	47
3.3. Irán.....	48
3.3.1. <i>Strategická voľba</i>	48
3.3.2. <i>Strategické schopnosti</i>	52
3.3.3. <i>Strategické prostredie</i>	54
3.3.4. <i>Strategický postoj</i>	56
3.4. Turecko.....	57
3.4.1. <i>Strategická voľba</i>	57
3.4.2. <i>Strategické schopnosti</i>	60
3.4.3. <i>Strategické prostredie</i>	63
3.4.4. <i>Strategický postoj</i>	64
3.5. Rusko.....	65
3.5.1. <i>Strategická voľba</i>	65
3.5.2. <i>Strategické schopnosti</i>	68
3.5.3. <i>Strategické prostredie</i>	71
3.5.4. <i>Strategický postoj</i>	72
3.6. USA.....	74
3.6.1. <i>Strategická voľba</i>	74

3.6.2. <i>Strategické schopnosti</i>	76
3.6.3. <i>Strategické prostredie</i>	78
3.6.4. <i>Strategický postoj</i>	79
3.7. Európska únia.....	80
3.7.1. <i>Strategická voľba</i>	80
3.7.2. <i>Strategické schopnosti</i>	81
3.7.3. <i>Strategické prostredie</i>	83
3.7.4. <i>Strategický postoj</i>	84
4. ZHRNUTIE ÚSPEŠNOSTI NÁRODNÝCH STRATÉGIÍ AKTÉROV	85
4.1. Arménsko	85
4.2. Azerbajdžan.....	86
4.3. Irán	87
4.4. Turecko.....	88
4.5. Rusko.....	88
4.6. USA	89
4.7. EÚ.....	90
ZÁVER	91
SUMMARY	93
POUŽITÁ LITERATÚRA	94

ÚVOD

Zamrznutý konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom už dávno nemal toľko mediálnej pozornosti, ako 2. apríla 2016, keď pozdĺž kontaktnej línie medzi Arménskom a Azerbajdžanom vypukli najostrejšie ozbrojené zrážky medzi azerbajdžanskými a arménskymi jednotkami od podpísania prímeria (Biškecký protokol) v roku 1994.¹ Nové prímerie bolo podpísané už 5. apríla 2016, no obidve strany sa už odvtedy navzájom obvinili z porušenia tohto nového prímeria. V dôsledku minimálnej až neexistujúcej komunikácie medzi Arménskom a Azerbajdžanom, ostreľovacej taktiky pozdĺž frontovej línie, výbuchov mín a občasných delostreleckých duelov však príde každoročne už od roku 1994 o život 200 až 300 vojakov a civilistov,² konflikt je teda pod povrchom oveľa horúcejší, než sa na prvý pohľad môže zdať.

Zdrojom tohto konfliktu je separatistická oblasť Náhorný Karabach, kedysi patriaca pod správu azerbajdžanskej SSR, ktorá v roku 1991 vyhlásila nezávislosť, a teraz je pod ochrannými krídlami Arménska. Medzinárodné spoločenstvo ju však dosiaľ ako Republiku Náhorný Karabach neuznáva. Arménsko taktiež v bojoch začiatkom 90. rokov zabralo aj 5 azerbajdžanských území mimo Náhorného Karabachu, ktoré drží ako „rukojemníkov“ pri vyjednávaní o právnom statuse Karabachu, ktoré už dlhší čas uviazli na mŕtvom bode. Vyriešenie tohto konfliktu pritom nikdy nebolo dôležitejšie, ako dnes.

Ako píše Svante Cornell vo svojej kľúčovej knihe pre pochopenie etnopolitických konfliktov na Kaukaze *Small Nations and Great Powers*, Kaukaz bol už oddávna hraničnou krajinou, križovatkou civilizácií a náboženstiev, mostom či bariérou kontaktov medzi severom a juhom, medzi východom a západom. Kedysi predstavoval oblasť, kde sa stretávali i súperili tri veľké ríše (Osmanská, Perzská, Ruská), dnes je akousi nárazníkovou zónou medzi tromi významnými regionálnymi aktérmi (Turecko, Irán, Rusko). Pre svoju geografickú polohu, ale i pre bohatstvo kaspickej ropy a zemného plynu je však cennou „trofejou“ aj pre globálnych hráčov ako USA a EÚ, ktoré sledujú v regióne svoje ciele. Práve kvôli zhoršujúcim sa vzťahom medzi Ruskom a Západom, a energetickej závislosti Európy, naberá južný Kaukaz na geopolitickom význame. Je nielen kľúčom k ruskému severnému Kaukazu, ale aj k energetickej nezávislosti EÚ.

Dôležitosť konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom narastá nielen kvôli meniacej sa medzinárodnej situácii, ale i alianciám a vzťahom, ktoré Arménsko

¹ ASSOCIATED PRESS IN BAKU. Conflict erupts between Azerbaijani and Armenian forces. The Guardian [online]. 2016 [cit. 2016-05-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2016/apr/02/conflict-erupts-between-azerbaijani-and-armenian-forces>

² ROMANCOV, Michael a kol. Jižní Kavkaz v bezpečnostní perspektivě. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013. ISBN 978-80-86855-90-5, str. 105

i Azerbajdžan majú s regionálnymi aktérmi i globálnymi hráčmi. Arménsko je nielen v Eurázijskej ekonomickej únii, ale spolu s Ruskom podpísalo i dohodu o spoločnej vzdušnej obrane. Rusko má taktiež na jeho území vojenské základne a početné jednotky, a získava nad ním stále väčší vplyv. Turecko, veľký sused Arménska v regióne, sympatizuje s Azerbajdžanom nielen kvôli etnickej blízkosti populácie, ale aj kvôli historickým konfliktom s Arménskom. Spolu s Azerbajdžanom drží už vyše 20 rokov ekonomickú blokádu a uzavreté hranice s Arménskom. Irán, hoci šíitsky, rovnako ako väčšina azerbajdžanskej populácie, je Azerbajdžanom vnímaný ako hrozba, a bol niekoľkokrát obvinený z napomáhania Arménsku počas karabaškého konfliktu. EÚ má zase strategický záujem na bezpečnosti vo svojom blízkom okolí a azerbajdžanská ropa a plyn pre ňu predstavuje významnú alternatívu k ruským ropovodom a plynovodom, ktoré sú Ruskom neraz využívané na presadenie jeho záujmov. A konečne, USA má nielen ekonomické záujmy v Azerbajdžane a Kaspickom mori, ale i geopolitické – cez južný Kaukaz vedie koridor, ktorým môžu USA zásobovať Afganistan či podnikať operácie na Blízkom východe bez kontroly Ruska či Iránu. Letecká základňa USA či NATO na južnom Kaukaze by teda bola obrovským tromfom.

V prípade rozmrazenia konfliktu medzi dvoma juhokaukazskými štátmi sa mnohé väzby a spojenectvá môžu aktivovať a situácia tak má potenciál presiahnuť hranice južného Kaukazu. Hlavne, keď budú regionálni a globálni aktéri namiesto reálneho vyriešenia konfliktu viac sledovať svoje vlastné strategické záujmy. Preto je dôležité poznať národné stratégie jednotlivých kľúčových hráčov. Aké sú ich primárne ciele, aké prostriedky volia k ich dosiahnutiu a ako úspešní sú vo svojich národných stratégiách? Presné poznanie národných stratégií kľúčových hráčov umožní s jasnosťou sledovať ich pohyby na šachovnici južného Kaukazu, lepšie zmapovať ich potenciálne šance i riziká ich jednaní vo vzťahu k ostatným aktérom. Národné stratégie ukážu, kto šikovne hýbe figúrkami vo „Veľkej hre“ a komu príležitosti unikajú pomedzi prsty. Kto svoj vplyv posilňuje a kto naopak svoje zbrane dosť dobre nevyužíva.

Vo svojej práci staviam na koncepte národnej stratégie v zmysle *grand strategy* ako ju chápe Paul Kennedy, Edward Mead Earle či Basil Liddel Hart. Operacionalizácia vychádza z dizertačnej práce Chih-tung Chunga *The Evolution of Taiwan's Grand Strategy: From Chiang Kai-shek to Chen Shui-bian*, ktorý z definícií národných stratégií vyššie spomenutých (a ďalších) vedcov vydestiloval 4 jasné určujúce faktory: voľbu, schopnosti, prostredie a postoj. Určením týchto 4 faktorov možno jasne obsiahnuť národnú stratégiu aktérov. Pomocou komparatívnej prípadovej štúdie a metódy štruktúrovanej zaostrenej komparácie budem tieto 4 faktory hľadať v *grand strategies* zúčastnených aktérov a na ich základe a celkových výsledkoch na záver porovnávať úspešnosť jednotlivých národných stratégií.

V prvej kapitole ponúknem prehľad kľúčových momentov vývoja konceptu *grand strategy* (ktorý v práci prekladám ako národná stratégia) a predstavím definíciu, ktorou sa budem riadiť. Charakterizujem 4 kľúčové faktory národnej stratégie, pomocou ktorých bude možné porozumieť národnej stratégii zúčastnených hráčov i jej dôsledkom, a popíšem metódu štruktúrovanej zaostrenej komparácie, ktorú budem používať.

V druhej kapitole v krátkosti predstavím zložitú a prepletenú históriu južného Kaukazu, pretože súčasný konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom siaha ďaleko do minulosti. Porozumieť momentálnemu stavu i niektorým medzištátnym vzťahom (napríklad vzťah Turecka a Arménska či Ruska a Azerbajdžanu) nie je možné bez poznania kľúčových momentov ich spoločnej histórie.

Tretia kapitola sa venuje samotným národným stratégiám Arménska, Azerbajdžanu, Iránu, Turecka, Ruska, USA a EÚ. Pomocou 4 určujúcich faktorov Chih-tung Chunga sa snažím popísať a obsiahnuť podstatu ich národnej stratégie, u regionálnych a globálnych aktérov najmä tú časť, ktorá je relevantná pre konflikt na južnom Kaukaze. Primárne sa budem venovať udalostiam po roku 1994 a do roku 2015.

Konečne vo štvrtej kapitole popísané národné stratégie analyticky zhrniem z hľadiska ich úspešnosti, vhodnosti a potenciálu, ktorý v budúcnosti majú. V závere napokon prinesiem prehľad výsledkov práce i kvalitatívnej analýzy národných stratégií.

1. TEORETICKO - METODOLOGICKÝ RÁMEC

1.1 Koncept grand strategy

V literatúre medzinárodných vzťahov a bezpečnostných štúdií je množstvo definícií stratégie od čisto vojensko-taktického chápania, až po liberalistickejšie vnímanie pojmu v intenciách celkovej stratégie štátu, ktoré sa vyvíjali v priebehu storočí. Väčšina klasikov strategického myslenia sa pojmom stratégia zaoberá iba v čisto vojenskej dimenzii.

Podľa Sun-Tzua, generála a vojenského stratéga zo starovekej Číny, ktorého dielo *Umenie vojny* patrí ku klasickým dielam strategických štúdií, stratégia zahŕňa viac-menej iba sériu krokov, vďaka ktorým môže veliteľ vyhrať boj, utváranie politicko-sociálnych podmienok po ňom, či všeobecne situáciu po ozbrojenom konflikte sa už nezaoberá.³

Jedna z najvýraznejších postáv vojenského myslenia nielen 16. storočia Niccolo Machiavelli sa stratégiou zaoberal taktiež hlavne vo vojenskom chápaní. Chápal ju ako vhodnú organizáciu armády a ozbrojených síl štátu a ich uplatnenie v rozhodujúcom boji. Jeho hlavným cieľom bola reforma vojenskej organizácie Florencie a všeobecná norma pre silný vojenský štát. Podľa jednej z jeho hlavných téz je cieľom vojny podriaďiť nepriateľa svojej vôli, vojenské ťaženie preto musí byť plánovanou operáciou pod unifikovaným vedením, ktorá kulminuje v rozhodujúcej bitke. Spôsob, akým chce vodca cieľ dosiahnuť – a tiež správna stratégia – je závislá od konkrétnych okolností.⁴ Cieľ teda ospravedlňuje použité prostriedky.

Na Machiavelliho vo veľkej miere nadväzuje ďalší z veľkých klasikov vojenského a strategického myslenia - Carl von Clausewitz. Clausewitz začal rozlišovať medzi krátkodobou taktikou – spôsobom použitia vojska v bitke; a dlhodobejšou stratégiou – spôsobom využitia mužstva k výhre celej vojny.⁵ V chápaní stratégie však učinil určitý posun – vojna je podľa Clausewitza iba pokračovaním politiky inými prostriedkami. Z tohto tvrdenia vyplýva, že nemôžeme hovoriť len o čisto vojenskej evaluácii veľkej strategickej otázky, ani o čisto vojenskej schéme jej riešenia.⁶ Stratégia je teda použitie ozbrojených síl za účelom dosiahnutia vojenských cieľov, a súčasne politického účelu vojny.⁷ Clausewitz tiež do strategických štúdií prináša psychologické

³ HERBERG-ROTHER, Andreas. Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-920269-0, str. 8

⁴ GILBERT, Felix. Machiavelli: The Renaissance of the Art of War. In: PARET, Peter. *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986, s. 29-30

⁵ KENNEDY, Paul M. Grand strategies in war and peace. London: Yale University Press, 1991, 224 s. ISBN 0300049447, str. 1

⁶ PARET, Peter. Clausewitz. In: PARET, Peter. *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986, s. 200

⁷ PARET, Peter. Introduction. In: PARET, Peter. *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986, s. 3

a nemateriálne elementy, s ktorými treba počítať – morálku vojakov, psychológiu veliteľov. Nie so všetkými elementami, ovplyvňujúcimi priebeh a výsledok vojny, možno podľa Clausewitza narábať v rámci čisto matematickej analýzy a do uvažovaní o stratégii vnáša prvok neznáma či náhody, s ktorým treba rátať - frikciu.⁸

Aj v modernej histórii 20. a 21. storočia je bežné používanie pojmu stratégia v zmysle čisto vojenskej dimenzie konfliktu, vo vzťahu k boju – stratégia generála Sira Douglasa Haiga na západnom fronte, stratégia tzv. žabích skokov (z angl. island-hopping strategy) generála Douglasa MacArthura v druhej svetovej vojne atď.⁹ Kingston-McCloughry vo svojej knihe *Global Strategy* už použil termín *globálna stratégia*, stále však pod týmto pojmom chápal vojenskú stratégiu daného štátu, aj keď už rozlišoval určité jej mierové aspekty.¹⁰

Stratégiou sa zaoberal aj André Beaufre Rozlišoval medzi totálnou stratégiou (angl. total strategy) – ktorá upravuje priebeh vojny na vládnej úrovni; a celkovou stratégiou (angl. overall strategy) – ktorá sa aplikuje v konkrétnej oblasti (vojenskej, diplomatickej, ekonomickej, politickej), a tieto celkové stratégie rôznych oblastí sú napokon súčasťou totálnej stratégie.¹¹ Beaufre hoci učinil určité rozdelenie stratégie, stále ju koncentruje na obdobie vojny.

Takéto chápanie stratégie je však značne chudobné a obmedzené. Neposkytuje žiaden priestor pre zváženie nevojenských dimenzií konfliktu alebo pre dlhodobé a politické ciele znepriatelených štátov ako komplexných celkov. Preto prišli niektorí myslitelia s novým konceptom, ktorý chýbajúce dimenzie vo vojenskom chápaní stratégie pokryje – tzv. *grand strategy*. Keďže sa jedná o celkovú komplexnú stratégiu štátu, ktorá zahŕňa stratégie štátu v mieri aj vo vojenskom konflikte, budem vo svojej práci tento pojem prekladať ako *národná stratégia*.

Prelomovou prácou pre chápanie stratégie v zmysle grand strategy je kniha Edwarda Mead Earla *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*, kde v roku 1943 uviedol definíciu národnej stratégie v zmysle grand strategy: „*stratégia je druh kontroly a využívania zdrojov národa – alebo koalície národov – vrátane jeho ozbrojených síl, k takému cieľu, kde jeho životne dôležité záujmy sú efektívne zveľad'ované a zabezpečené proti nepriateľom reálnym, potenciálnym či iba predpokladaným. Najvyšší typ stratégie – niekedy nazývaný aj národná stratégia – je taký, ktorý tak integruje*

⁸ PARET, Peter. Clausewitz. In: PARET, Peter. *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986, s. 190-191

⁹ KENNEDY, 1991, str. 1

¹⁰ KINGSTON-MCCLOUGHRY, Edgar James. *Global strategy*. New York: Praeger, 1957, str. 35

¹¹ CARVER, Michael. Conventional Warfare in Nuclear Age. In: PARET, Peter. *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986. s. 788

*politiky a výzbroj národa, že jej vyústenie do vojny je buď nepotrebné alebo podniknuté s maximálnou šancou na víťazstvo.*¹²

Ešte radikálnejšie rozvinul myšlienku národnej stratégie Basil Liddel Hart vo svojej knihe *Strategy*. Spája vojenskú a mierovú zložku stratégie do jedného tým, že označuje za cieľ vojny dosiahnutie lepšieho mieru, aj keď len z vlastného hľadiska, teda je preňho nevyhnutné viesť vojnu so súčasným neustálym myslením na mier. Národná stratégia je preňho neustálym balansovaním prostriedkov a cieľov v mierových i vojnových časoch, nielen snahou o vojenské víťazstvo, ale aj za akú cenu. Národná stratégia je teda viac než len supervízia bitiek. *„Národná stratégia by mala rátať a rozvíjať ekonomické zdroje a ľudskú silu národov za účelom udržania bojových služieb. Taktiež morálne zdroje – podporovať ochotného ducha občanov je často dôležitejšie, než vlastniť konkrétnejšie formy moci. Národná stratégia by tiež mala regulovať rozdelenie moci medzi jednotlivými úradmi či inštitúciami, a medzi inštitúciami a priemyslom. Bojová sila je len jedným z inštrumentov národnej stratégie – ktorá by mala brať v úvahu a aplikovať tiež finančný tlak, diplomatický tlak, obchodný tlak a v neposlednom rade etický tlak, na oslabenie oponentovej vôle. Nemala by len kombinovať rozličné nástroje, ale aj tak regulovať ich použitie, aby sa vyhla budúcemu poškodeniu stavu mieru – pre jeho bezpečnosť a prosperitu.*¹³Liddel Hart sa teda snažil ukázať, ako komplexná a mnohvrstvová národná stratégia je a značne jej definíciu rozšíril.

Paul Kennedy vo svojom zborníku *Grand strategies in War and Peace* nadväzuje na práce Mead Earla a Liddel Harta a ďalej ich rozvíja. Centrálny problém národnej stratégie podľa neho teda leží v politike – v kapacite národného lídra spojiť prvky vojenské aj nevojenské pre zachovanie a zvýšenie dlhodobých najlepších záujmov štátu, v čase vojny aj mieru.¹⁴ Definuje tiež tri faktory, ovplyvňujúce národnú stratégiu: 1) zachovávanie a využívanie národných zdrojov; 2) diplomacia; 3) národná morálka a kultúrna politika.¹⁵

Národnej stratégii v zmysle grand strategy sa venuje aj Hal Brands vo svojej knihe *What Good Is Grand Strategy? : Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Ponúka širšiu a komplexnejšiu definíciu, ktorá presahuje vojenský aspekt stratégie a tvorí akúsi celkovú logiku, intelektuálnu architektúru, ktorá dáva formu a štruktúru zahraničnej politike. *„Lídri, ktorí tvoria národnú stratégiu neriešia udalosti prípad od prípadu. Naopak, národná stratégia je účelný a koherentný súbor ideí o tom, čo a ako chce národ vo svete dosiahnuť. Národná stratégia vyžaduje jasné*

¹² MEAD EARLE, Edward. *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton: Princeton University Press, 1943, 566 s. ISBN 0691069077, str. 8

¹³ LIDDEL HART, Basil, *Strategy*, New York, 1974, citované v: KENNEDY, Paul M. *Grand strategies in war and peace*. London: Yale University Press, 1991, 224 s. ISBN 0300049447, str. 2-3

¹⁴ KENNEDY, 1991, str. 5

¹⁵ KENNEDY, 1991, str. 4-5

pochopenie podstaty medzinárodného prostredia; najvyšších cieľov a záujmov krajiny v tomto prostredí; primárnych ohrození týchto cieľov a záujmov; a spôsobov, ako môžu byť obmedzené zdroje použité na vysporiadanie sa so súperiacimi výzvami a príležitosťami. Z tohto intelektuálneho kalkulu potom vyplýva politika, jej konkrétne iniciatívy – či už diplomacia, použitie sily či iné – pomocou ktorých štáty na seba či na obyvateľstvo vzájomne pôsobia. Národná stratégia reprezentuje integrovanú schému záujmov, hrozieb, zdrojov a politik. Je to konceptuálny rámec, ktorý pomáha národu určiť, kam chce smerovať, a ako by sa tam mal dostať.“¹⁶

Pojmu stratégia a premenách jeho významu v chode dejín sa venoval aj Lawrence Freedman. Vo svojej knihe *Strategy: A History* píše, že neexistuje jedna definícia stratégie, o ktorej by panoval konsenzus. Vo všeobecnosti je ale stratégia o „*zachovávaní rovnováhy medzi účelmi, spôsobmi a prostriedkami, o identifikovaní objektívnych cieľov, a o zdrojoch a metódach dostupných pre dosiahnutie takýchto cieľov. Táto rovnováha vyžaduje nielen zistiť ako dosiahnuť žiadaného účelu, ale tiež tento účel prispôbiť tak, aby mohli byť použité realistické spôsoby jeho dosiahnutia pomocou dostupných prostriedkov.*“¹⁷ Podľa Freedmana je stratégia hlavne o rozhodnutiach, a dôležité rozhodnutia majú za sebou zdôvodnenia, ktoré stojí za to skúmať, pretože skrývajú osobný vzostup i prežitie skupiny, zakorenené hodnoty a názory, i príležitosti zmeniť budúcnosť národa.¹⁸Hoci Freedman v tejto definícii pojem grand strategy nepoužil, jeho popis stratégie ju ukazuje v podobnom svetle ako u Brandsa, Liddel Harta, Kennedyho či Meadsa – ako komplexnú logiku, plán národa, ako dosiahnuť naplnenie svojich záujmov a cieľov s ohľadom na medzinárodné prostredie.

Richard K. Betts vo svojom prelomovom článku *Is Strategy an Illusion?* stratégiu definuje ako „*spojitosť medzi vojenskými prostriedkami a politickými cieľmi, schému pre spôsob, ako jedno môže plodiť druhé. Bez stratégie neexistuje žiadne zdôvodnenie toho, ako sila dosiahne účel hodný jeho ceny v krvi a poklade. Bez stratégie je sila iba neriadenou strelou a vojna bezhlavá.*“¹⁹Betts síce chápe stratégiu ako akúsi schému pre použitie vojenských prostriedkov za účelom dosiahnutia politických cieľov, v popredí teda stále ostáva vojenské chápanie stratégie, jeho článok je však významný v inom. Ku konceptu podľa neho treba pristupovať s pokorou, pretože realita spochybňuje stopercentnú účinnosť akejkolvek dobre vymyslenej stratégie.

¹⁶ BRANDS, Hal. What good is grand strategy?: power and purpose in American statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush [online]. New York, New York: Cornell University Press, 2014, ISBN 9780801470288, s. 3

¹⁷ FREEDMAN, Lawrence. Strategy: a history. Oxford: Oxford University Press, 2013, ISBN 978-0-19-932515-3, s. xi

¹⁸ Tamtiež, str. xiv

¹⁹ BETTS, Richard K. Is Strategy an Illusion? International Security. 2000, 25(2). Dostupné z: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/556/is_strategy_an_illusion.html, str. 5

Existuje totiž obrovská priepasť medzi makro úrovňou, na ktorej sú národné stratégie artikulované, a mikro úrovňou, na ktorej sa uskutočňujú.

Túto priepasť vypĺňa Jennifer Mitzen vo svojom článku *Illusion or Intention? Talking grand strategy into existence*, podľa ktorej je národná stratégia najlepšie pochopiteľná ako kolektívna intencionalita. Národná stratégia je kolektívna intencionalita štátu, charakteristická dvoma komponentmi: záväzok národno-strategickým princípom, viditeľnosť záväzku hlavne skrze rozličné verejné fóra. Národná stratégia sa teda dostáva niekde medzi preferencie a akciu, medzi národné záujmy a konkrétne politické rozhodnutia.²⁰

Teoretický rámec mojej práce je postavený na chápaní národnej stratégie v zmysle grand strategy Paula Kennedyho, Edwarda Mead Earla a Basila Liddel Harta. Národná stratégia nie je iba akási priamočiara schéma použitia vojenských zdrojov za účelom dosiahnutia vytúžených politických cieľov, pretože ako poukazuje Richard Betts, tak to v realite nefunguje. Národná stratégia je skôr kolektívna intencionalita ako ju chápe Jennifer Mitzen, ktorá sa využívaním zdrojov štátu (nielen vojenských, ale aj napríklad ekonomických, diplomatických, atď.) a podnikaním akcií v medzinárodnom systéme snaží dosiahnuť naplnenie svojich vytúžených cieľov vo veľmi dynamickom prostredí.

1.2. Operacionalizácia stratégie

Národné stratégie globálnych hráčov ako USA a Rusko budú omnoho rozsiahlejšie, než Arménska a Azerbajdžanu, a taktiež bude z nich pre tento konflikt relevantná len ich časť. Kvôli rozdielnemu postaveniu štátov v medzinárodnom prostredí i kvôli rozdielnej subjektívnej dôležitosti konfliktu, ktorého centrom je otázka Náhorného Karabachu, vo výskume existujú 3 roviny porovnávaní:

1. Arménsko, Azerbajdžan – národná stratégia týchto štátov bude z veľkej časti ovplyvnená vzájomným konfliktom i otázkou Náhorného Karabachu, ktorá je pre oba štáty vitálna.
2. Regionálni aktéri (Irán, Turecko) – národná stratégia týchto aktérov sa konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom bude týkať len čiastočne.
3. Rusko – vo vzťahu k štátom južného Kaukazu má Rusko špeciálnu pozíciu. Kaukaz predstavoval vždy výsostnú oblasť záujmu Ruska a preto je jeho politika voči nemu nesúmeriteľná s globálnymi aktérmi ako USA. Zároveň ho ale nemožno porovnávať s Iránom a Tureckom, pretože Rusko sa obnovením vplyvu v oblastiach bývalej ríše snaží etablovať ako globálna veľmoc, jeho hlavným konkurentom je tak primárne USA, nie Irán či Turecko.

²⁰ MITZEN, Jennifer. *Illusion or Intention? Talking Grand Strategy into Existence*. Security Studies. 2015, 24(1): 61-94. DOI: 10.1080/09636412.2015.1003724, str. 64-65

4. Globálni aktéri (EU, USA) – národné stratégie týchto štátov respektíve medzinárodných subjektov sa konfliktom medzi Arménskom a Azerbajdžanom budú zaoberať len okrajovo. Ich národné stratégie kvôli ich významnému postaveniu v medzinárodnom spoločenstve reflektujú oveľa širšie spektrum problémov, výziev či príležitostí, ktoré nie všetky sú pre výskumnú otázku dôležité.

Aby sa prijaté národné stratégie zainteresovaných aktérov dali systematicky skúmať, použije súbor 4 operacionalizovaných ukazovateľov, ktoré vo svojej dizertačnej práci *The Evolution of Taiwan's Grand Strategy: From Chiang Kai-shek to Chen Shui-bian* použil Chih-tung Chung. Chih-tung Chung v nich vo veľkej miere vychádza práve z vyššie spomenutých faktorov, ktoré ovplyvňujú národnú stratégiu od Paula Kennedyho. Na rozdiel od Kennedyho faktorov však Chih-tung Chungove 4 ukazovatele poskytujú presnejší a komplexnejší rámec.

Chih-tung Chung vo svojej práci podáva skvelý prehľad vývinu národnej stratégie v zmysle grand strategy, kde identifikuje 8 analytických elementov alebo dimenzií stratégie, zoradených do dialektických párov: prostriedky vs. ciele; ideové vs. materiálne aspekty; činiteľ(agent) vs. štruktúra; defenzíva vs. ofenzíva. Tieto duality vyústia do 4 určujúcich faktorov stratégie, ktoré musí každý stratég zvážiť: A) strategická voľba medzi vytúženým cieľom a dostupnými prostriedkami; B) schopnosti, zložené z ideových i materiálnych zložiek; C) prostredie, tvorené súhrou medzi danou štruktúrou a aktívnym činiteľom; D) postavenie, ako prijatie aktívneho alebo reaktívneho postoja, uprednostnenie defenzívy alebo ofenzívy.²¹Tieto 4 faktory v zásade poskytnú popis aktérových strategických rozhodnutí, jeho sily, situácie a postoja, ktorý zaujme.

voľba	Aké sú ciele a preferencie aktéra? Aké prostriedky volí k ich naplneniu?
schopnosti	Aké sú ideové a materiálne zložky aktérových schopností?
prostredie	Ako je medzinárodné prostredie aktérovi naklonené? Ako sa aktér snaží toto prostredie ovplyvniť?
postoj	Aký celkový postoj aktér zaujíma? Dáva prednosť akcii a iniciatíve či reakcii a vyčkávaniu?

²¹ CHUNG, Chih-tung. *The Evolution of Taiwan's Grand Strategy: From Chiang Kai-shek to Chen Shui-bian*. London, 2012. Dostupné také z: <http://etheses.lse.ac.uk/view/creators/Chung=3AChih-tung=3A=3A.html>. Phd thesis. The London School of Economics and Political Science (LSE), str. 70

Pri strategickej voľbe musí stratég zväžiť, aké sú predurčené požiadavky a s akou preferenciou ich chce dosiahnuť a zosúladiť ich s dostupnými nástrojmi, aby došlo k naplneniu týchto predurčených cieľov.²² Aké sú ciele aktéra a aké prostriedky volí k ich naplneniu? Výsledok a dostupné prostriedky sa vzájomne ovplyvňujú a obmedzujú, a v tejto limitovanej slobode musí dôjsť k ich vzájomnému vyrovnaniu pomocou racionality, pragmatizmu a kreativity.

Pri zvažovaní schopností musí zbrať stratég do úvahy ekonomické a vojenské faktory, rovnako ako morálne a nemateriálne.²³ Už i Clausewitz upozorňoval na dôležitosť morálky a psychológie v boji, Basil Liddel Hart zase na morálne zdroje štátu pri tvorbe národnej stratégie. Ideové zložky pomyselnej výbavy štátu tvoria hlavne uvažovanie, vnímanie, presvedčenie a morálka.²⁴ Uvažovanie predstavuje kvalitu intelektuálnej moci; vnímanie schopnosť získať, systematizovať a vyhodnocovať informácie; presvedčenie zase tvrdenie, na základe ktorého je aktér presvedčený o morálnosti a pravde svojho jednania (napr. ideológia); a nakoniec morálka ako kvalita aktérovho psychologického stavu, jeho odhodlanie, entuziazmus. Materiálne elementy celkového potenciálu schopností subjektu zahŕňajú: ozbrojené sily, technológie, ekonomiku a geografiu.²⁵

Pri hodnotení prostredia je potrebné zodpovedne ohodnotiť, čo ovplyvňuje stratégiu viac – agent alebo štruktúra. Dynamický proces určovania agendy je tvorený nielen štruktúrou medzinárodných vzťahov, ale aj jednajúcimi agentmi - činiteľmi.²⁶ Akým spôsobom a do akej miery môže štát svojpomocne či pomocou diplomatických usporiadaní prispieť k vylepšeniu štruktúrovaného strategického prostredia, tak, aby mu bolo naklonené? Aké príležitosti a aké hrozby nachádza v danom prostredí?

A konečne postoj – preferuje aktér jednať prvý, alebo skôr reaguje na svojho oponenta a ostatných aktérov? Ako odpovedá na výzvy a ako prijíma svoje postavenie?²⁷ Prevedenie stratégie môže byť všeobecne definované na dvoch rozličných operačných úrovniach: strategickej (ktorá sa vzťahuje k účelu) a na taktickej (ktorá sa vzťahuje k nevyhnutným opatreniam vo vzťahu k účelu). Ofenzívny-defenzívny postoj môže byť klasifikovaný do 4 typov: strategická ofenzíva s ofenzívnou taktikou; strategická ofenzíva s defenzívnou taktikou; strategická defenzíva s ofenzívnou taktikou; a strategická defenzíva s defenzívnou taktikou. Prvé dva typy prislúchajú k ofenzívne orientovanému postoju, tretí a štvrtý typ k defenzívne orientovanému.²⁸

²² Tamtiež, str. 46

²³ Tamtiež, str. 58

²⁴ Tamtiež, str. 54

²⁵ Tamtiež, str. 56

²⁶ Tamtiež, str. 60-61

²⁷ Tamtiež, str. 70

²⁸ Tamtiež, str. 68

1.3. Metodológia

Práca je komparatívnou prípadovou štúdiou s využitím kvalitatívnej analýzy, nakoľko tá sa javí ako vhodnejšia na skúmanie malého počtu prípadov do naopak veľkej hĺbky. Samotná výskumná otázka určenia národných stratégií zúčastnených aktérov do istej miery eliminuje použitie kvantitatívnych prvkov analýzy a štatistických metód. Využívam metódu štruktúrovanej, zaostrenej komparácie, ktorú v práci *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences* rozpracovali Alexander L. George a Andrew Bennett.

Autori vyvinuli metódu „*structured focused comparison*“, ktorú ja prekladám ako štruktúrovanú zaostrenú komparáciu. Jej „štruktúrovanosť“ spočíva v jednej sade otázok, resp. v mojom prípade 4 vytýčených prvkov – teda strategická voľba, schopnosti, prostredie a postoj – ktorých modalitu hľadám v každom z prípadov. Výsledkom tejto štruktúrovanosti by malo byť systematické porovnanie.

„Zaostrenie“ metódy spočíva v tom, že sa výskum sústreďuje len na určité aspekty vybraných prípadov, ktoré skúmam.²⁹ V mojom prípade to znamená, že sa nebudem zaoberať celou históriou Arménska, Azerbajdžanu a zúčastnených externých aktérov, ale len obdobím a historickými udalosťami relevantnými pre môj výskum stratégie prístupu k súčasnému konfliktu, ktorého centrom je otázka Náhorného Karabachu. Budú to teda hlavne aktivity zúčastnených aktérov od uzavretia prímeria (Biškekského Protokolu) v 1994 do súčasnosti (teda rok 2015), s historickým exkurzom do minulosti konfliktu. V prípade globálnych aktérov ako je EU, USA a Rusko sa nebudem zaoberať celou ich národnou stratégiou, ale iba časťou relevantnou pre konflikt, ktorého centrom je Náhorný Karabach.

Teoretický rámec mojej práce bude tvoriť koncept národnej stratégie tak, ako ho chápu Edward Mead Earle, Basil Liddel Hart, Paul Kennedy či Hal Brands – nielen ako prepojenie vojenských prostriedkov na dosiahnutie politických cieľov, ale ako širšie využívanie všetkých prostriedkov štátu v čase vojny aj mieru, na maximalizáciu dosiahnutia najlepších dlhodobých záujmov štátu.

²⁹ GEORGE, Alexander L a Andrew BENNETT. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge: MIT Press, c2005, xv, 331 s. ISBN 0262072572, str. 67

2. VZŤAHY ARMÉNSKA A AZERBAJDŽANU V HISTORICKEJ PERSPEKTÍVE

Centrom súčasných konfliktných vzťahov medzi Arménskom a Azerbajdžanom je otázka Náhorného Karabachu, umocnená rôznym vnímaním vzájomne prepletenej histórie. Sporná a mätúca história karabašského regiónu je evidentná už v jeho názve – „kara“ znamená čierny v turečtine, koncovka „bakh“ je porušené perzské slovo s významom záhrada, a „nagorno“ znamená v ruštine jednoducho hornatý.³⁰ Samotné pomenovanie Náhorného Karabachu je teda amalgámom troch odlišných jazykov troch mocností v oblasti, ktoré v histórii tohto regiónu dominovali.

Pre Arménsko i Azerbajdžan je kultúrny a symbolický význam Náhorného Karabachu nedoceniiteľný. Pre Arménov je Karabach poslednou baštou kresťanskej civilizácie a historickým útočiskom arménskych kniežat a biskupov, ďalej už začína turkický svet.³¹ Azerbajdžanci o ňom hovoria ako o svojej kolíske a škole, je rodiskom ich skladateľov a básnikov, nehovoriac o tom, že Azerbajdžan nie je bez tohto regiónu plne životaschopný.³²

Karabach bol začlenený do teritória kontrolovaného Arménskom od 1. storočia pred Kristom, kedy Arménsko expandovalo pod vedením Tigrana Veľkého.³³ Neskôr väčšina Transkaukázie (označuje sa tak územie Južného Kaukazu) prešla pod arabskú správu až do 9. storočia nášho letopočtu. Každopádne, ako Cornell upozorňuje, populácia juhovýchodného Kaukazska pod akoukoľvek správou bola vysoko zmiešaná, a preto označiť obyvateľov Karabachu za jednu alebo druhú skupinu vo veľkom predchádza akékoľvek dôkazy.³⁴

Neskôr sa Karabach spolu s územím dnešného Azerbajdžanu dostal pod vplyv perzskej dynastie Safavidovcov, až kým v 19. storočí po Zmluve z Gulistanu, ktorá ukončila rusko-perzskú vojnu, neprešiel pod ruskú nadvládu.³⁵ Podľa Svante Cornella sú však pre konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom kľúčové najmä udalosti, ktoré sa odohrali od neskorého 19. storočia do súčasnosti. História konfliktu delí do 5 fáz, ktoré pre popis vývoja vzťahov medzi Arménskom a Azerbajdžanom využijem vo svojej práci aj ja³⁶:

³⁰ CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, 480 s. ISBN 0-7007-1162-7, str. 62

³¹ DE WAAL, Thomas de. *Černá zahrada: Arménie a Ázerbájdžán v míru a za války*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, 345 s. ISBN 978-80-200-2072-7, str. 23

³² Tamtiež, str. 23

³³ CORNELL, str. 63

³⁴ Tamtiež, str. 66

³⁵ Tamtiež, str. 67

³⁶ Tamtiež, str. 62

- A) Pozadie konfliktu: neskoré 19. storočie – nepriateľské akcie medzi rokom 1905 a začlenením obidvoch štátov do ZSSR
- B) Potlačenie konfliktu počas sovietskej éry: 1921 – 1987
- C) Znovuobjavenie konfliktu počas perestrojky: 1987 – 1991
- D) Otvorená vojna: 1992 – 1994
- E) Hľadanie riešenia, alebo presun konfliktu do diplomatickej sféry: 1994 – súčasnosť

2.1. Pozadie konfliktu: 19. storočie – začlenenie štátov do ZSSR

Prvá rusko-perzská vojna medzi rokmi 1812-1813 bola ukončená Zmluvou z Gulistanu, ktorá znamenala prechod Karabachu z perzskej pod ruskú správu. Následne po druhej rusko-perzskej vojne o niekoľko rokov neskôr sa v roku 1828 Zmluvou z Turkmančaj ruský vplyv v regióne potvrdil.³⁷ Po tomto víťazstve Rusko zahájilo a zorganizovalo veľkú populačnú výmenu – obrovské množstvo Arménov sa z Perzskej a Ottomanskej ríše presťahovalo na ruský Kaukaz, špeciálne do oblasti hornatého Karabachu, kým veľa Moslimov z Kaukazu zamierilo do oblastí zmienených dvoch ríš.³⁸ Tento proces sa po každej rusko-tureckej vojne zrýchlil, keďže Rusi vo všeobecnosti považovali Azerbajdžancov za nespoľahlivých a potenciálnych spojencov Turecka, kým Arménov vnímali ako prirodzených spojencov – v tejto dobe teda môžeme hľadať zárodky dlhotrvajúceho rusko-arménskeho spojenectva.³⁹

Ruská revolúcia v 1905 a udalosti, ktoré po nej nasledovali, boli podľa Swiętochowského kľúčové jednak pre formáciu azerbajdžanskej národnej identity, a tiež mali rozhodujúci vplyv na neskorší vývoj arménsko-azerbajdžanského konfliktu, pretože predstavovali prvé organizované ozbrojené konfrontácie medzi oboma etnikami.⁴⁰ Nepokoje vypukli najskôr v Baku, Nachičevane a Jerevane, ale veľmi skoro sa rozšírili do Šuši v západnom Karabachu – vypukli prvé etnické búrky, ničenie dedín, „čistenie“ Arménska od moslimských elementov a odvetné akcie Azerbajdžancov.

V roku 1905 bol Azerbajdžan stále iba geografická oblasť medzi Ruskom a Perziou, ktorej obyvateľstvo malo iba jednu spoločnú identitu – moslimské náboženstvo. Ale v období, ktoré nasledovalo od týchto udalostí do sovietskeho dobytia Baku, sa zrodil národný štát.⁴¹

³⁷ Tamtiež, str. 68

³⁸ Tamtiež, str. 68

³⁹ Tamtiež, str. 68

⁴⁰ Tamtiež, str. 69-70

⁴¹ ŚWIĘTOCHOWSKI, Tadeusz. Russian Azerbaijan, 1905-1920: the shaping of national identity in a Muslim community. Cambridge: Cambridge University Press, 1985, xiii, ISBN 0-521-26310-7, str. 191

Ruská revolúcia v roku 1917 znamenala posilnenie tureckého vplyvu v regióne a spustila udalosti, ktoré viedli v roku 1918 k vyhláseniu nezávislosti Gruzínska, Azerbajdžanu a neochotne i Arménska, ktoré po vyhláseniach susedov nemalo inú možnosť.⁴² Problémom bolo, že arménska populácia nebola v rámci Kaukazu situovaná v jednej výlučnej oblasti, ale jej najväčšia koncentrácia bola práve v Baku a Tbilisi.⁴³ Časté konfrontácie medzi Arménmi a Azerbajdžancami vyeskalovali až do krátkej, ale krvavej občianskej vojny v marci 1918, ktorej centrom bol najmä Náhorný Karabach. Po prvej svetovej vojne Briti nakrátko nahradili v regióne Turkov a potvrdili vlastníctvo Karabachu Azerbajdžanu, keďže Arménom vo všeobecnosti nedôverovali.⁴⁴

V roku 1920 potom ruské tanky dobyli oslabené Baku, keďže azerbajdžanská armáda bola v Karabachu zamestnaná potlačovaním arménskeho povstania. V novembri toho istého roku Červená armáda obsadila Jerevan a v roku 1921 dobyla i Gruzínsko.⁴⁵

Ako Svante Cornell vo svojej knihe uvádza, citujúc Tadeusza Swietochowskeho, vo výbuchoch etnického násillia môžeme pozorovať istý vzorec – masívne výbuchy násillia vo forme vzájomných masakier začali s ruskou revolúciou v roku 1905 a objavovali sa vždy, keď bol ruský štát v stave krízy či generálnej opravy, čiže v roku 1918 a počas perestrojky v 1988.⁴⁶

V roku 1915-1917 sa však odohrala ešte jedna kľúčová udalosť, ktorá má vplyv na konfliktný vzťah medzi Arménskom a Azerbajdžanom – genocída asi milióna Arménov z tureckej Anatólie, ktorú vykonali Turci a Kurdi. V hovorovej reči označujú Arméni bežne Azerbajdžancov ako „Turkov“ a nerobia medzi nimi rozdiel.⁴⁷ na základe tejto historickej skúsenosti pristupujú Arméni k Azerbajdžanom s hlbokým podozrievaním a nedôverou.⁴⁸

2.2. Potlačenie konfliktu počas sovietskej éry 1921-1987

Pre toto obdobie je príznačný rekurentný politický boj o Karabach. Zmluva o bratstve a priateľstve, ktorú ZSSR v roku 1921 uzavrelo s Tureckom, však bola pre osud Karabachu kľúčová – obsahovala totiž dodatok, že Nachičevan i Karabach budú pod správou Azerbajdžanskej SSR.⁴⁹ Bolševici sa v tej dobe snažili o zblíženie s Tureckom, ktoré vnímali ako potenciálneho spojenca, a tak

⁴² Tamtiež, str. 71

⁴³ Tamtiež, str. 71

⁴⁴ Tamtiež, str. 72

⁴⁵ Tamtiež, str. 73

⁴⁶ Tamtiež, str. 73

⁴⁷ DE WAAL, str. 92, 95

⁴⁸ CIOBANU, Ceslav. Frozen and forgotten conflicts in the post-Soviet states: genesis, political economy and prospects for solution. Boulder: East European Monographs, 2009, [3] s. obr. príl. ISBN 978-0-880336543, str. 96

⁴⁹ CORNELL, str. 74

uprednostňovali nároky Azerbajdžanu pred arménskymi.⁵⁰ Mustafa Kemal jednoducho odporoval akémukoľvek posilneniu Arménska, ktoré by potom mohlo vzniknúť teritoriálne nároky na východné oblasti Turecka.

V roku 1922 boli v Karabachu nepokoje, ktoré vyústili v ustanovenie Autonómnej oblasti Náhorného Karabachu (NKAO), ktorá ale ostala pod správou Azerbajdžanskej SSR, hoci so značnou dávkou autonómie.⁵¹ V roku 1924 obdržal štatút autonómnej republiky v rámci Azerbajdžanskej SSR aj Nachičevan – ukázalo sa, že tieto straty Karabachu a Nachičevanu napriek sovietskym sľubom mali dlhotrvajúci katalytický efekt a prispeli k arménskemu pocitu frustrácie a straty.⁵²

Arméni sa v nasledujúcich desaťročiach konštantne snažili zvrátiť toto sovietske rozhodnutie a dostať zmienené dve oblasti pod svoju správu. Podľa Ceslava Ciobanu však toto usporiadanie mohlo mať aj iný zámer – v rámci sovietskej taktiky *divida et impera* chcel ZSSR umiestnením regiónu s arménskou väčšinou pod správu Azerbajdžanskej SSR posilniť svoju rolu hlavného vyjednávača medzi oboma krajinami a taktiež lepšie kontrolovať Azerbajdžan s jeho ropnými zásobami vytvorením prosovietskeho elementu.⁵³ Práve chýbajúci precedens komunikovať spolu priamo a nie cez centrálu v Rusku sa neskôr ukázal ako vážna prekážka zvládania kríz, ktoré mali v 90. rokoch nastať.

Od roku 1960 sledujeme nárast nacionalizmu v Arménsku, kým v Azerbajdžane naopak silnú rusifikáciu. Od roku 1979 sa začalo arménske vedenie viac a hlasnejšie ozývať vo veci Náhorného Karabachu – nevôľu spôsobil cenzus, ktorý v roku 1979 vyšiel, a ktorý ukazoval pokles populácie Arménov v NKAO na 79% z 91% v roku 1939.⁵⁴ Arméni začali podozrievať Azerbajdžancov, že zámerne ovplyvňujú demografiu v tomto regióne. Napätie medzi Arménskom a Azerbajdžanom existovalo po celú dobu Sovietskej éry, bolo však potlačované ideou sovietskeho a robotníckeho bratstva a vytryskovalo len sporadicky v podobe malých incidentov.

2.3. Perestrojka a znovuobjavenie konfliktu 1987-1991

Interpretácie rôznych autorov sa rozchádzajú v názore na to, či bola následná eskalácia vyvolaná elitami či skôr spontánnou reakciou mas.⁵⁵ Každopádne ale od roku 1987 začal počet incidentov rapídne stúpať. V auguste

⁵⁰ HERZIG, Edmund. The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia. London: Royal Institute of International Affairs, 2000, 165 s. ISBN 0-85567-553-6, str. 66

⁵¹ Tamtiež, str. 74

⁵² Tamtiež, str. 76

⁵³ CIOBANU, str. 98

⁵⁴ Tamtiež, str. 78

1987 zorganizovala Arménska akadémia vied petíciu za transfer Náhorného Karabachu a Nachičevanu (v Nachičevane bolo ale podľa cenzu z roku 1979 viac než 97% obyvateľstva azerbajdžanskej národnosti) pod správu Arménskej SSR a vyzbierala v nej stotisíce podpisov.⁵⁶Túto petíciu potom delegácia arménskych umelcov zanesla do Moskvy, bohužiaľ s negatívnym výsledkom.

Po násilnom strete obyvateľov v Čardachlu začali Arméni vyháňať Azerbajdžancov z Arménska – do konca januára 1988 prvé desaťtisíce utečencov dosiahli Baku a niekoľko tisíc ich bolo presunutých do Sumgaitu.⁵⁷ Začalo sa aj masívne arménske lobbovanie v zahraničí i čoraz masívnejšie arménske demonštrácie. 20. februára 1988 vydal sovietsky NKAO oficiálnu požiadavku Najvyššiemu sovietskej ZSSR o pripojení NKAO pod správu Arménskej SSR.⁵⁸

Politbyro v Kremli požiadavku okamžite zamietlo. Gorbačov to odôvodnil tým, že v ZSSR bolo 19 potenciálnych územných konfliktov a on nechcel vytvoriť precedens.⁵⁹Ruské orgány boli prítomné vo všetkých troch centrách konfliktu ešte pred vypuknutím otvoreného násillia. Ich protirečivé jednanie však vyvoláva otázku, či vedenie ZSSR nenechalo konflikt vyeskalovať zámerne – podľa niektorých pozorovateľov sa Kremel' bál, že mu Kaukaz rovnako ako Pobaltie vykĺzne spod kontroly, a teda dovolil Azerbajdžanu a Arménsku sústrediť sa na vzájomnú nevraživosť, aby sa vyhol ich snahám o autonómiu.⁶⁰ Ruské zahmlievanie informácii a podcenenie situácie sa ukázalo ako kontraproduktívne už vo vzťahu k pogromu v Sumgaite v Azerbajdžane, kde sa masové zhromaždenie premenilo na 3-dňové plienenie a etnickú čistku Arménov. Podľa niektorých pozorovateľov práve Sumgait učinil ozbrojený konflikt s Azerbajdžanom nevyhnutným, keďže oživil historickú spomienku na arménsku genocídu v 1915.⁶¹ Zaujímavá je ruská reakcia – pluk vojsk sovietskeho ministerstva vnútra dorazil s oneskorením jedného dňa a médiá o udalostiach šírili oneskorené a zľahčujúce správy.⁶² Arméni tiež v dôsledku dezinformačnej ruskej taktiky nezriedka verili tomu, že rozhodnutie o pripojení NKAO k Arménskej SSR je na spadnutie.⁶³

V nasledujúcich mesiacoch došlo k ďalším presunom obyvateľstva, ktorých výsledkom bolo takmer úplné etnické vyčistenie Arménska od azerbajdžanskej

⁵⁵ DITRYCH, Ondřej. Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice. *Mezinárodní vztahy*. 2006, 41(4), str. 34

⁵⁶ CORNELL, str. 78

⁵⁷ Tamtiež, str. 79

⁵⁸ DE WAAL, str.30

⁵⁹ Tamtiež, str. 33

⁶⁰ CORNELL, str. 80

⁶¹ DE WAAL, str. 62

⁶² CORNELL, str. 84-85

⁶³ Tamtiež, str. 81

a kurdskej populácie.⁶⁴ Konflikt bol krátko prerušený ničivým zemetrasením v Spitaku v Arménsku 7. decembra, čo vytvorilo príležitosť pre sovietsku vládu prevziať nad ním kontrolu. Situácia sa na krátko upokojila sovietskym prevzatím správy nad Karabachom a uplatňovaním striktných pravidiel, bohužiaľ bez konštruktívneho riešenia situácie.

V máji 1989 boli uväznení členovia revolučnej Karabašskej komisie prepustení a začali sa spájať s ostatnými politickými zoskupeniami v Jerevane – z tohto spojenia vzišlo Arménske národné hnutie na čele s Levom Ter-Petrosianom.⁶⁵ Simultánne vznikol v Azerbajdžane Azerbajdžanský ľudový front na čele s Abulfazom Elčibejom. Rovnako ako v prípade Arménska, aj tu bol kľúčový prvok, okolo ktorého hnutie vyrástlo, otázka Náhorného Karabachu. V ten istý mesiac ako reakcia na arménske embargo proti Nachičevanu ustanovil Azerbajdžan cestnú a železničnú blokádu Arménska a NKAO – odrezal ich tak nielen od dvoch tretín dodávok akéhokoľvek tovaru, ale aj od elektriny a železničného spojenia.⁶⁶

Azerbajdžanskému ľudovému frontu bolo v prevzatí moci zabránené krvavým zásahom sovietskych výsadbárov 20.1. 1990, ktorý vošiel do dejín ako „Čierny január.“⁶⁷

V prvej polovici roku 1991 zahájili sovietske a azerbajdžanské vojenské a policajné jednotky operáciu Kruh, ktorá mala vykonávať kontrolu identít občanov, ale v skutočnosti viedla k vyčisteniu 24 arménskych dedín na severnej periférii NKAO.⁶⁸ Politická reprezentácia Náhorného Karabachu bola touto operáciou donútená k ústupkom, ale neskôr ju nahradilo radikálne krídlo karabašských elít, a tak akcia neprispela k upokojeniu, ale naopak k eskalácii konfliktu.⁶⁹

Rozpad ZSSR bol nasledovaný vyhlásením nezávislosti Azerbajdžanu 30. augusta 1991 a Arménska 23. septembra 1991.⁷⁰ 2. septembra 1991 vyhlásila NKAO nezávislosť, na čo Azerbajdžan reagoval vstupom svojich vojsk do Karabachu. Azerbajdžanská armáda sa však ešte stále nachádzala v procese formácie, keďže jej Ministerstvo obrany vzniklo iba v septembri a branci boli zo sovietskej armády povolani až v októbri.⁷¹ Po nej do Karabachu vstúpili i arménske jednotky. 26. novembra zrušil azerbajdžanský parlament autonómny status Náhorného Karabachu a rozdelil jeho územie medzi priľahlé

⁶⁴ DITRYCH, str. 35 aj CORNELL, str. 85

⁶⁵ Tamtiež, str. 87

⁶⁶ CORNELL, str. 88 i CIOBANU, str. 98

⁶⁷ DITRYCH, str. 35 i CIOBANU, str. 98

⁶⁸ Tamtiež, str. 90

⁶⁹ DITRYCH, str. 35

⁷⁰ CIOBANU, str. 99

⁷¹ DITRYCH, str. 35

kraje.⁷² Tento krok bol však skôr teoretickým a politickým gestom, nemal reálny dosah, keďže Baku nad územím strácalo vojenskú kontrolu.⁷³ 8. decembra 1991 bolo v Karabachu uskutočnené referendum o pripojení územia k Arménsku, kde 99% hlasov bolo za pripojenie, keďže azerbajdžanská časť populácie referendum bojkotovala.⁷⁴ Súčasne sa sovietske jednotky stiahli z regiónu, čím sa odstránil jediný náravník, ktorý dosiaľ oddeľoval obe strany od priamej vojenskej konfrontácie.⁷⁵

2.4. Vojna 1992-1994

Začiatkom roku 1992 silové vákuum v Karabachu, ktoré vzniklo rozpadom ZSSR a stiahnutím jeho jednotiek, postupne vyplnila totálna vojna.⁷⁶ Arménska strana mala na začiatku výhodu – bola pripravená riešiť konflikt vojensky a bola lepšie zorganizovaná, na rozdiel od Azerbajdžanu, ktorý sa dlho spoliehal na riešenie Moskvy. Arménsko malo tiež v rukách ďalší tromf – 366. motorizovaný pluk Spoločenstva nezávislých štátov, ktorý mal od augusta základňu v karabašskom hlavnom meste Stepanakerte, začal pomáhať Arménom a zároveň ich zásobil zbraňami, ktoré po Rusoch ostali.⁷⁷ Tento pluk pomohol v priebehu februára 1992 karabaškým jednotkám ovládnuť azerbajdžanské mesto Chodžali v Karabachu a podrobiť ho krutej etnickej čistke.⁷⁸ Kvôli masakre v Chodžali potom Arméni nemuseli Azerbajdžancov vyháňať z regiónov, ktoré neskôr dobyli v roku 1993, väčšina obyvateľov totiž v strachu pred podobným masakrom sama utiekla.⁷⁹

V máji roku 1992 Arméni dobyli mestá Šušu a Lačín, čím po prvý raz vytvorili koridor medzi Arménskom a Karabachom. Toto spojenie je kľúčové pre budúci vývoj vojny – od tejto chvíle mohol byť Karabach funkčne integrovaný do Arménska, hoci politicky je táto integrácia dodnes popieraná.⁸⁰

Do apríla 1993 po hlavnej ofenzíve získali karabaškí Arméni s podporou Arménskej republiky regióny Agdere/Mardakert, a Kelbadžar, Fizuli a Agdam, ktoré už patrili do územia Azerbajdžanskej republiky. Všetky oblasti boli vyčistené od azerbajdžanskej populácie. Azerbajdžanskej ofenzíve, tvorenej z niekoľkých viac-menej súkromných armád, sa podarilo znovu získať kontrolu nad Agdere/Mardakertom, v ostatných regiónoch však zlyhala.⁸¹ Po týchto veľkých územných ziskoch vyhlásili Arméni 16. apríla krátke prímerie. Boris

⁷² CORNELL, str. 91

⁷³ Tamtiež, str. 91

⁷⁴ Tamtiež, str. 91

⁷⁵ Tamtiež, str. 91

⁷⁶ CORNELL, str. 94

⁷⁷ Tamtiež, str. 94

⁷⁸ CORNELL, str. 94-95

⁷⁹ Tamtiež, str. 96

⁸⁰ Tamtiež, str. 97

⁸¹ Tamtiež, str. 97

Jeľcin a sa v tejto dobe pokúšal o tripartitné rozhovory, ktoré by ukončili boje, jeho snahy však neskončili úspechom.⁸²

Medzinárodné spoločenstvo na situáciu reagovalo vydaním Rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN 822, ktorá požadovala stiahnutie bližšie neurčených jednotiek okupujúcich Kelbadžar.⁸³ Rusko, USA a Turecko navrhli mierový plán, ktorý prijal Azerbajdžan i Arménsko, bol však odmietnutý karabaškými Arménmi.⁸⁴

V 1993 však bol Azerbajdžan oslabený dôležitými udalosťami v domácej politike. Všeobecná nespokojnosť so spôsobom vedenia vojny a vládou Elčibeja vyústila v zvrhnutie Elčibejevho režimu a prekvapivému nástupu k moci Hejdara Alijeva. Bývalý generálny tajomník azerbajdžanskej komunistickej strany a generál KGB využil svoje pestré politické kontakty a schopnosť šikovne ich využívať, a s podporou Turecka sa stal novým prezidentom Azerbajdžanskej republiky. Podľa Cornella nie je pochyb o tom, že v zvrhnutí Elčibeja malo prsty Rusko.⁸⁵ Alijev a cez neho i Turecko tak úspešne predišli tomu, aby sa Azerbajdžan stal ruskou kolóniou.

Tento chaos v Baku však nemal pozitívny efekt na vojnu v Karabachu – Arméni slabosť Azerbajdžanu využili a 28. júna zabrali región Agdere/Madrakert, 4. júla dobyli aj regióny Džebrail, Kubatly, Zangilan.⁸⁶ Posledný zmienený región bol na iránskych hraniciach, Irán arménsku akciu silne kritizoval a na hranice postavil niekoľko ozbrojených jednotiek. To vyvolalo reakciu Ruska i Turecka, ktoré na arménsku hranicu poslalo tisíc ozbrojených jednotiek. V tejto fáze mal konflikt pravdepodobne najbližšie k nebezpečnej eskalácii.⁸⁷

Arménsko už svoje územné zisky však nerozšírilo, ku koncu roku 1993 naopak Alijev skonsolidoval armádu a vstupom do Spoločenstva nezávislých štátov i šikovnou manipuláciou s Ruskom získal zbrane – 22. decembra zahájili azerbajdžanské jednotky veľkú protiofenzívu.⁸⁸ Spočiatku bola táto protiofenzíva úspešná, neskôr však ťažko nadobudnuté zisky opäť stratila.

16. mája 1994 ohlásil ruský minister obrany Pavel Gračev nové prímerie, ktoré o dva mesiace neskôr podpísali minister obrany Arménska i Azerbajdžanu, rovnako ako hlava ozbrojených síl Karabachu. Toto prímerie vošlo do dejín ako Biškecký protokol a dodnes platí.⁸⁹

⁸² Tamtiež, str. 98

⁸³ UN SC Resolution No. 822, 1993, dostupné z: <http://www.un.org/docs/scres/1993/scres93.htm>

⁸⁴ CORNELL, str. 99

⁸⁵ Tamtiež, str. 102

⁸⁶ Tamtiež, str. 103-104

⁸⁷ Tamtiež, str. 105

⁸⁸ Tamtiež, str. 106

⁸⁹ Tamtiež, str. 106

V dôsledku bojov sa pod kontrolou Arménska/Republiky Náhorný Karabach ocitlo totiž nielen 92,5 % bývalej autonómnej oblasti Náhorní Karabach (5,1 % územia bývalej Azerbajdžanskej SSR), ale tiež 5 území mimo územia Náhorného Karabachu, čiastočne zahrňujúce historickú oblasť Zangezur–Kelbadžar (1936 km²), Lačín (1836 km²), Kubatly (802 km²), Džebraíl (1050 km²) a Zangelan (707 km²), a tiež presne neurčiteľné časti dvoch ďalších– Agdamu a Fizuli.⁹⁰ Týchto 7 okresov má celkovú rozlohu až 7409 km², čo je takmer dvojnásobok veľkosti samotného Náhorného Karabachu.⁹¹

V dôsledku minimálnej až neexistujúcej komunikácie medzi Arménskom a Azerbajdžanom, ostreľovacej taktiky pozdĺž frontovej línie, výbuchov mín a občasných delostreleckých duelov príde ročne o život 200 až 300 vojakov a civilistov⁹². Vojná si vyžiadala 30 000 obetí, 1 100 000 ľudí sa stalo utečencami a najmenej 800 000 z nich sú Azerbajdžanci.⁹³

2.5. Hľadanie riešenia 1994 - súčasnosť

V roku 1994 vstúpil konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom do zamrznutej fázy, v ktorej sa nachádza dodnes – hromadné násilie skončilo, no politický spor zostal nevyriešený. Boj o Karabach sa presunul do diplomatickej a politickej sféry, s väčším zahrnutím ďalších externých aktérov.

K zvýšenému záujmu štátov o tento región i konflikt došlo aj vďaka objaveniu veľkého množstva ropy v Kaspickom mori a podpise zmluvy o využívaní azerbajdžanských kaspických zásob ropy s konzorciom Azerbaijan International Operating Company (AIOC) v roku 1994.⁹⁴ Azerbajdžanský prezident Alijev túto strategickú kartu plánoval využiť na vybudovanie širokej medzinárodnej koalície, s ústrednou podporou Ruska. Predpokladal totiž, že ropa potečie ruskými ropovodmi. Ruská spoločnosť Lukoil však nakoniec v AIOC dostala 10% podiel, drvivá väčšina však pripadla západným spoločnostiam, najmä British Petroleum a Amoco.⁹⁵ Na naliehanie Američanov musel Alijev stiahnuť aj ponuku 5% podielu pre Irán. AIOC bol pre Alijeva obrovským úspechom. Objavila sa vízia ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan, ktorý by poskytol Európe alternatívny zdroj ropy, a tak spojil Azerbajdžan i Gruzínsko so Západom

⁹⁰ DITRYCH, str. 35

⁹¹ Tamtiež, str. 36

⁹² ROMANCOV, Michael a kol. Jižní Kavkaz v bezpečnostní perspektivě. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013. ISBN 978-80-86855-90-5, str. 105

⁹³ Tamtiež, str. 105

⁹⁴ DE WAAL, str. 259

⁹⁵ Tamtiež, str. 259

za súčasného oslabenia Ruska a Iránu.⁹⁶Symbolizovalo to i úplné primknutie Alijeva k Západu, čo ale zatlačilo Arménsko ešte bližšie k Rusku.

Unilaterálne snahy o mediátorstvo a sprostredkovanie dialógu medzi konfliktnými stranami sa objavovali už od začatia vojny v 1992 – zo strany Iránu, Turecka i Ruska, ale až ustanovenie Minskej skupiny OBSE prinieslo koordinovanú dlhodobú snahu. Odpoveď na otázku, prečo sa riešenia konfliktu zhostila vtedajšia KBSE, ktorá s mediátorstvom dovtedy nemala absolútne žiadne skúsenosti, a nie napríklad OSN, je v 3 skutočnostiach: v silnom záujme Ruska v južnom Kaukaze, ktoré spočiatku sabotovalo snahy ostatných štátov; v snahe vylúčiť Irán zo zasahovania do riešenia konfliktu a Irán bol členom OSN; a nakoniec vo vyťažnosti OSN pri riešení konfliktov po skončení studenej vojny.⁹⁷

Po počiatkových nezhodách sa nakoniec 5.-6. decembra 1994 na budapeštianskom summite KBSE zmenila na OBSE a bol jej schválený mandát mierotvorcov vo vzťahu k Náhornému Karabachu.⁹⁸ OBSE uznala zvláštnu rolu Ruska v spore tým, že ho spolu so Švédskom presadila do úlohy jedného z dvoch miesto predsedov Minskej skupiny. V roku 1995 vznikol nový vyjednávací kanál medzi zvláštnymi poradcami arménskeho a azerbajdžanského prezidenta, ktorí sa každý mesiac schádzali a pracovali hlavne na otázke statusu. Tieto rozhovory však zanikli v roku 1996 po summite v Lisabone, ktorého výsledkom bolo posilnenie postavenia Azerbajdžanu potvrdením jeho územnej celistvosti – zahrnutie tohto princípu do záverečného dokumentu Arméni vetovali.⁹⁹

Vo februári 1997 došlo k vytvoreniu tzv. trojky – na miesto stáleho spolupredseda Minskej skupiny okrem Ruska pristúpili Francúzsko a USA. V tom istom roku tiež prostredníci z Minskej skupiny predložili novú verziu plánu – mierový plán stál na princípe „balíkového riešenia“. Rozhodnutie o konečnom statuse Náhorného Karabachu bolo oddelené od ostatných otázok (demilitarizácia, návrat utečencov a ďalšie), aj keď sa predpokladalo, že nakoniec bude všetko dohodnuté súčasne. Republika Náhorný Karabach však toto riešenie odmietla.¹⁰⁰

O niekoľko mesiacov neskôr bol predložený nový plán, tentoraz na základe prístupu „krok za krokom,“ kedy by po stiahnutí Arménov z okupovaných území a demilitarizácii Karabachu došlo k ďalšiemu vyjednávaniu o statuse Karabachu. Alijev aj Ter-Petrosian učinili výrazne kompromisné prehlásenia¹⁰¹

⁹⁶ Tamtiež, str. 260

⁹⁷ CORNELL, str. 110

⁹⁸ DE WAAL, str. 262

⁹⁹ Tamtiež, str. 263

¹⁰⁰ DITRYCH, str. 36

¹⁰¹ Ter-Petrosian totiž videl dôsledky azerbajdžansko-tureckej blokády, ekonomika výrazne stagnovala.

a vyzeralo to, že sa schyľuje ku konštruktívnemu riešeniu. Proti Ter-Petrosianovi sa však zdvihol mohutný domáci odpor, nielen zo strán ministrov a politikov, ale i ľudu, takže v roku 1998 rezignoval a za arménskeho prezidenta bol zvolený bývalý karabašský prezident Robert Kočarjan.¹⁰²

V roku 1999 sa Alijev a Kočarjan stretli vo Washingtone a po vzájomnom rozhovore oživil Gobleov plán – niekdajší odborník ministerstva zahraničia USA na Kaukaz prišiel v roku 1992 s návrhom, že by si Arménsko nechalo Lačinský koridor a na oplátku dalo Azerbajdžanu koridor cez arménsky okres Meghri. Arménsko by tak získalo kontakt s Náhorným Karabachom a Azerbajdžan s Nachičevanom. Existovali určité nádeje, že by na novembrovom summite OBSE mohla vzniknúť rámcová deklarácia o Náhornom Karabachu.¹⁰³ 27. októbra 1999 však do arménskeho parlamentu vtrhli 5 muži a zastrelili 8 politikov, vrátane predsedu parlamentu Demirčjana a premiéra Vazgena Sakrsjana, a tým zastavil mierový proces.¹⁰⁴

Ďalším dôležitým medzníkom v nedávnej minulosti diplomatického hľadania riešenia sporu o Náhorný Karabach bolo stretnutie prezidentov Key West na Floride v roku 2001. Alijev podľa pozorovateľov ústne ponúkol obrovské ústupky – zrieknutie sa Náhorného Karabachu za diaľnicu z Azerbajdžanu cez Arménsko do Nachičevanu, dozor medzinárodných jednotiek a právo utečencov na návrat do Šuši – a hovorilo sa, že na ďalšom stretnutí vo Švajčiarsku už skutočne dôjde k podpisu mierovej zmluvy.¹⁰⁵ Snahy však opäť raz stroskotali, lebo azerbajdžanské ani arménske domáce publikum nebolo na žiadne ústupky pripravené.

Významným míľnikom v rokovaní sú aj Madridské princípy, ktoré boli azerbajdžanskému a arménskemu ministrovi zahraničných vecí prezentované na konferencii OBSE v Madride v roku 2007, zrevidované potom v roku 2009. V júli 2009 na summite G8 v L'Aquile vyzvali prezidenti USA, Francúzska a Ruska prezidentov oboch štátov, aby vyriešili svoje nezrovnalosti a došli k nejakej dohode na základe Madridských princíпов, prezidenti však boli schopní zhodnúť sa iba na preambule. Napriek tomu je tento návrh mierového riešenia v súčasnosti najčastejšie diskutovaný a najslubnejším rámcom konečnej dohody. Madridské princípy obsahujú týchto 6 bodov.¹⁰⁶

¹⁰² Tamtiež. 267-268

¹⁰³ DE WAAL, str. 271

¹⁰⁴ Tamtiež, 272-273

¹⁰⁵ Tamtiež, str. 273-274

¹⁰⁶ DIETZEN, Mark. A New Look at Old Principles: Making the Madrid Document Work. Fox Fellow to Freie University in Berlin [online]. 2011, 4(1), str. 5 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.yale.edu/macmillan//fif/publications/Dietzen.pdf>

- A) Návrat teritórií obkolesujúcich Náhorný Karabach Azerbajdžanu
- B) Dočasný status pre Náhorný Karabach a zabezpečenie garancií bezpečnosti a samosprávy
- C) Koridor spájajúci Náhorný Karabach s Arménskom
- D) Budúce určenie konečného právneho statusu Náhorného Karabachu cez právne záväzné vyhlásenie
- E) Právo pre všetky vnútorne vysídlené osoby a utečencov na návrat do predchádzajúceho miesta pobytu
- F) Medzinárodné bezpečnostné záruky, zahrňujúce peacekeepingovú operáciu

Kým Azerbajdžan preferuje uvedené poradie, s ohľadom na špeciálne podmienky stiahnutia arménskych vojenských síl z Kelbadžáru a Lačinu, podľa Arménska je toto poradie nespravodlivé, pretože by sa vzdalo území výmenou za sľub o konečnom právnom statuse Náhorného Karabachu v budúcnosti.¹⁰⁷

V roku 2011 v ruskej Kazani sa stretli azerbajdžanský prezident Ilham Alijev a arménsky prezident Serž Sarkisjan na pozvanie ruského prezidenta Dimitrija Medvedeva. Tento ostro sledovaný summit, od ktorého si mnohí sľubovali dlho očakávaný a vytúžený podpis Madridských princípov, však nepriniesol žiaden reálny progres smerom k vyriešeniu konfliktu medzi oboma republikami. Kazaňský summit odhalil hĺbku absencie konštruktívnej a mierovej atmosféry, absolútny nedostatok dôvery a tiež silu domácej opozície.¹⁰⁸

Prezidenti sa stretli v roku 2014 trikrát – z iniciatívy Vladimíra Putina v Soči, na popud Johna Kerryho vo Walese i z iniciatívy Francoisa Hollanda v Paríži, na žiadnom však nedošlo k výraznému pokroku. V roku 2015 sa stretli opäť, tentokrát v švajčiarskom Berne.¹⁰⁹ Stretnutie predchádzalo napätie bezprecedentné od roku 1994, najmä v dôsledku ostreľovania z tankov pozdĺž línie kontaktu zo strany azerbajdžanských ozbrojených síl. Podľa spoločného vyhlásenia ruského ministra zahraničných vecí Sergeja Lavrova, ministra zahraničných vecí USA Johna Kerryho a ministra zahraničných vecí Francúzska pre európske záležitosti Harlema Desira z Belehradu z roku 2015 je status quo naďalej neudržateľný. Podľa pozorovateľov Azerbajdžan týmito akciami demonštruje svoju narastajúcu nespokojnosť so statusom quo.¹¹⁰ Rokovania opäť nepriniesli žiaden markantný posun, ale fakt, že prezidenti

¹⁰⁷ DIETZEN, str. 5

¹⁰⁸ SHIRINYAN, Anahit. From Kazan to Nowhere: A Reality-Check for Nagorno-Karabakh Conflict? Caucasus Edition [online]. 2011 [cit. 2016-02-28]. ISSN ISSN 2155-5478. Dostupné z: <http://caucasusedition.net/analysis/from-kazan-to-nowhere-a-reality-check-for-nagorno-karabakh-conflict/>

¹⁰⁹ DAVTYAN, Erik. Armenia's and Azerbaijan's presidents meet in Bern. The Central Asia-Caucasus Analyst [online]. 2016 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/13324-armenias-and-azerbaijans-presidents-meet-in-bern.html>

¹¹⁰ Tamtiež

Arménska a Azerbajdžanu stále považujú za dôležité sa spolu rozprávať a stretávať sa, je prinajmenšom pozitívny.

Pozícia Arménska i Azerbajdžanu sa od uzavretia prímeria nijak podstatne nezmenila. Azerbajdžan vychádza z požiadavku teritoriálnej integrity a nedeliteľnosti svojho územia, Náhornému Karabachu je ochotný udeliť bližšie neupresnenú rozsiahlu autonómiu a v prípade nutnosti sa nezdráha dosiahnuť tento cieľ i silou.¹¹¹ Arménsko zase vzýva princíp seaurčenia národov, ktorý chce medzinárodne uznať aj pre karabašských Arménov, pričom poukazuje na existenciu karabašskej štátnosti ako *fait accompli*.¹¹²

¹¹¹ Tamtiež, str. 36

¹¹² DITRYCH, str. 36

3. NÁRODNÉ STRATÉGIE AKTÉROV

3.1. Arménsko

3.1.1. Strategická voľba

Preferencie a ciele nezávislého Arménska boli už od jeho vzniku v 1991 vo veľkej miere ovplyvňované jeho polohou a historickou skúsenosťou.¹¹³ Ako najmenší z bývalých štátov ZSSR bez prístupu k moru, obklopený nepriateľsky naladenými štátmi a veľkými regionálnymi mocnosťami už od počiatku motivuje jeho politiku snaha vyhnúť sa izolácii, ktorej dôsledky by boli fatálne, ale zároveň zabezpečiť svoju národnú bezpečnosť a prežitie.¹¹⁴ Zahraničnú politiku Arménska v minulej dekáde teda formovali hlavne dva princípy: snaha o normalizáciu vzťahov so susednými krajinami a túžba po integrácii nezávislého Arménska do medzinárodnej spoločnosti.¹¹⁵ Prostriedky, ktorými to Arménsko chcelo uskutočniť, boli zvyšovanie bilaterálnej i medzinárodnej spolupráce. Dôraz bol kladený na to, aby sa Arménsko integrovalo, ale zároveň v žiadnom prípade nestalo súčasťou nejakého politického alebo vojenského bloku.¹¹⁶ V tomto smere sú však reálne činy Arménska protirečivé – Arménsko bolo nielen prvou transkaukazskou krajinou, ktorá vstúpila do Spoločenstva nezávislých štátov, ale je i členom vojenského spolku Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti a Euroázijskej ekonomickej únie. Organizácia zmluvy o kolektívnej bezpečnosti je pritom medzivládna vojenská aliancia, ktorej cieľom je poskytnúť členským krajinám ochranu v prípade vojenského útoku vedeného tretími stranami.¹¹⁷ V roku 2015 dokonca upgradovalo silné bezpečnostné spojenie s Ruskom, keď sa obe krajiny dohodli na Spoločnom protivzdušnom obrannom systéme na Kaukaze.¹¹⁸

Ako všetky ostatné kaukazské republiky aj Arménsko sa po vyhlásení nezávislosti v roku 1991 sústredilo najprv na získanie medzinárodného uznania.¹¹⁹ Spočiatku bola zjavná aj arménska snaha vymedziť sa voči Rusku

¹¹³ KIRAKOSJAN, Arutjun. Zahraniční politika Arménie v 90. letech: bilaterální vztahy Arménie s Ázerbájdžánem (v kontextu Náhorního Karabachu), Ruskem, Tureckem, Gruzíí a Íránem. Praha, 2003, str. 7

¹¹⁴ HERZIG, Edmund. The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia. London: Royal Institute of International Affairs, 2000, 165 s. ISBN 0855675536, str. 94-95

¹¹⁵ PETROS, Tiffany G. Evolution of Armenia's Foreign Policy. Armenian International Policy Research [online]. 2003, 13(3), str. 1[cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003066/Evolution%20of%20Armenia's%20Foreign%20Policy.pdf

¹¹⁶ PETROS, str. 3

¹¹⁷ ROMANCOV, str. 35. Rusko však zámerne necháva Arménsko v neistote, či sa to vzťahuje aj na Náhorný Karabach.

¹¹⁸ GRONO, Magdalena. The Shifting Dangers of Nagorno-Karabakh. In: International Crisis Group [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://blog.crisisgroup.org/europe-central-asia/2016/02/26/the-shifting-dangers-of-nagorno-karabakh/>

¹¹⁹ HERZIG, str. 94

a oslabiť jeho vplyv na domácom území. Obrátilo sa o pomoc k USA a súčasne sa snažilo o nadviazanie normálnych vzťahov s Tureckom, čo bolo pre verejnosť kontroverzné, no pre zásobovanie a prežitie Arménska dôležité. V roku 1992 napríklad Arménsko vstúpilo do Tureckom inšpirovanej Organizácie pre spoluprácu Čierneho mora (Black Sea Cooperation Organization), ktorej členom je dodnes.¹²⁰ USA však začiatkom 90. rokov nemali záujem príliš sa miešať do regionálnych vzťahov na južnom Kaukaze a okrem zahraničnej pomoci Arménsku nemohli poskytnúť žiadne bezpečnostné garancie. Snahy o normalizáciu vzťahov zase stroskotali na podmienkach, ktoré si Turecko kládlo – Arménsko sa malo vzdať teritoriálnych nárokov na turecké územia, prestať tlačiť na uznanie tureckej zodpovednosti za masakre v 1915 a vyriešiť spor o Náhorný Karabach.¹²¹ Ter-Petrosjan podmienky odmietol a vzťahy na dlhú dobu ochladli. Keď si mal Jerevan vybrať medzi rozvojom vzťahov s Tureckom a podporou karabašských Arménov, dal prednosť etnickej solidarite.

Konflikt s Azerbajdžanom natrvalo zmenil priority a možnosti manévrovania Arménska – v momente, kedy sa Arménsko postavilo na stranu karabašských Arménov v ich snahe o pripojenie sa k Arménsku, nadobudlo povinnosť brániť ohrozené obyvateľstvo v Karabachu.¹²² Zároveň konflikt vohnal Arménsko do nepriaznivej politicko-ekonomickej izolácie v dôsledku uzavretia jeho dvoch najdlhších hraníc – s Tureckom a Azerbajdžanom, znemožnil pokusy o normalizáciu vzťahov s Tureckom a spôsobil pevné primknutie Arménska k Rusku, špeciálne vo vojensko-bezpečnostnej oblasti.¹²³ Arménsko sa tak ocitlo v pozícii, kedy háji právo na sebaurčenie národa v medzinárodnom systéme naklonenom zachovaniu teritoriálnej integrity.¹²⁴

Ani v ďalšej dekáde sa základné ciele a priority arménskej zahraničnej politiky príliš nezmenili. Národná bezpečnostná stratégia z roku 2007 uvádza dve: komplementaritu – teda snahu o efektívne vzťahy so všetkými dôležitými aktérmi v regióne a participáciu na výhodných medzinárodných procesoch.¹²⁵ Konečne, princíp komplementarity je základom arménskej zahraničnej politiky od začiatku milénia – slovami Roberta Kočarjana ide o vytvorenie takých podmienok na Kaukaze, v ktorých sa záujmy Ruska a Západu prekrývajú, nie si protirečia.¹²⁶ Arménsko napríklad podpísalo zmluvy o prítomnosti ruských vojenských jednotiek na svojich hraniciach s Tureckom

¹²⁰ PETROS, str. 8

¹²¹ PETROS, str.8

¹²² KIRAKOSJAN, str. 9

¹²³ HERZIG, str. 97

¹²⁴ Tamtiež, str. 95

¹²⁵ GALSTYAN, Narek. The main dimension of Armenian's foreign and security policy. Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Policy Brief [online]. 2013, [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/cd67865d0fcfef431b21f3e4bbe5e020.pdf, str. 1

¹²⁶ PETROS, str. 6

i Iránom v roku 1993 a 1994¹²⁷, v roku 2010 tiež predĺžilo zmluvu o prenájme základne Gyumri do roku 2044¹²⁸. Zároveň po udalostiach 11. septembra 2001 Arménsko otvorilo svoj vzdušný priestor USA a prijalo komunikácie, výstroj a tréning na boj proti terorizmu v hodnote 1,4 miliardy dolárov.¹²⁹ Ďalším príkladom tohto prístupu môže byť fakt, že Arménsko je nielen členom Ruskom sponzorovaného Spoločenstva nezávislých štátov, ale i OSN, Rady Európy a NATO programu Partnerstvo pre mier.¹³⁰ Táto snaha o komplementaritu alebo skôr multilaterálny dialóg je však značne obmedzená, a to Ruskom. Poskytuje Arménsku iba malý priestor na akési mocenské manévrovanie a v závažných rozhodnutiach rázne uplatňuje svoju vôľu. Arménsko je síce partnerskou krajinou Európskej politiky susedstva, ale keď mu napríklad po gruzínsko-ruskej vojne bola ponúknutá asociačná dohoda zo strany EÚ, vrátane dohody o voľnom obchode a ekonomickej integrácii s EÚ (DCFTA – Deep and Comprehensive Free Trade Area), Rusko ho primälo ju v roku 2013 nepodpísať.¹³¹ Namiesto toho vstúpilo Arménsko v roku 2015 do Eurázijskej ekonomickej únie.

Od gruzínsko-ruskej vojny v 2008 i v dôsledku zahájenia prevádzky ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan sa Arménsko snaží aktívne diverzifikovať svoje zahraničné vzťahy a začína v rámci svojich možností iniciatívnu zahraničnú politiku, ktorá sa prejavila napríklad opätovnou snahou o nastolenie normálnych vzťahov s Tureckom cez tzv. futbalovú diplomaciu. Bohužiaľ, v dosahovaní toho cieľa stále zlyháva. Nestabilná situáciu v Gruzínsku, cez ktoré sa prepravuje väčšina tovaru a energií do Arménska, ničenie tranzitných ciest a tiež ostrakizovanie Arménska zo spolupráce kaukazských štátov predstavuje pre Arménsko vážny problém. Z izolácie sa snaží dostať i obnovením dobrých vzťahov so Západom – v roku 2015 napríklad Arménsko zvažovalo svoju účasť v koalícii proti ISIS.¹³²

Národná bezpečnostná stratégia definuje ako hlavné bezpečnostné hrozby Arménska konflikt o Náhorný Karabach, agresívny postoj azerbajdžanskej vlády, prípravy na vojenské operácie proti Arménsku alebo/a Náhornému Karabachu, azerbajdžansko-turecká blokáda a izolácia Arménska.¹³³ Náhorný

¹²⁷ Tamtiež, str. 4-5

¹²⁸ PIKNEROVÁ, Linda. Ekonomicko-geografický a sociálny prehľad zemí jižního Kavkazu. In: ROMANCOV, Michael a Emil SOULEIMANOV. Jižní Kavkaz v bezpečnostní perspektivě. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013, ISBN 978-80-86855-90-5., str. 59

¹²⁹ PETROS, str. 6

¹³⁰ Tamtiež, str. 13

¹³¹ EU Relations with Armenia. European Union External Action [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/armenia/index_en.htm

¹³² ABRAHAMYAN, Eduard. The anti-ISIS coalition and Armenia's foreign policy options. The Central Asia-Caucasus Analyst [online]. 2015 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13282-the-anti-isis-coalition-and-armenias-foreign-policy-options.html>

¹³³ GALSTYAN, str. 2

Karabach tak zostáva faktorom s obrovským vplyvom na súčasnú ekonomickú i politickú situáciu Arménska.

Hlavným cieľom Arménska teda už po dve dekády zostáva vyriešenie konfliktu o Náhorný Karabach, ktorý so sebou prináša hrozbu pre prežitie Arménska aj bolestivú izoláciu. V tomto smere Arménsko dôsledne argumentuje právom na sebaurčenie národov a poukazuje napríklad na Kosovo, ako na podobný prípad, či na existenciu Republiky Náhorný Karabach ako *fait accompli*. Externú bezpečnosť i prežitie štátu sa Arménsko snaží zabezpečiť úzkou spoluprácou s Ruskom, no v duchu zásady komplementarity rozvíja vzťahy i s USA a EÚ, či už pomocou bilaterálnych zmlúv, členstva v medzinárodných organizáciách alebo účasťou na niektorých medzinárodných procesoch (operácia NATO v Kosove, koalícia proti ISIS). Nacionalistické a etnické princípy však majú prednosť pred snahou o nadviazanie dobrých vzťahov s Tureckom či Azerbajdžanom.

3.1.2. Strategické schopnosti

Geografická poloha Arménska vo vnútrozemí medzi nepriateľsky naladenými štátmi i uzavretie jeho dvoch najdlhších hraníc v dôsledku konfliktu o Náhorný Karabach majú veľký vplyv i na ekonomiku krajiny, resp. materiálne zložky jeho schopností. Turecko-azerbajdžanská blokáda sťažuje dodávku prakticky akéhokoľvek tovaru a energií a znamenala drastické zmenšenie zahraničného obchodu a tým i veľkú zraniteľnosť Arménska.¹³⁴ Konečne, aj iránsky veľvyslanec v Arménsku Koleini na margo arménskej politiky komplementarity povedal, že Arménsko na ňu jednoducho nemá „hardpower“ nástroje.¹³⁵

Ešte v dobách ZSSR bol na arménskom území vybudovaný pomerne moderný priemysel, vďaka ktorému mohla krajina vyvážať technické zariadenia či hotový textil výmenou za dovoz nerastných surovín.¹³⁶ Nedostatok energetických zdrojov a výrazná závislosť na ich dovoze má negatívny dopad na energetickú bezpečnosť Arménska. V dôsledku nepriateľských vzťahov s Tureckom a Azerbajdžanom a tiež nie vyrovnaným vzťahom s Gruzínskom kvôli arménskej menšine žijúcej v južnej časti Gruzínska bolo Arménsko vylúčené z dôležitých regionálnych infraštruktúrnych projektov ako výstavba ropovodu a železnice do Európy.¹³⁷ V roku 2012 žila viac než jedna tretina (35,8%) obyvateľstva pod hranicou chudoby.¹³⁸ Najväčší podiel zamestnancov pracuje v poľnohospodárstve (44%), iba 17% obyvateľstva je zamestnaných

¹³⁴ HOFMANN, Tessa. Armenien 20 Jahre nach der Selbstauflosung der Sowjetunion - Rückblick und Bilanz. In: MALEK, Martin. Ausgewählte sicherheitspolitische Fragen im Südkaukasus. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung und Sport, 2013, ISBN 978-3-902944-27-6, str. 98

¹³⁵ PETROS, str. 7

¹³⁶ PIKNEROVÁ, str. 59

¹³⁷ HOFMANN, str. 98

¹³⁸ Tamtiež, str. 98

v priemysle a zvyšných 39% v službách.¹³⁹ Problémom Arménska je aj úbytok obyvateľstva v dôsledku migrácie, pretože na domácom pracovnom trhu chýbajú kvalifikované pracovné miesta – nezamestnanosť mladých dosahuje cca 20%.¹⁴⁰

Za krátku zmienku stojí určite aj rozvinutý klientelizmus a korupcia v Arménsku – podľa údajov z roku 1996 kontrolovalo 50% arménskeho HDP iba 44 rodín.¹⁴¹ Podľa FSI (Failed States Index) je Arménsko na 102. mieste zo 177 štátov sveta.¹⁴² Ľudia pomaly strácajú dôveru v politické inštitúcie a nespokojnosť a nestabilita na domácej scéne len zvyšuje zraniteľnosť Arménska.

Arménsko je tak najviac zo všetkých kaukazských štátov odkázané na Rusko, ktoré je arménskym najdôležitejším obchodným partnerom – v roku 2014 Rusko prijalo 22,4% arménskeho exportu a bolo zodpovedné za skoro 26% importu do Arménska.¹⁴³ Rusko tiež kontroluje kľúčové odvetvia arménskeho hospodárstva a infraštruktúry – energetický sektor, telekomunikácie, metalurgický sektor, diamantový priemysel či banky.¹⁴⁴ Keďže dlh Arménska u Ruska za dovoz zemného plynu začiatkom nového milénia vzrástol tak, že to už Arménsko nedokázalo splácať, hlasoval 4. decembra 2002 arménsky parlament o prevedení kontroly nad 5 najväčšími arménskymi firmami do ruských rúk, výmenou za splatenie dlhu.¹⁴⁵ Táto dohoda zahŕňala vodnú elektrárňu Razdanskaya (Hrazdan), AOZT Mars, AOZT Jerevanský vedecký a výskumný inštitút automatických administratívnych systémov, a AOZT Jerevanský vedecký a výskumný inštitút látkového výskumu – všetko spoločnosti z energetického sektoru alebo priemyslu spojeného s obranou, ktoré môžu byť použité v ruských zbrojných programoch.¹⁴⁶ Obchod s Ruskom komplikuje fakt, že nemá s Arménskom spoločnú hranicu, a tak musí tovar prevážať cez nie vždy spoľahlivé gruzínske cesty.

V dôsledku azerbajdžansko-tureckej blokády a nedostatkom ruskej infraštruktúry predstavuje významného partnera aj Irán. Navzdory počiatočným obavám z moslimského štátu v susedstve kresťanského Arménska sú vzťahy medzi Iránom a Arménskom priateľské. Ani počas ostrej fázy konfliktu

¹³⁹ PIKNEROVÁ, str. 58

¹⁴⁰ HOFMANN, str. 98

¹⁴¹ Tamtiež, str. 98

¹⁴² Tamtiež, str. 98

¹⁴³ Armenia Trade Statistics. Worldbank [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/ARM>

¹⁴⁴ KOLTER, Christian. Geopolitische und geoökonomische sowie sicherheits- und vermittlungspolitische Aspekte der Berg-Karabach-Konflikts. In: MALEK, Martin. Ausgewählte sicherheitspolitische Fragen im Südkaukasus. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung und Sport, 2013, ISBN 978-3-902944-27-6, str. 117

¹⁴⁵ LIBARIDIAN, Gerard J. Modern Armenia: people, nation, state. New Brunswick: Transaction Publishers, c2004. ISBN 0-7658-0205-8, str. 260

o Náhorný Karabach Irán nikdy proti Arménsku nebojoval a ich pragmaticky dobré vzťahy sa rozvinuli na ekonomickom základe. V 90. rokoch bolo Arménsko silne závislé na iránskych energetických dodávkach, pre Irán zase Arménsko predstavovalo hlavný trh iránskeho tovaru.¹⁴⁷ Ich vzájomný obchod dosahuje ročne cca 100 miliónov dolárov.¹⁴⁸ Pre Irán je Arménsko oknom na západ, pre Arménsko Irán zasa cesta z izolácie a oknom na Stredný Východ. Arménsko však mieru priateľskosti vzťahov s Iránom ostražito reguluje, aby hĺbka ich spolupráce neprekročila toleranciu USA.¹⁴⁹

Čo sa týka vojenského potenciálu, arménsky ani zďaleka nedosahuje azerbajdžanský, čo sa týka údajných¹⁵⁰ výdajov na zbrojenie. V roku 2000 dosiahol rozpočet na obranu Arménska okolo 94 miliónov dolárov a odvtedy kontinuálne rastie,¹⁵¹ ani trochu sa však nepribližuje Azerbajdžanu, ktorého ročný rozpočet na obranu je väčší než celý štátny rozpočet Arménskej republiky.¹⁵² Arménsko však dostáva zbrane z Ruska za výhodné ceny, keďže obe krajiny sú členom vojenského spolku Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti. Bez vojenskej pomoci Ruska by závod vo vyzbrojovaní Arménsko s Azerbajdžanom rozhodne neudržalo.¹⁵³ Aj Azerbajdžan aj Arménsko pritom prekračujú limity výzbroje, stanovené OSCE. Výzbroj Republiky Náhorný Karabach nepodlieha žiadnej kontrole, keďže sa nejedná o uznaný štát.

Arménsko má taktiež z hľadiska ľudského kapitálu armádu silnejšiu – už za čias ZSSR dosahovali arménski dôstojníci vysokých postov, keďže Rusi ich považovali za schopnejších vojakov, než Azerbajdžancov. Takisto je arménska pozícia oveľa výhodnejšia – zabráním azerbajdžanských území v okolí Náhorného Karabachu, ktoré vyčistili od pôvodného obyvateľstva a zaminovali, si vytvorili *cordon sanitaire*, ktorý azerbajdžanskej armáde v prípade ofenzívy výrazne skomplikuje postup.

Jednou z najdôležitejších ideových i materiálnych zložiek štátu je arménska diaspóra. V absolútnych číslach predstavujú remitencie pre členov rodín a sociálnu pomoc z diaspóry najväčší prílev do arménskej ekonomiky, vďaka ktorým si môže veľký segment spoločnosti zaistiť minimálne prežitie a tiež sa môžu sponzorovať niektoré infraštruktúrne projekty.¹⁵⁴ Okrem silného materiálneho prínosu má diaspóra veľký vplyv aj na tvarovanie národnej identity a vnímanie štátu, ovplyvňuje dokonca aj zahraničnú politiku (práve pomocou

¹⁴⁶ PETROS, str. 5

¹⁴⁷ KIRAKOSJAN, str. 127

¹⁴⁸ PETROS, str. 9

¹⁴⁹ KIRAKOSJAN, str. 128

¹⁵⁰ Údajných z toho dôvodu, že uvádzané azerbajdžanské výdaje na obranu sú podľa Ondreja Ditrycha, MPhil. (Cantab.) Ph.D. trocha propagandou a nezodpovedajú reálnym investíciám

¹⁵¹ KOLTER, str. 123

¹⁵² CORNELL, Svante. The Caucasus in Limbo. *Current History*. 2011, str. 286

¹⁵³ KOLTER, str. 123

¹⁵⁴ LIBARIDIAN, str. 259

svojich finančných príspevkov a kontaktov v zahraničí) a cez Celoarménsky fond (All-Armenia Fund) sa lídri diaspóry a republiky pravidelne stretávajú.¹⁵⁵ Arménska diaspóra je na rozdiel od domácej politickej scény veľmi dobre organizovaná a tvorí silnú lobbovaciu sieť, ktorá zabezpečuje sympatie a zahraničnú pomoc Arménsku – diaspóra v Amerike bola kľúčovou silou, ktorá presvedčila Kongres o prijatí a zachovaní zákazu poskytovania zahraničnej pomoci Azerbajdžanu (Legislatíva 907).¹⁵⁶

Medzi Arménmi panuje silný nacionalizmus a presvedčenie, že Náhorný Karabach (alebo Artsakh, ako ho niekedy nazývajú) bol najmenej 3 000 rokov súčasťou ich krajiny a arménski vedci túto teóriu svojimi prácami hojne podporujú.¹⁵⁷ Sú presvedčení o správnosti svojho jednanja vo vzťahu k Náhornému Karabachu a spoliehajú sa na to, že čas hrá v ich prospech – verejnosť si na Republiku Náhorný Karabach jednoducho zvykne a ostatné krajiny budú musieť uznať, že tam štátny útvar *de facto* existuje. Mýtická vízia Arménska, ktorú arménska diaspóra spolu so spomienkami na genocídu z roku 1915 vkladá do slabého arménskeho štátu, však môže byť nebezpečná – niekedy premôže i zahranično-politické rozhodnutia domácej politickej elity.¹⁵⁸ S ruskou kontrolou kľúčových sektorov hospodárstva, odkázanosťou na ruskú vojenskú pomoc, izoláciou, zlou domácou hospodárskou i sociálnou situáciou, chýbajúcim prístupom k moru a malým počtom komunikácií, po ktorých môže byť Arménsko zásobované, je však Arménska republika veľmi slabá a zraniteľná.

3.1.3. Strategické prostredie

Kaukaz je historickou križovatkou a hraničnou krajinou, kde sa oddávna miešali a stretávali civilizácie i náboženstvá. Jeho geopolitické umiestnenie je kľúčové – kedysi ležalo medzi veľkými ríšami (Ruská, Perzská, Otomanská), dnes predstavuje akúsi nárazníkovú zónu medzi väčšími regionálnymi hráčmi (Rusko, Irán, Turecko), ktoré chcú v tejto oblasti získať vplyv. Rusko túto bývalú súčasť ZSSR považuje za akúsi výhradnú oblasť svojej moci a nerado vidí prítomnosť iných aktérov. Slovom bývalého ruského ministra zahraničných vecí Andreja Kozireva je región Transkaukazu pre Rusko životne dôležitý, ak Rusko stratí pozíciu tu, iné sily sa regiónu zmocnia, čo by viedlo k destabilizácii severného Kaukazu.¹⁵⁹ Zároveň sú malé štáty južného Kaukazu vďaka svojej polohe a nedávno objavenej rope v Azerbajdžane atraktívne i pre globálnych hráčov (USA, EÚ). Pre Európu predstavujú možnosť diverzifikovať import ropy

¹⁵⁵ SHAIN, Yossi a Aharon BARTH. Diasporas and International Relations Theory. International Organization [online]. 2003, 57(3), [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3594834>, str. 472

¹⁵⁶ SHAIN, BARTH, str. 471

¹⁵⁷ PETROS, str. 10

¹⁵⁸ SHAIN, BARTH, str. 473

¹⁵⁹ PETROS, str. 4

a nebyť úplne závislí na Rusku, pre USA predstavuje koridor cez južný Kaukaz najpriamejšiu transportnú cestu do Afganistanu mimo vplyv Ruska i letový koridor na Blízky východ. Geopolitický význam Transkaukazska narastá a viacerí hráči sa snažia získať v regióne spojencov. To pre juhokaukazské štáty znamená viac možností a priestoru na manévrovanie, ktorý sa snažia využívať, no zároveň toto súperenie spôsobuje, že medzinárodné vzťahy na Kaukaze sa stávajú skôr hrou s nulovým súčtom.¹⁶⁰Nielen medzinárodné vzťahy, ale aj interetnické medzi samotnými juhokaukazskými štátmi sú komplikované.

Rozpad sovietskeho pseudo-federálneho systému znamenal prechod k národným štátom Arménska, Azerbajdžanu i Gruzínska, dlhé desaťročia sovietskeho diktátu ich však zanechali na nezávislosť nepripravených. Chýbali rozvinuté politické inštitúcie a elity, ekonomické zdroje aj infraštruktúra. Rozpad ZSSR nielenže vytvoril akési mocenské vákuum, ale tiež oživil Sovietmi dlho potlačované spory medzi etnikami – národné povedomie etník na Kaukaze bolo definované zväčša exkluzívne a antagonisticky k iným etnikám, kým distribúcia teritória bola vládami spochybňovaná (Náhorný Karabach a Nachičevan).¹⁶¹ Situácia viedla k niekoľkým interetnickým konfliktom, ktoré sa ostatní regionálni hráči snažia využiť vo svoj prospech. Napriek niekoľkým bezpečnostným výzvam v regióne chýba funkčný medzivládny mechanizmus alebo inštitúcia, ktorá by umožnila zmysluplné zvládanie konfliktov a budovanie regionálnej stability.

Arménsko sa v tomto prostredí nachádza v dosť nevýhodnom postavení. Iba s dvoma so svojich štyroch susedov udržiava diplomatické styky, dvaja susedia s ním takmer nepriepustne uzavreli hranice a kontakt medzi nimi je takmer minimálny. Navyše ho Turecko i Azerbajdžan cielene vylučujú s akejkolvek regionálnej spolupráce. Je uzavreté v pevnine, bez prístupu k moru, a uzavretím hraníc s Tureckom a Azerbajdžanom odsúdené obchodovať so svetom len cez nestabilné Gruzínsko alebo medzinárodne izolovaný Irán. Energeticky, vojensky aj hospodársky je Arménsko závislé na Rusku, ktoré ale výmenou za svoju „ochranu“ postupne zaberá kľúčové arménske podniky, stavia svoje vojenské základne na arménskom území a do veľkej miery ovplyvňuje jeho zahraničnú politiku (viď nepodpísanie Asociačnej dohody s EÚ a vstup Arménska do Eurázijskej ekonomickej pnie v roku 2015). Navyše, s Ruskom Arménsko ani nemá spoločnú hranicu.

Príležitosťou, ako sa vymaniť z vplyvu Ruska by bola práve regionálna spolupráca (napr. ak by plynovod či ropovod prechádzal jeho územím, z čoho by malo nejaký tranzitný zisk) a podieľanie sa na energetickom bohatstve Kaspického mora, ktorú ale Azerbajdžan podmieňuje vrátením zabratých

¹⁶⁰ CORNELL, Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus, str. 19

¹⁶¹ HERZIG, str. 4

území. Dobrý vzťah s Iránom, ktorý má taktiež veľké nerastné bohatstvo, má tiež potenciál vyriešiť arménsky nedostatok týchto surovín, iránsko-ruské dobré vzťahy ale zabraňujú tomu, aby Irán nejako razantne ovplyvnil pozíciu Ruska v Arménsku. Hrozbou nezávislosti Arménska stále zostáva Rusko – ak by sa Rusko z Arménska stiahlo, Azerbajdžan by ho mohol prevalcovať, ak ale Rusko bude naďalej posilňovať svoje postavenie v arménskej ekonomike i politike, hrozí Arménsku strata faktickej samostatnosti.

Odkedy vstúpilo do konfliktu s Azerbajdžanom na strane karabašských Arménov, jeho jedinou možnosťou je presadzovať právo na sebaurčenie národov vo svete, kde je väčšina štátov naklonená skôr zachovaniu teritoriálnej integrity. Štruktúra prostredia teda nie je prvotne výhodne nastavená Arménsku.

Napriek tomu dokázalo Arménsko vďaka silnej a dobre organizovanej diaspóre v zahraničí (najviac v Rusku, USA a Francúzsku) úspešne ovplyvňovať diskurz konfliktu o Náhorný Karabach v prospech Arménska – teda nie ako arménske irredentistické hnutie, ale ako agresívny akt Azerbajdžanu. Síce sú to arménske jednotky, ktoré okupujú takmer 15 % vlastného územia Azerbajdžanu, ktoré kompletne vyčistili od pôvodného turkického obyvateľstva, americký Kongres Legislatívou 907 v roku 1992 uvalil obmedzenia na takmer všetku zahraničnú pomoc Azerbajdžanu.¹⁶²Táto legislatíva je obrovskou ukážkou moci arménskej lobby, ktorou vie Arménsko účinne ovplyvňovať medzinárodné prostredie vo svoj prospech.

Podľa Nazrin Mehdiyevy majú malú štáty 4 zahranično-politické strategické možnosti – členstvo v medzinárodných organizáciách, spoliehanie sa na seba, budovanie aliancií a strategické manévrowanie.¹⁶³ Arménsko ako nesebestačný štát v nevýhodnej pozícii sa snaží komplementaritou o štvrtú stratégiu – manévrowanie. Keďže nemá silu bezpodmienečne presadiť svoju vôľu a Rusko mu to ani nedovolí, musí využívať nepriamu silu príťažlivosti. Poznámka iránskeho veľvyslanca Koleiniho je však v tomto smere na mieste – Arménsko nemá „hardpower“ inštrumenty, teda napríklad nejakú cennú komoditu, ktorú môže použiť ako vyjednávací nástroj. Vojensky aj ekonomicky je závislé na Rusku. Musí sa tak spoliehať skôr na šikovných vyjednávačov (hlavne diaspóra v zahraničí) a efektívne využívať domáce politické systémy štátov, ktoré chce manévrowať. To vrhá tiež na celú ideu komplementarity a vyvoláva otázku, či zo strany Arménska nejde skôr o snahu o multilaterálny dialóg.

¹⁶² AMBROSIO, Thomas. *Ethnic identity groups and U.S. foreign policy*. Westport, Conn.: Praeger, 2002, viii, ISBN 0275975320, str. 150

¹⁶³ MEHDYIEVA, Nazrin. *Power games in the Caucasus: Azerbaijan's foreign and energy policy towards the West, Russia and the Middle East* [online]. London: I.B. Tauris, 2011 [cit. 2016-03-04]. ISBN 9781848854260. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10554327>, str. 18

3.1.4. Strategický postoj

Celkový postoj Arménska by sa dal charakterizovať ako strategická defenzíva s defenzívnou taktikou, na základe vyššie uvedených delení od Chih-tung Chunga.

Čo sa týka celkovej stratégie, je skôr defenzívna a pasívna, Arménsko sa nesnaží konflikt znovu rozpútať, pretože verí, že čas hrá v jeho prospech. So statusom quo je viac-menej spokojné, pretože sa spolieha na to, že čím dlhšie bude Republika Náhorný Karabach fungovať, tým menej možností bude mať medzinárodné spoločenstvo neuznať ju.

Taktika je pasívna, Arménsko síce pokračuje s Azerbajdžanom v zápore v zbrojení – ako je uvedené vyššie v 3.1.2., každý rok rozpočet na obranu konštantne narastá. Arménsko je taktiež členom vojenských zoskupení – Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti, či NATO programu Partnerstva pre mier. Výcvik i technológie prijalo aj od USA v rámci boja proti terorizmu. Prejavuje aj snahy o aktívnu diverzifikáciu svojich zahraničných vzťahov, no vždy len potiaľ, pokiaľ mu to dovoľí Rusko. No napriek tomu je jeho celkový strategický postoj vo vzťahu ku konfliktu skôr pasívny. Zásadným dôvodom pre tento postoj je viera v to, že čas hrá v prospech Arménska i Náhorného Karabachu. Status quo je pre Arménsko výhodný, oplatí sa im čakať, pretože sú presvedčení, že po tak dlhom čase bude musieť medzinárodné spoločenstvo existenciu Republiky Náhorný Karabach uznať.

V minulosti však bol jeho postoj ofenzívna stratégia s ofenzívnou taktikou – arménske jednotky prvé obsadili v 90. rokoch Náhorný Karabach, Azerbajdžan už potom obrazne povedané len hasil požiar. V súčasnosti však Arménsko skôr vyčkáva na akcie ostatných hráčov, v dôsledku ktorých potom jedná. Nevyčkáva však v úplnej nečinnosti, istá aktívna snaha o ovplyvňovanie svojho prostredia je prítomná.

3.2. Azerbajdžan

3.2.1. Strategická voľba

Ciele a preferencie Azerbajdžanu sú značne ovplyvnené nielen jeho historickou skúsenosťou, ale i geografickou polohou – podľa Tadeusza Swietochowskeho je Azerbajdžan niekoľkonásobnou hraničnou krajinou a táto hraničnosť je spolu s jeho napádanými hranicami a energetickým bohatstvom permanentným faktorom jeho zahraničnej politiky.¹⁶⁴ Nachádza sa na pomedzí, na geografickej i ideovej hranici, kde sa láme a mieša vplyv Európy i Ázie, islamu i kresťanstva, sunitského a šiítskeho islamu, Ruska a Stredného východu, Turecka a Iránu. Vnútorňú politický vývoj Azerbajdžanu i jeho zahraničná politika boli vo veľkej miere ovplyvnené mocenským súperením Iránu, Ruska a Turecka v regióne.¹⁶⁵

Historické spomienky Azerbajdžanu na cárské i sovietske Rusko mali priamy a ďalekosiahly vplyv na azerbajdžanskú zahraničnú politiku. Kolektívna trauma Čierneho januára z roku 1920, ruská úloha v masakre azerbajdžanského obyvateľstva v Chodžali v roku 1993 spolu s otvorenou ruskou podporou Arménska vyústili v hlboký strach z Ruska a pocit zraniteľnosti, ktorý ovplyvnil celú generáciu politikov.¹⁶⁶

Pocit zraniteľnosti bol umocnený ešte konfliktom s Arménskom i nie priateľským vzťahom s ďalším susedom – Iránom. V dôsledku porážky Perzskej ríše Ruskou ríšou v 19. storočí bolo etnické azerbajdžanské obyvateľstvo (v tej dobe samozrejme samostatný azerbajdžanský štát neexistoval) umelo rozdelené do dvoch štátnych útvarov. V dôsledku toho dnes žije v severozápadnom Iráne 10-15 miliónov Azerbajdžancov a Irán sa bojí akýchkoľvek náznakov o pripojenie tejto časti k Azerbajdžanu.¹⁶⁷ Ďalším zdrojom napätia je sekulárny charakter Azerbajdžanu oproti fundamentálne islamskému režimu, ktorý by Irán rád exportoval do Azerbajdžanu., ktorý do Azerbajdžanu cielene prúdi z Iránu, a cez ktorý by Irán v krajine rád získal vplyv. Irán dodnes vysiela mulláhov alebo radikalizovaných azerbajdžanských študentov hlavne do južných provincií v Azerbajdžane (kde bolo po vojne o Náhorný Karabach presídlených mnoho interne vysídlených osôb), kde snaží tamojšie obyvateľstvo priviesť k viere a radikalizovať.¹⁶⁸

¹⁶⁴ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 298

¹⁶⁵ KIRAKOSJAN, str. 37

¹⁶⁶ MEHDIYEVA, str. 72

¹⁶⁷ KIRAKOSJAN, str. 36

¹⁶⁸ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 333

Azerbajdžan si teda na základe svojej polohy, vzťahov so susednými štátmi a historickej skúsenosti nevybral ani budovanie aliancie s Ruskom ako Arménsko, ale ani nepriateľstvo voči Rusku ako Gruzínsko – Azerbajdžan si zvolil cestu strategického manévrovania, a to v energetickej i vojenskej politike. Za svojho prirodzeného spojenca si vybral Turecko, ktoré je nielen jazykovo blízke, ale predstavuje aj napojenie na západ a rozvinutú trhovú ekonomiku. V obklúčení nepriateľských štátov Arménska, Ruska a Iránu je tak jeho najdôležitejším spojencom. Konečne, bolo to práve Turecko, ktoré v konflikte s Arménskom Azerbajdžan podporilo a dodnes drží uzavreté turecko-arménske hranice, aby podporilo ekonomickú blokádu Arménska. V roku 2010 Turecko a Azerbajdžan bezpečnostnú spoluprácu prehĺbili podpisom Dohody o strategickom partnerstve a vzájomnej podpore.¹⁶⁹ Treba však dodať, že aj Turecko malo o spoluprácu s Azerbajdžanom záujem, pretože tento ropný štát je pre nich priestor, cez ktorý môžu preniknúť na Kaukaz a získať tu vplyv. Turci chcú vzťahy s Azerbajdžanom posilňovať, no zároveň nie je v ich záujme nahnevať Irán a príliš destabilizovať južný Kaukaz. Preto nemali radi Elčibejovu nacionalistickú rétoriku a viac im vyhovoval Alijevov pragmatizmus.

Objavenie zdrojov ropy Azerbajdžanu na strategické manévrovanie poskytlo efektívny nástroj. Jeho ropné polia totiž pre Európu predstavujú dôležitú možnosť diverzifikovať svoj import ropy a znížiť svoju zraniteľnosť voči Rusku. Azerbajdžanská manévrovací pozícia ešte posilnila po udalostiach 11. septembra 2001, kedy dôležitosť Azerbajdžanu pre USA i západné krajiny vzrástla z 2 dôvodov – kvôli jeho výhodnej geografickej polohe (hranica Iránu a Ruska), pretože cez neho vedie severná zásobovacia cesta do Afganistanu, ktorá je najbezpečnejšia pre USA a najmenej pod kontrolou Ruska; ale taktiež kvôli symbolickej hodnote jeho sekulárnej a západnej orientovanej moslimskej spoločnosti.¹⁷⁰

Orientácia zahraničnej politiky Azerbajdžanu je hlavne na západ, ale hľadá kontakty aj s islamským svetom. Baku využilo svoje čierne zlato na to, aby pomocou participácie na ropných kontraktoch vytvorilo ekonomické záujmy v Azerbajdžane pre niekoľko západných krajín, ale i Rusko, Turecko, Čínu a Japonsko.¹⁷¹ Západné vlády a ropné spoločnosti potom na oplátku podporili postoj Azerbajdžanu vzhľadom k otázke právneho statusu Kaspického mora (v závislosti od definície Kaspického mora ako jazera alebo mora sa vo vzťahu k medzinárodnému právu mení poloha a veľkosť sektoru, v ktorom môžu štáty ťažiť).

Na rozdiel od Arménska, ktoré snahu o komplementaritu skôr deklaruje, než prakticky vykonáva, keďže v jeho prípade má posledné slovo vždy Rusko,

¹⁶⁹ GRONO, Magdalena.

¹⁷⁰ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 298

Azerbajdžan skutočne aktívne medzi Ruskom a západom manévruje. Azerbajdžan sa síce stal členom Spoločenstva nezávislých štátov, no spolu s Gruzínskom patria medzi najhlasnejších kritikov hlbšej integrácie v rámci tohto spoločenstva a využívajú ho skôr ako prostriedok kritiky aktivít Ruska v post-sovietskom priestore a aby predišli jeho jednaniu skrz Arménsko.¹⁷² Azerbajdžan sa stal členom CSTO (Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti), v roku 1999 ju však spolu s Gruzínskom opustil.¹⁷³ V roku 2001 sa dokonca Gruzínsko a Azerbajdžan spojili s Ukrajinou a Moldavskom v GUAM – Organizáciu pre demokratický a ekonomický rozvoj, čo je neformálna skupina, ktorá chce prehĺbiť spoločnú ekonomickú a politickú spoluprácu a vytvoriť peace-keepingový batalión.¹⁷⁴ Nemá vyslovene vojensko-bezpečnostný rozmer, ale venuje sa špecifickým bezpečnostným témam (boj proti organizovanému zločinu a obchodu s ľuďmi či narkotikami).¹⁷⁵ Azerbajdžan je tiež členom OSN, od roku 1994 členom NATO programu Partnerstva pre mier, na rozdiel od Arménska však nie je členom WTO. V roku 1999 podpísal PCA (Partnership and Cooperation Agreement) s EÚ. V roku 2006 tiež prijal Akčný plán Európskej susedskej politiky, ktorý okrem iného posilnil energetické vzťahy s EÚ a pomohol Azerbajdžanu zmodernizovať energetický sektor.¹⁷⁶ V roku 2010 začalo rokovanie o DCFTA, na rozdiel od Arménska však Azerbajdžan o tejto dohode stále rokuje, postupu však oficiálne bráni fakt, že nie je členom WTO.¹⁷⁷ Pravdou však je, že Azerbajdžan DCFTA ani nechce podpísať, chce skôr strategické partnerstvo s EÚ, pretože dúfa v dosiahnutie oveľa privilegovanjšieho postavenia, než Arménsko a Gruzínsko – strategického partnera na rovnakej úrovni ako EÚ, nie aspirujúceho člena.

Dôležitou determinantou azerbajdžanskej zahraničnej politiky je aj politický systém krajiny. Prezidentský systém s autoritatívnou vládou dynastie Alijevovcov poskytuje parlamentu len obmedzenú úlohu, a tak je zahraničná politika veľmi spätá s osobnosťou prezidenta a jeho autoritou či povestou na medzinárodnej scéne.¹⁷⁸

Najväčšou hrozbou pre Azerbajdžan je arménska agresia jedajúca v tandeme s ruským novým imperializmom.¹⁷⁹ Tieto hrozby viedli k postupnej

¹⁷¹ HERZIG, str. 100

¹⁷² Tamtiež, str. 100

¹⁷³ ROMANCOV, str. 35

¹⁷⁴ Tamtiež, str. 100

¹⁷⁵ ROMANCOV, str. 35

¹⁷⁶ EU Relations with Azerbaijan. European Union External Action [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/azerbaijan/index_en.htm

¹⁷⁷ Ukraine, Georgia and Moldova sign DCFTA. Contact [online]. 2014 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.contact.az/docs/2014/Politics/060400080610en.htm#.VvG-jvkrLIU>

¹⁷⁸ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 301

¹⁷⁹ Tamtiež, str. 307

formulácii najdôležitejšieho zahranično-politického cieľa Azerbajdžanu – obnovenie a konsolidácia jeho plnej suverenity. Nielen v zmysle obnovenia teritoriálnej integrity Azerbajdžanu (Náhorný Karabach, princíp teritoriálnej integrity sa Azerbajdžan snaží presadiť aj na medzinárodných fórach a spoločenstvo je tomuto princípu naklonené,)¹⁸⁰ ale aj k dosiahnutiu plnej nezávislosti, o ktorú sa napriek svojej polohe medzi oveľa silnejšími štátmi stále snaží strategickým manévrom.¹⁸¹ V prvej tretine 90. rokov bol tiež silným cieľom v národnej politike budovanie národnej identity, preto etnické spory hrali takú dôležitú úlohu.¹⁸² V súčasnosti je už táto politika pragmatickejšia, no etnické cítenie nestratilo nič zo svojej sily a aktuálnosti.

3.2.2. *Strategické schopnosti*

Geografická poloha Azerbajdžanu je o čosi výhodnejšia, než Arménska. Azerbajdžan má nielen prístup k moru, ale aj ropné bohatstvo z Kaspického mora. Jeho poloha spolu s partnerstvom Turecka mu umožňuje ekonomicky blokovať vnútrozemsky uzavreté Arménsko a výrazne mu komplikovať zásobovanie či obchod. Vďaka ropе je Azerbajdžan 5. najrýchlejšie rastúcou ekonomikou na svete¹⁸³ a energetická samostatnosť mu umožňuje odolávať ruskej najsilnejšej zahranično-politickej páke – dodávkam ropy a zemného plynu, a udržiavať si nezávislosť. Záujem západných krajín vyvolaný ropou a geografickou polohou Azerbajdžanu tiež Azerbajdžan dúfa využiť v prospech podpory svojej suverenity v Náhornom Karabachu. Cez južný Kaukaz totiž nielen vedú najpriamejšie a najmenej na Rusku závislé transportné cesty do Afganistanu, ale polohu Azerbajdžanu na hranici s Ruskom a Iránom využíva na monitorovanie aj USA – oficiálne stanice pobrežnej hliadky v Astore a Khizi majú od roku 2005 viac než polovicu personálu amerického.¹⁸⁴

Poloha Azerbajdžanu však zďaleka nie je ideálna. Je veľkou nevýhodou, že Azerbajdžan ako producent ropy, je obklopený ďalšími producentmi (Rusko, Irán), takže veľké trhy, ktoré by azerbajdžanskú ropu potrebovali, nie sú v jeho priamej blízkosti. Jedinou výnimkou je Turecko, ktorému ropa a zemný plyn chýba, čo aj Azerbajdžan patrične využíva (v 2008/2009 sa napríklad vyhrážal zdražením dodávok ropy a zemného plynu Ankare, ak bude ratifikovať protokoly o normalizácii arménsko-tureckých vzťahov)¹⁸⁵. Azerbajdžanská ropa teda musí byť prepravovaná stovky kilometrov a všetky potrubia začiatkom 90. rokov viedli cez Rusko, čo pre Azerbajdžan snažiaci sa získať nezávislosť nebolo

¹⁸⁰ THE PRIORITIES OF THE FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN [online]. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.azerbaijan.az/portal/WorldCommunity/ForeignPolicy/foreignPolicy_e.html

¹⁸¹ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 307

¹⁸² SOULEIMANOV, str. 54

¹⁸³ CORNELL, Svante. The Caucasus in Limbo. Current History. 2011, s. 286

¹⁸⁴ MEHDIYEVA, str. 113

¹⁸⁵ KOLTER, str. 112

výhodné.¹⁸⁶ Výstavba potrubia Baku-Tbilisi-Ceyhan bola časovo i finančne náročná, predstavuje však obrovskú strategickú výhodu pre Azerbajdžan, ktorý ako od Ruska nezávislý dodávateľ ropy stúpol v očiach západných krajín (najmä EÚ) na cene.

Okrem ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan sa však v južnom koridore plánovali i ďalšie potrubia, ktoré by prepravovali zemný plyn do Európy, a tak ešte posilnili pozíciu Azerbajdžanu, no až dosiaľ za žiaden z plánov neuskutočnil. Najsľubnejší bol projekt Nabucco, ktorý mal priviesť azerbajdžanský plyn do Európy cez Gruzínsko, Turecko, Bulharsko až do Baumgartenu v Rakúsku, no v roku 2013 bol však opustený a teraz sa rokuje o jeho menšej verzii – Nabucco West, ktorý by sa začínal na bulharských hraniciach s Tureckom.¹⁸⁷ V hre sú ešte dva menšie plynovody: South East Europe Pipeline (SEEP) – idúci cez Bulharsko a Rumunsko do Maďarska; a Trans-Adriatic Pipeline (TAP) - vedúci cez Turecko, Grécko, Albánsko a Taliansko. V roku 2015 Irán vyhlásil, že na TAP by sa rád podieľal a napojil sa na Juhokaukazský plynovod, ktorý v súčasnosti vedie z Azerbajdžanu cez Gruzínsko do Turecka.¹⁸⁸ To by mohlo zamiešať karty v geopolitickej situácii na južnom Kaukaze.

Ďalšou geografickou nevýhodou je, že dve tretiny azerbajdžanských hraníc smerom na západ sú buď s nespoľahlivým Gruzínskom alebo nepriateľským Arménskom. Problémom je taktiež azerbajdžanská exkláva Nachičevan, ktorá je od štátu v súčasnosti oddelená arménskym územím. Irán, ktorý má 700 km dlhú hranicu s Azerbajdžanom, by mu mohol ponúknuť s Nachičevanom priame spojenie.¹⁸⁹ Na rozdiel od Turecka, ktorého hranica s Nachičevanom je dlhá len 7 km. Nachičevan je v súčasnosti autonómnou oblasťou Azerbajdžanu s vlastnou volenou legislatívou, konfliktom Azerbajdžanu s Arménskom však značne trpí. Irán by Azerbajdžanu taktiež mohol ponúknuť infraštruktúru, napojujúcu ho na krajiny Perzského zálivu, no ich už vyššie spomenutý negatívny vzťah daný početnou azerbajdžanskou komunitou na severozápade Iránu a iránskou snahou získať v Azerbajdžane vplyv skrz prenikanie fundamentálneho islamu Azerbajdžan pripravuje o možnosť spojenia s Nachičevanom i exportu na nové trhy.

Ropa predstavuje obrovskú materiálnu výhodu a nástroj v azerbajdžanských rukách, ktorá mu umožňuje lákať pre svoje záujmy iných aktérov a investovať

¹⁸⁶ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 225

¹⁸⁷ GOTEV, Georgi. Bulgaria wants to revive Nabucco, Azerbaijan says pipeline name 'not important'. In: Euractiv [online]. 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/energy/news/bulgaria-wants-to-revive-nabucco-azerbaijan-says-pipeline-name-not-important/>

¹⁸⁸ LOMSADZE, Giorgi. Post-Iran Deal, Azerbaijan Eyes Energy Transit Opportunities. In: Eurasianet.org [online]. 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/taxonomy/term/3955>

¹⁸⁹ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 318

do zbrojenia oveľa viac, než je slabá arménska ekonomika vôbec schopná. Už v roku 2009 bol azerbajdžanský rozpočet na obranu 1,4 miliardy dolárov, čo bola výška celého štátneho rozpočtu Arménska.¹⁹⁰ V roku 2011 sa azerbajdžanský rozpočet na obranu dokonca zdvojnásobil a každým rokom rastie.¹⁹¹

Ropa však predstavuje aj azerbajdžanskú slabinu, pretože azerbajdžanská ekonomika je na jej exporte a exporte zemného plynu závislá – podľa Svetovej banky tvoril podiel palív (fuels) na obchode Azerbajdžanu v roku 2014 skoro 93%.¹⁹² Problémom však je, že podľa expertných odhadov mu zásoby vydržia ešte tak 10-15 rokov, najväčší profit by mal Azerbajdžan z ropy získať do roku 2025.¹⁹³ Najväčšou výzvou pre Azerbajdžan tak zostáva diverzifikovanie ekonomiky, k čomu ho vyzval i Medzinárodný menový fond.¹⁹⁴ V roku 2012 a 2013 sa Azerbajdžanu podarilo vylepšiť výkon poľnohospodárstva, stavebníctva i chovu oviec, začína tiež budovať dostatočnú a funkčnú infraštruktúru.¹⁹⁵ Od roku 2007 tiež prezident Ilham Alijev a minister komunikácií a IT Ali Abbasov pracovali tvrdo na tom, aby do Azerbajdžanu prilákali veľké západné IT formy ako Microsoft a Cisco Systems, a pomaly sa snažia z Baku vybudovať IT centrum južného Kaukazu.¹⁹⁶ Azerbajdžan má tiež ambíciu stať sa regionálnym transportným centrom, buduje napríklad železnicu spájajúcu Kaspické more s Istanbulom.¹⁹⁷ Ostatné sektory hospodárstva sú však vďaka zhodnocovaniu meny (v dôsledky takzvanej holandskej choroby, ktorou trpia ropu exportujúce krajiny – export ropy zhodnocuje domácu menu, čím robí ostatné výrobky nekonkurencieschopné, navyiac neprodukuje veľa pracovných miest) málo konkurencieschopné.

Problémom v súvislosti s hospodárstvom je i existencia lokálnych monopolov úzko spätých s vládou a veľká diskrepancia v rozdelení bohatstva – Azerbajdžan je jeden z najskorumpovanejších štátov sveta (139. zo 178,)¹⁹⁸ pričom bohatstvo má v rukách menší počet väčšinou vládnych činiteľov alebo ich známych. Viacerí investigatívni reportéri v roku 2012 uviedli, že prezident Alijev a jeho najbližšia rodina vlastní obrovský majetok vrátane monopolov

¹⁹⁰ KOLTER, str. 123

¹⁹¹ Tamtiež, str. 123

¹⁹² Azerbaijan Trade Summary [online]. 2014 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AZE/Year/2014/Summary>

¹⁹³ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 199

¹⁹⁴ Azerbaijan Country Review, str. 93

¹⁹⁵ Azerbaijan Country Review, str. 92

¹⁹⁶ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 244

¹⁹⁷ Tamtiež, str. 244

¹⁹⁸ Hofmann, str. 97

v najlukratívnejších sektoroch hospodárstva.¹⁹⁹ Alijev a vládnuca strana tiež kontrolujú média, súdnictvo a ostatné kritické inštitúcie, takže sa korupcia len zriedka objaví. Index ľudského rozvoja ešte v roku 2000 radil Azerbajdžan k chudobným krajinám, pričom jeho HDP patrilo k najrýchlejšie rastúcim²⁰⁰. Prezident Alijev v roku 2013 získal dokonca titul Najskorumpovanejšia osobnosť roka.²⁰¹ V Azerbajdžane dochádza k masívnemu porušovaniu ľudských práv a prenasledovaniu aktivistov za ľudské práva či nezávislých žurnalistov. Západné média vládnucu elitu často obviňujú z ničenia slobodnej tlače, občianskej spoločnosti i liberálnej opozície.²⁰² Takéto oslabovanie občianskej spoločnosti však Azerbajdžan oslabuje, čo je problémom, keďže sa navonok snaží tváriť silne a jednotne.

Čo sa týka vojenských schopností a potenciálu, objem investícií do obrany bol už vyššie zmieňovaný. Túto veľkú sumu však treba brať s rezervou, pretože môže byť do istej miery propagandou a kvôli veľkej korupcii v štáte končia financie často inde, než kde sa deklaruje.²⁰³ Vďaka výnosom z ropy môže nakupovať zbrane – najviac od Ruska, Turecka či Izraelu, problém ale nastane, keď sa zásoby ropy minú. Azerbajdžan za sebou nemá silného spojenca ako Arménsko (Rusko). Jeho najbližším spojencom je Turecko, ktoré síce drží embargo voči Arménsku a odmieta ho prerušiť, kým Arménsko neprestane okupovať azerbajdžanské teritórium, ale zároveň sa nikdy nezaviazalo intervenovať vojensky na azerbajdžanskej strane.²⁰⁴ Turecko tiež nezasobilo Azerbajdžan ničím, čo by mohlo diametrálne ovplyvniť rovnováhu síl v konflikte.²⁰⁵ Zapojenie do konfliktu o Náhorný Karabach by totiž mohlo viesť k destabilizácii celého Kaukazu, a to v záujme Turecka rozhodne nie je.

V roku 1992 bol zo strany Azerbajdžanu veľký tlak na odstránenie ruských vojenských jednotiek z jeho územia, čo sa aj v roku 1993 zavŕšilo. Azerbajdžan je dodnes jediná kaukazská krajina, kde nie sú žiadne ruské vojenské jednotky. To poskytlo Alijevovi väčší priestor na manévrovanie a posilnilo jeho nezávislé postavenie. Problematická bola iba radarová stanica Gabala, nachádzajúca sa 200 km od Baku – jej typ radaru Daryal bol jeden z najsilnejších na svete, mal dosah až 6 000 km. Bolo z nej možné monitorovať medzikontinentálne

¹⁹⁹ Azerbaijan [online]. Freedom House, 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/azerbaijan>

²⁰⁰ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 249

²⁰¹ Perspective: Azerbaijan's Foreign Policy Shift and the Threat of Isolation [online]. 2015 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.europeaninstitute.org/index.php/ei-blog/258-april-2015/2025-perspective-azerbaijan-s-foreign-policy-shift-and-the-threat-of-isolation-4-30>

²⁰² GOYUSHOV, Altay. The Two Faces of Azerbaijan's Government. Foreign Policy [online]. 2014 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2014/12/06/the-two-faces-of-azerbaijans-government/>

²⁰³ Osobná konzultácia Ondřeja Ditrycha

²⁰⁴ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 292

balistické strely z Iránu, Turecka, Číny, Pakistanu, väčšiny Afriky, Iraku, Austrálie a väčšiny Atlantického a Indického oceána, so stanicou-dvojčaťom v Olenegorsku v Rusku bola jadrom ruského protivzdušného systému skorého varovania (early-warning system).²⁰⁶ Rusko ju napriek protestom Azerbajdžanu využívalo, no v 2002 sa Putin s Alijevom dohodli na jej prenájme do roku 2012, kedy bolo jej zariadenie rozobrané a stanica vrátená Azerbajdžanu. Rusko sa však stále snaží dotlačiť Azerbajdžan k povoleniu budovať ruské vojenské základne na azerbajdžanskom území – blízkosť Azerbajdžanu k Čečensku a jeho hranica s Dagestanom ako aj azerbajdžanská hranica s dvoma potenciálnymi regionálnymi rivalmi Ruska v regióne (Iránom a Tureckom) robí z Azerbajdžanu dôležitú premennú v ruských bezpečnostných kalkuláciách²⁰⁷.

Prekvapivá správa vyšla 20. apríla 2015, kedy iránsky minister obrany Hossein Dehqa na návšteve v Baku navrhol, že by Irán mohol Azerbajdžanu predávať zbrane a tiež založiť spoločnú obrannú komisiu, ktorá by spoločne adresovala bezpečnostné výzvy v regióne.²⁰⁸ Azerbajdžan sa k ponuke zatiaľ nevyjadril, táto kooperácia by každopádne predstavovala významnú geopolitickú zmenu v južnom Kaukaze.

K ideovým zložkám schopností Azerbajdžanu patrí i jeho silná lobby v americkom Kongrese (už od roku 2013 patrí medzi top 10 zahraničných krajín, ktoré si kupujú vplyv vo Washingtone²⁰⁹) i tzv. kaviárová diplomacia,²¹⁰ ktorou umlčuje kritikov autoritatívneho režimu a porušovania ľudských práv, v Rade Európy i iných inštitúciách. Silu tejto kaviárovej diplomacie môžeme pozorovať v tichu, ktoré okolo vnútropolitckej situácie v Azerbajdžane vládne. Hoci EÚ iniciovala sankcie voči Bielorusku z dôvodu porušovania ľudských práv, voči Azerbajdžanu nič podobné nezahájila. Pritom prenasledovanie politických odporcov, miera slobody tlače a počet politických väzňov je porovnateľný, ak nie vyšší, než v Bielorusku. Podľa serveru Freedom House dostal Azerbajdžan v roku 2015 rating slobody 6 zo 7 (1= najväčšia občianska a politická sloboda 7=najnižšia), no vlády európskych štátov sú s kritikou veľmi opatrné.²¹¹ Lozovsky tiež píše o tom, ako Azerbajdžanská americká aliancia pravidelne organizuje podujatia, kde sa senátori amerického Kongresu zoradia

²⁰⁵ Tamtiež, str. 295

²⁰⁶ MEHDIYEVA, str. 112

²⁰⁷ HADIJAN, str. 135

²⁰⁸ Iran Offers Guns and Friendship to Azerbaijan [online]. 2015 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/73071>

²⁰⁹ LOZOVSKY, Ilya. How Azerbaijan and Its Lobbyists Spin Congress. Foreign Policy [online]. 2015 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2015/06/11/how-azerbaijan-and-its-lobbyists-spin-congress/>

²¹⁰ EUROPEAN STABILITY INITIATIVE. Caviar Diplomacy: How Azerbaijan silenced the Council of Europe [online]. Berlin, 2014 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_131.pdf

²¹¹ Azerbaijan [online]. Freedom House, 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/azerbaijan>

na pódiu a otvorene chvália Azerbajdžan ako spoľahlivého partnera a maják demokracie.²¹²

Väčšina zložiek schopností Azerbajdžanu je daná alebo ovplyvnená ropným bohatstvom, ktoré však nie je neobmedzené. Oproti Arménsku má Azerbajdžan i tú nevýhodu, že nemá tak silného spojenca, ako je Rusko, na svojej strane. V posledných rokoch je totiž pozorovateľná postupná strata dôvery v Západ, ktorý Azerbajdžan kvôli ľudsko-právnej situácii neustále kritizuje. V prípade vojny s Arménskom tak nie je nikto, na koho by sa Azerbajdžan mohol výhradne spoľahnúť.

3.2.3. *Strategické prostredie*

Azerbajdžan sa nachádza v geografickej blízkosti dvoch regionálnych mocností (Rusko, Irán), ktoré by veľmi radi získali na jeho území väčší vplyv, a sú zároveň spojencami jeho nepriateľa – Arménska. Arménsko momentálne drží okrem sporného Náhorného Karabachu aj ďalšiu takmer pätinu azerbajdžanského územia, z ktorého si okolo Karabachu vytvorilo akýsi *cordon sanitaire*. Príležitosťou, ako si v tomto primárne nevýhodne nastavenom geografickom prostredí zaistiť nezávislosť a posilniť svoj vplyv, je práve prilákanie západného záujmu skrz ropu a zemný plyn. Práve snaha EÚ o diverzifikovanie svojich dodávok nerastných surovín nahráva Azerbajdžanu do kariet. Turecké priveľké požiadavky, ktoré podkopali i projekt plynovodu Nabucco, sú však pre Azerbajdžan nebezpečné, pretože ak sa plynovody do Európy neuskutočnia, vženú tak Azerbajdžan, ktorý potrebuje exportovať, do rúk Ruska, prípadne Iránu. Naviazanie bližších vzťahov s Iránom a cez neho získať prístup na arabské trhy je však pre Azerbajdžan lákavé, ale aj riskantné, pretože tak poskytne Iránu oveľa väčšiu možnosť vplyvu. Hrozbou pre Azerbajdžan zostáva i naďalej hlavne Rusko a jeho hegemonické snahy v regióne i arménska vyčkávacia taktika – čím dlhšie bude totiž status quo okolo Náhorného Karabachu trvať, tým ťažšie bude pre Azerbajdžan nad prakticky vytvorenou a fungujúcou infraštruktúrou, ktorú viac-menej vezme na vedomie i medzinárodne spoločenstvo, prevziať kontrolu.

Ropa a výnosy z nej poskytujú Azerbajdžanu dostatok prostriedkov, ktorými môže ovplyvňovať strategické prostredie. Podpísaním zmlúv o ťažbe v Kaspickom mori so západnými ropnými spoločnosťami, ktoré jediné majú technické prostriedky na efektívnu ťažbu ropy v Kaspiku, si zabezpečilo ich hlasy na svojej strane napríklad pri jednaní o právnom statuse Kaspického mora. Dodávkami ropy a zemného plynu taktiež do istej miery ovplyvňuje

²¹² LOZOVSKY, Ilya. How Azerbaijan and Its Lobbyists Spin Congress. Foreign Policy [online]. 2015 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2015/06/11/how-azerbaijan-and-its-lobbyists-spin-congress/>

Turecko – napríklad vyhrážanie zdražením dodávok v roku 2008/2009, kedy sa Arménsko pokúšalo normalizovať svoje vzťahy s Tureckom.

Vďaka príjmom z ropy tiež môže sponzorovať svoju „kaviárovú diplomaciu“, ktorá spočíva v štedrých daroch a odmenách najmä členov Rady Európy, výmenou za ktoré títo činitelia potom priaznivo hovoria o Azerbajdžane.

Azerbajdžanská diaspora síce nie je tak dobre organizovaná a početná ako arménska, no ropné bohatstvo umožňuje Azerbajdžanu lobbovať oveľa masívnejšie. Patrí medzi 10 zahraničných krajín, ktoré si navyše kupujú vplyv v americkom Kongrese.²¹³ Nevýhodou je, že táto lobby vznikla neskôr než arménska, Azerbajdžan sa na jej vznik začal sústreďovať až po roku 1993, keď Arménsko dosiahlo výrazné územné zisky na jeho úkor – Azerbajdžan zo začiatku pravdepodobne veril v rýchlu porážku karabašských Arménov, a tak nevidel dôvod v budovaní lobbovacej siete v zahraničí.²¹⁴ Veľký úspech Arménov v prijatí Legislatívy 907 americkým Kongresom tak spočíva čiastočne i v tom, že v tom čase neexistovala v Kongrese azerbajdžanská silná konkurenčná lobby.

Za úspech azerbajdžanskej lobby sa môže považovať Silk Road Strategy Act (SRSA), prijatý v roku 1999, ktorý zdvihol reštrikcie, uvalené na Azerbajdžan v zmysle americkej zahraničnej pomoci a celkovo bol zameraný na rozvoj Kaukazu a strednej Ázie, bez obmedzenia Azerbajdžanu.²¹⁵ Zaujímavosťou je, že legislatívu prospešnú Baku silne podporila aj židovská lobby.²¹⁶ Izrael silne vnímal SRSA ako nepriamo vplyvajúci aj na bezpečnosť Izraela, keďže sekulárny charakter a pro-západná orientácia Azerbajdžanu, i jeho otvorená opozícia voči fundamentálnemu islamu Iránu z neho robí vhodný vzor a spojenca pre Izrael.

Vďaka svojmu ropnému bohatstvu sa Azerbajdžan snaží ovplyvňovať svoj svetový imidž aj organizovaním rôznych spektakulárnych podujatí – v roku 2015 hostil prvé Európske hry, v roku 2012 hudobnú súťaž Eurovision a v roku 2016 bude hostiť Formulu 1 Grand Prix v Baku. Na tieto podujatia však zakázala vstup zástupcom Amnesty International či redaktorom z Guardianu, aby sa predostieral len taký obraz Azerbajdžanu, aký sám chce.²¹⁷

²¹³ Tamtiež

²¹⁴ AMBROSIO, str. 150

²¹⁵ AMBROSIO, str. 151

²¹⁶ Tamtiež, str. 151

²¹⁷ LOZOVSKY, Ilya. How Azerbaijan and Its Lobbyists Spin Congress. Foreign Policy [online]. 2015 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2015/06/11/how-azerbaijan-and-its-lobbyists-spin-congress/>

3.2.4. Strategický postoj

Celkový postoj Azerbajdžanu by sa dal charakterizovať ako strategická defenzíva s ofenzívnou taktikou, na základe vyššie uvedených delení od Chih-tung Chunga.

Na rozdiel od Arménska, ktorému status quo v súvislosti s Náhorným Karabachom v podstate vyhovuje, je okupácia úrodných regiónov pre Azerbajdžan nevýhodná. Konštantne sa na medzinárodných fórach snaží apelovať na princíp teritoriálnej integrity, čo sa mu viac-menej i darí – OSN v žiadnom svojom oficiálnom vyhlásení nehovorí o Náhornom Karabachu ako o súčasť Arménska. Blokádou a aktívnym vylučovaním Arménska z regionálnych projektov sa Azerbajdžan aktívne snaží donútiť Arménsko k vráteniu okupovaných území.

Pozdĺž Línie kontaktu dochádzalo už od uzavretia prímeria k sporadickým incidentom, no od roku 2014 sa ich intenzita a frekvencia začína zvyšovať.²¹⁸ Podľa hovorca arménskeho rezortu obrany používa Azerbajdžan proti arménskym vojakom aj tanky, húfnice či protiletcké delostrelectvo.²¹⁹

Azerbajdžanu status quo rozhodne nevyhovuje a doba, dokedy bude disponovať ropným bohatstvom, sa kráti, jeho celková defenzívna stratégia tak naberá ofenzívnejší charakter z hľadiska taktiky.

²¹⁸ GRONO, Magdalena. The Shifting Dangers of Nagorno-Karabakh. In: International Crisis Group [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://blog.crisisgroup.org/europe-central-asia/2016/02/26/the-shifting-dangers-of-nagorno-karabakh/>

²¹⁹ Ďalšia hrozba pre svetový mier: Sme vo vojne, oznámilo Arménsko po posilnení ruskou armádou! [online]. 2015 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.topky.sk/cl/11/1517875/Dalsia-hrozba-pre-svetovy-mier--Sme-vo-vojne--oznamilo-Armensko-po-posilneni-ruskou-armadou->

3.3. Irán

3.3.1. Strategická voľba

S rozpadom ZSSR sa na Kaukaze vytvorilo mocenské vákuum a zároveň priestor pre 3 regionálne mocnosti s historickými putami k regiónu, kde mohli súperiť o vplyv na južnom Kaukaze. Niektorí dokonca hovoria o znovuoživení „Veľkej hry“ z 19. storočia, len s výmenou aktérov.²²⁰ Irán, rovnako ako Turecko a Rusko, chcel využiť ekonomické príležitosti v regióne. Súperenie medzi Iránom a Tureckom má navyše ešte ďalší rozmer – boj medzi modelmi moslimského štátu, kde Turecko reprezentuje zatiaľ populárnejší sekulárny a pro-západne orientovaný model, a Irán radikálne islamský, proti-západný so špecifickým režimom.²²¹

Zahraničná politika Iránu je ako regionálnej mocnosti oveľa extenzívnejšia a nie všetky jej aspekty sú pre cieľ mojej práce rovnako relevantné. Sústrediť sa preto budem hlavne na ciele Iránu a prostriedky, ktoré volí k ich naplneniu, primárne vo vzťahu k štátom južného Kaukazu, s krátkou všeobecnou charakteristikou jeho zahraničnej politiky.

Zahraničná politika Iránu je vo veľkej miere determinovaná jeho historickou skúsenosťou so súperením veľmocí. Irán sa veľmocami vždy cítil podvedený a ponižovaný – v 19. storočí stratil Irán veľkú časť teritória v prospech Ruska (Zmluva z Gulistanu a Zmluva z Turkmančaj), preto, že sa napoleonské Francúzsko rozhodlo svojho iránskeho spojenca opustiť zoči-voči cárovej agresii.²²² Historicky i geograficky sa Irán cíti opustený v prostredí hrozieb od veľmocí i regionálnych hráčov. Táto skúsenosť viedla Irán k tomu, že sa v rámci zaistenia svojej bezpečnosti, spolieha viac-menej sám na seba.

Podľa Mahdi Ahoúieho logika iránskej revolúcie z roku 1979 dobre ukazuje aj hlavný leitmotív iránskej zahraničnej politiky – táto revolúcia spočívala nielen vo vzoprení sa domácemu diktátorstvu, ale i medzinárodnému systému, ktorý je podľa Iránu nespravodlivý. Zahraničná politika Iránu bola počas Studenej vojny vystavaná okolo presvedčenia, že bipolárny svet neposkytuje bezpečnosť všetkým štátom, slúži len záujmom supervelmocí. Preto sa hneď po revolúcii Irán pridal k Hnutiu nezúčastnených zemí (NAM – Non-aligned movement). Tento krok bol strategickým pre dosiahnutie jeho porevolučných cieľov: byť

²²⁰ KASIM, Kamer. The Nagorno-Karabakh Conflict, Caspian Oil and Regional Powers. In: GOKAY, Bulent. The Politics of Caspian Oil. New York: Palgrave, 2001, ISBN 0-333-73973-6, s. 185

²²¹ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, s. 317

²²² Mahdi Ahoúie: Iran's foreign policy objectives, security concerns, global position [online]. Geneva: Exploring Geopolitics, 2015 [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: http://www.exploringgeopolitics.org/interview_ahouie_mahdi_iranian_foreign_policy_objectives_security_concerns_global_position_revolution_ayatollah_khomeini_mohammad_mossadeq_reza_shah_iraq_arab/

nezávislým hráčom, nenechať sa zatiahnuť do nákladného súperenia medzi Západom a Východom a zlepšiť vzťahy so svojimi moslimskými i nemoslimskými susedmi.²²³ Prvé dva ciele sa Irán pokúšal až do rozpadu ZSSR a konca Studenej vojny dosiahnuť pomocou stratégie balansovania alebo negatívnej rovnováhy – tzn. vyrovnávaním sily veľmocí takým spôsobom, aby Irán ochránil svoju územnú integritu a suverenitu.²²⁴ Po rozpade ZSSR sa však Irán ocitol zoči voči jednej dominantnej veľmoci, ktorá bola navyše voči nemu nepriateľsky naladená a v Perzskom zálive posilňovala svoje postavenie (USA). Do tejto situácie sa pridali sankcie OSN, ktoré začali naberať na účinnosti, a tak začali mať pre Irán regionálne vzťahy primárnu dôležitosť.²²⁵ Prostriedky, ktorými Islamská republika Irán svoje zahranično-politické ciele naplňa, sú hlavne ropný a plynárenský priemysel.

S južným Kaukazom spája Irán dlhá história a s Arménskom a Azerbajdžanom má ekonomické a diplomatické vzťahy na rôznej úrovni priateľstva. V 16. storočí mala šíitska safavidská perzská dynastia veľký vplyv v regióne a puto spoločnej šíitskej viery dodnes hrá istú rolu vo vzťahu Iránu voči Azerbajdžanu.²²⁶ Navzdory tomuto putu a očakávaniam je však iránska zahraničná politika vo vzťahu k štátom južného Kaukazu pragmatická, otvorene realistická a náboženstvo či ideológia majú na ňu iba obmedzený vplyv. Politika Iránu voči Arménsku a Azerbajdžanu je diktovaná skôr ekonomickými a geopolitickými záujmami, než islamským náboženstvom či ideológiou.

Irán svojím severným susedom ponúkol kooperáciu, v rámci ktorej by ekonomické a diplomatické putá prispeli k väčšiemu vplyvu Iránu v regióne. Iniciuje a sponzoruje niektoré organizácie – v 1992 inicioval Organizáciu spolupráce krajín Kaspického mora, ktorej členom je z kaukazských krajín Azerbajdžan, podporuje tiež Organizáciu ekonomickej spolupráce.²²⁷ Pokúša sa však nielen o multilaterálne, ale i bilaterálne vzťahy so svojimi severnými susedmi. Nie všetky zakaukazské štáty však reagujú rovnako.

Irán je závislý na exporte ropy – až 80 % jeho celkového exportu tvorí práve ropa.²²⁸ Hľadá preto trhy, na ktoré by mohol expandovať, a tých v okolí kvôli ropnému bohatstvu arabských štátov i Azerbajdžanu a OSN sankciám veľa nie je. Preto je preňho Arménsko veľmi dôležitým partnerom. Puto Iránu a Arménska je najsilnejšie spomedzi všetkých medzištátnych vzťahov

²²³ SADRI, Houman A. Iran and the Caucasus States in the 21st Century: A Study of Foreign Policy Goals and Means. *Journal of Balkan* [online]. 2012, 14(3), [cit. 2016-04-01]. DOI: 10.1080/19448953.2012.720787. ISSN 19448953, str. 384

²²⁴ HAMZOVÁ, Karolína. *Rusko-iránské vazby a Kaspický region v letech 1991 – 2001*. Praha, 2007. Magisterská diplomová práca. Univerzita Karlova, str. 25

²²⁵ SADRI, str. 384

²²⁶ Tamtiež, str. 386

²²⁷ Tamtiež, str. 387

²²⁸ Tamtiež, str. 386

na Kaukaze.²²⁹ Pre Arménsko, ktoré je izolované Tureckom a Azerbajdžanom, predstavuje Irán „cestu von“ z izolácie, prístup na nový trh a tiež jedného z hlavných obchodných partnerov – „vyhladovanému“ a slabému arménskemu štátu dodáva Irán ropu, zemný plyn i elektrinu.²³⁰ A nielen Arménsku, ale aj Republike Náhorný Karabach. Irán v Arménsku našiel nový trh pre svoj export i partnera, pomocou ktorého môže aktívne bojovať proti tureckému vplyvu na Kaukaze (čo je aj v arménskom záujme). Bilaterálna spolupráca medzi Arménskom a Iránom je založená hlavne na obchodných dohodách, ekonomickom rozvoje a strategickom partnerstve. V roku 2007 napríklad iránsky a arménsky prezident oznámili výstavbu plynovodu z Tabrízu do Sardarianu, ktorá by znížila arménsku závislosť na Rusku. V roku 2009 sa tiež objavili návrhy na vytvorenie ekonomickej trojkoalície s Turkmenistanom.²³¹ Obe krajiny si však uvedomujú ruskú úlohu na Kaukaze i v potláčaní západného a tureckého vplyvu v tomto regióne, a tak aj ich vzájomná spolupráca neprekračuje limity, ktoré by mohli Rusko znepokojiť.

Známe vyjadrenie nepriateľ môjho nepriateľa je môj priateľ, ilustrujú pozitívne vzťahy medzi Iránom a Ruskom, ktorých spája skôr nepriateľský postoj voči Azerbajdžanu. Práve vďaka schopnosti Ruska vytláčať turecký a americký (respektíve európsky) vplyv z Kaukazu, čo je aj v iránskom záujme, majú Irán i Rusko navzájom priaznivé vzťahy. Čo znepokojuje USA je najmä ich vzájomná spolupráca v oblasti jadrovej energie.²³² Záujmy Ruska a Iránu sa prekrývajú aj v energetickej oblasti – obaja postupovali spoločne pri jednaniach o právnom statuse Kaspického mora, kde až do roku 2001 zastávali vyhlásenie medzinárodného režimu, ktorý by umožnil rovné zdieľanie jeho uhľovodíkových zásob všetkými pobrežnými štátmi, prípadne status jazera. Takéto riešenie by však pripravilo Azerbajdžan o veľkú časť ziskov, preto je samozrejme proti. Práve status Kaspického mora je veľkou determinantou vzťahu medzi Ruskom, Iránom a Azerbajdžanom, pretože priamo ovplyvňuje polohu a veľkosť národných ťažobných zón. V roku 2002 však Rusko s Azerbajdžanom uzatvorilo dohodu o vymedzení hraníc národných sektorov, v 2003 za účasti Kazachstanu podpísali dohodu, v ktorej si rozdelili severných 64 % Kaspického mora na nerovné časti podľa princípu strednej línie – Kazachstanu pripadlo 27 %, Rusku 19 % a Azerbajdžanu 18 %.²³³ Irán teda rovné zdieľanie zdrojov v súčasnosti zastáva sám.

²²⁹ Tamtiež, str. 390

²³⁰ Tamtiež, str. 390

²³¹ Tamtiež, str. 390

²³² CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, s. 326

²³³ KELKITLIF, Fatma Ash. Russian Foreign Policy in South Caucasus under Putin. Perceptions [online]. 2008, [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Fatma-Kelkitli.pdf>, str. 84

Navzdory náboženskej príbuznosti je vzťah Iránu k Azerbajdžanu komplikovaný a skôr nepriateľský, aj keď prekvapivá správa o sformovaní spoločnej obrannej komisie (viz. stať 3.2.2) z roku 2015, naznačuje, že sa možno začína karta obracať. Vzťahy medzi Iránom a Azerbajdžanom sú napriek kultúrnej a náboženskej blízkosti napäté z niekoľkých dôvodov. Prvým je veľká komunita azerbajdžanskej národnosti, žijúca na severozápade Iránu, ktorá vznikla po rozdelení územia po perzsko-ruskej vojne v 19. storočí, kedy sa zrazu časť populácie ocitla v Ruskej ríši a časť v Perzskej. Táto komunita má cca 15 miliónov, pričom v samotnom Azerbajdžane žije približne 6-7 miliónov Azerbajdžancov, teda o polovicu menej.²³⁴ Hrozba iredentizmu zo strany tejto komunity je v očiach Iránu značná. Ďalším dôvodom je, že Azerbajdžan sa vytrvalo bráni iránskemu vplyvu a je proti akejkoľvek kultivácii kultúrnych a náboženských pút, pretože sa bojí iránskej snahy exportovať islamskú revolúciu. Ako bolo v stati 3.2.1 uvedené, šanca Azerbajdžanu udržať si nezávislosť, spočíva v integrovaní čo najväčšieho množstva štátov a zahraničných spoločností do svojej ekonomiky a spolupráca s Iránom by vylúčila západných aktérov. Voči jeho prítomnosti v ropnom konzorciu bola väčšina západných spoločností a až v treťom v roku 1996 sa Iránu podarilo získať 10% podiel.²³⁵ Iránu sa nepáči, že sa USA vmiešava do azerbajdžanskej politiky a aj tento neúspech v ropnom konzorciu AIOC považoval za dôsledok amerického vplyvu. Ďalším dôvodom podozrievavého postoja Iránu je aj spolupráca Azerbajdžanu s Izraelom (i v americkom senáte), Irán Azerbajdžan sčasti vníma ako izraelský predvoj. Naopak Azerbajdžan nedôveruje Iránu kvôli jeho úzkej spolupráci s Arménskom. Kooperácia na istej úrovni však medzi Iránom a Azerbajdžanom existuje – dôležité je najmä iránske zásobovanie azerbajdžanskej exklávy Nachičevanu zemným plynom, výmenou za 15% provízie s tranzitu azerbajdžanského plynu cez plynovod Baku-Astara, vedúci cez iránske teritórium.²³⁶

V súvislosti s konfliktom o Náhorný Karabach treba uviesť, že Irán si v súlade s objektívami svojej zahraničnej politiky žiadnu destabilizáciu a militarizáciu vo svojom okolí neprial a už od počiatku sa ponúkal ako mediátor. Prvé prímerie bolo v roku 1993 vyjednané práve v Teheráne, neskôr ho však Arménsko porušilo. Irán sa bál, že jeho 10-15 miliónová azerbajdžanská menšina bude požadovať pomoc svojím „bratom“ v Azerbajdžane, a tak sa pokúsil nad Azerbajdžanom získať vplyv tým, že podporil Arménsko. Na druhej strane však odsúdil arménsku agresiu v Bezpečnostnej rade OSN a keď v roku

²³⁴ CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 318

²³⁵ Tamtiež, str. 326

²³⁶ SADRI, str. 389

1993 Arménsko napadlo Nachičevan, Irán na jeho hranice vyslal svoje jednotky a Arménsko sa stiahlo.²³⁷

Vzťahy Iránu voči štátom Zakaukazska sú teda založené primárne na kultúre, histórii a ekonomike, no jeho zahraničná politika často tradičné putá popiera a je motivovaná oveľa pragmatickejšie a realistickejšie. Cieľ Iránu v tomto regióne je minimalizovať turecký a západný vplyv a súčasne posilniť ten svoj, prehĺbiť ekonomickú spoluprácu a zachovať svoju územnú integritu a samostatnosť. Prostriedkami na dosiahnutie týchto cieľov sú najčastejšie bilaterálne a multilaterálne dohody a jeho bohatstvo nerastných surovín.

3.3.2. *Strategické schopnosti*

Medzi najdôležitejšie materiálne zložky schopností Iránu patria jednoznačne jeho zdroje ropy a zemného plynu, jeho veľký trh a infraštruktúra.

Irán vlastní najväčšie zásoby zemného plynu na svete a štvrté najväčšie zásoby ropy.²³⁸ Izolácia Arménska a ich spoločná hranica z neho robí pre Arménsko vitálne dôležitého partnera. V 90. rokoch bolo Arménsko dokonca závislé na iránskych dodávkach elektriny a tovaru a Irán je dodnes významným dodávateľom nielen pre Arménsko, ale aj pre Republiku Náhorný Karabach. V roku 2014 importovalo Arménsko až 25 % celkového svojho importu práve z Iránu.²³⁹ Ako bolo uvedené v ští 3.3.1., ekonomická spolupráca Iránu s Arménskom sa neustále rozširuje, uvažovalo sa dokonca o vytvorení ekonomickej trojkoalície s Turkmenistanom. Irán túto dôležitú zložku svojej schopnosti a Arménsku izoláciu šikovne využíva na to, aby skrz arménsky trh malými krokmi postupne prenikol na európsky trh.

Sankcie EÚ a USA, ktoré boli na Irán uvalené kvôli obvineniam z budovania jadrového programu, boli totiž západné trhy voči prenikaniu Iránu dlho obozretné. Môžeme dokonca Arménsku izoláciu prirovnať k situácii, v ktorej sa ocitol Irán. V rámci exportu svojich nerastných surovín bol Irán dlho odkázaný na Áziu, najmä Čínu.²⁴⁰ V posledných rokoch sa ale nalievavosť EÚ po diverzifikovaní dodávok energetických surovín zvyšuje, aj v dôsledku zhoršujúcich sa vzťahov s Ruskom. Po P5+1 dohode z roku 2015 (zníženie

²³⁷ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, s. 328

²³⁸ IRAN-AZERBAIJAN ENERGY RELATIONS IN THE POST-SANCTIONS ERA. Natural Gas Europe [online]. 2016 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/iran-azerbaijan-energy-relations-in-the-post-sanctions-era-28508>

²³⁹

<http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ARM/Year/2014/TradeFlow/Import/Partner/all/>

²⁴⁰ Informácie o obchode Iránu nie sú tak detailné, ani aktuálne ako u ostatných štátov. Svetová banka má najaktuálnejšie údaje z roku 2011 a aj v nich je veľa obchodných partnerov nešpecifikovaných. Iranian Trade Statistics. Worldbank [online]. 2011 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/IRN/Year/2011/TradeFlow/Export/Partner/all/>

sankcií voči Iránu výmenou za obmedzenie jadrového programu a pripustenie nezávislých pozorovateľov) začal Irán oživovať svoju produkciu ropy a zemného plynu a zvyšovať exportné kapacity. Pre Irán je to veľká šanca, pretože v južnom (plynovom) koridore by sa mohol pripojiť k Azerbajdžanu a projektom ako TAP alebo TANAP (Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline). Spolu s Azerbajdžanom by sa tak mohli stať kľúčovými dodávateľmi zemného plynu pre európsky trh, preto záujem Iránu o južný Kaukaz značne narastá. To by zamiešalo karty v geopolitike v južnom Kaukaze. Viedlo by to totiž pravdepodobne k zlepšeniu vzťahov s Azerbajdžanom a ich zvýšenej spolupráci (ktorá bola doteraz kvôli zlým vzťahom malá), no zároveň by to určite nevidelo rado Rusko – oslabilo by to jeho pozíciu voči Európe, dodávky plynu a ropy totiž používa ako svoju hlavnú zbraň.

Iránsky veľký trh je ďalšia dôležitá zložka jeho schopností – môže ho ponúknuť štátom vo svojom okolí, ktoré zúfalo potrebujú exportovať. Necelých 6% celkového arménskeho exportu putuje do Islamskej republiky Irán,²⁴¹ ale iba 0,18% z celkového exportu Azerbajdžanu, čo je aj dôsledkom ich napätých vzťahov.²⁴² USA a Európa tiež doteraz neradi videli akúkoľvek spoluprácu Azerbajdžanu s Iránom (v podstate Iránu s kýmkoľvek), no uvedomenie si kontraproduktivity tohto prístupu (vháňa to len Irán do náručia Ruska, čo je ešte nebezpečnejšie) a nedávna dohoda P5+1 tlak na Azerbajdžan vo veci spolupráce s Iránom znížili.

Irán má ešte jednu dôležitú zložku schopností, ktorá je lákavá najmä pre Azerbajdžan – svoju infraštruktúru, ktorá ho napája na štáty Arabského zálivu. Azerbajdžan taktiež hľadá nové trhy pre export svojich nerastných surovín a možnosť dosiahnutia nových trhov je viac než lákavá. Navyše, Irán má voči Azerbajdžanu v rukách ďalšiu silnú zbraň – spoločnú hranicu s exklávou Nachičevan, ktorú Azerbajdžan nemá, a tiež materiálne kapacity túto exklávu aj účinne zásobovať nerastnými surovinami i tovarom.

Iránske vojenské kapacity síce nie sú zanedbateľné (za zmienku stojí rozsiahly program, vďaka ktorému môže produkovať vysoko obohatené uránum pre jadrové zbrane²⁴³) vo vzťahu k štátom južného Kaukazu však nemajú veľkú dôležitosť. Irán sa nikdy nezaviazal intervenovať na strane Arménska a v konflikte hral v minulosti skôr úlohu mediátora – zmienené prímerie z roku 1993 z Teheránu či jeho zakročenie na ochranu Nachičevanu. Irán využíval konflikt o Náhorný Karabach skôr ako tlak na Azerbajdžan, rozvrátený azerbajdžanský štát si však nepraje. Obáva sa totiž, čo by takéto výrazne zhoršenie situácie za jeho hranicami spravilo s 10-15 miliónovou populáciou etnických Azerbajdžancov na severozápade jeho územia.

241

<http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ARM/Year/2014/TradeFlow/Import/Partner/all/>

Čo sa týka ideových zložiek moci, v prípade Iránu sa v dôsledku jeho dlhodobej medzinárodnej izolácie nedá veľmi hovoriť o vplyvnej diplomacii alebo politických nástrojov, ktorými by Irán ovplyvňoval rozhodnutia iných štátov. V súvislosti so štátmi južného Kaukazu prichádza do úvahy iba jedna ideová zložka moci: šiítske moslimské náboženstvo. Práve toto spoločné puto s Azerbajdžanom sa Irán snaží maximálne využívať, aby pomocou neho získal v Azerbajdžane vplyv. Irán vždy podporoval radikálne šiítske islamské hnutia v Azerbajdžane, dokonca vysielal mulláhov, aby v tradične šiítskych oblastiach Azerbajdžanu kázali a radikalizovali Azerbajdžancov.²⁴⁴ Mulláhovia boli postupne z Azerbajdžanu vyhnaní, to ale pre Irán znamenalo iba zmenu taktiky – začal trénovať nábožných azerbajdžanských študentov a vysielal ich späť do Azerbajdžanu, najmä do južných provincií, kde sa nachádzajú utečenci a interne vysídlené osoby z karabašskej oblasti. Irán taktiež podporuje Islamskú stranu Azerbajdžanu a finančne podporuje výstavbu a chod madrás – islamských náboženských škôl pre deti. Nielen to, Irán dokonca podporoval aj násilné hnutia ako Jeyshaullah a Hezbollah, ktoré boli v Azerbajdžane aktívne a Jeyshaullah dokonca zavraždil historika Zyiu Bunyatova.²⁴⁵ Od roku 2005 je ale pozorovateľné znižovanie podpory náboženských hnutí v Azerbajdžane, namiesto tohto sa Irán pokúša o nadviazanie lepších vzťahov s Azerbajdžanom. Uvedomuje si totiž, že tak len zatláča Azerbajdžan viac do náruče Západu. Podpora radikalizácie v Azerbajdžane však ostáva jednou zo zbraní, ktoré má Irán v zálohe.

3.3.3. *Strategické prostredie*

Región Kaukazu a Kaspického mora, historicky nazývaný aj Hodvábna cesta, bol už v dávnej histórii kvôli svojej geografickej polohe miestom, kde sa miešali kultúry a vplyvy rôznych ríš. Prechádzali tade dôležité obchodné cesty, ktoré spájali Európy s Iránom, Indiou a Čínou, preto mal logicky veľkú dôležitosť. V 19. storočí sa práve kvôli svojej geografickej dôležitosti stal dejiskom „Veľkej hry“, kde spolu o kontrolu nad touto oblasťou a jej obchodnými cestami súperili Osmanská ríša, cárske Rusko a Britské impérium. Objavenie zásob ropy a zemného plynu v Kaspickom mori, vojna USA s Afganistanom i ich pôsobenie v Iraku dôležitosť tohto regiónu v súčasnosti ešte zvýšila. A vznik nových nezávislých štátov s hodnotnými zdrojmi súperenie ešte zintenzívnila. Počet hráčov „Veľkej hry“ sa zvýšil – o prístup k zásobám Kaspického mora i o vplyv v regióne spolu v 20. a 21. storočí súperia Irán, Turecko, Rusko, USA a EÚ.²⁴⁶

²⁴² <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AZE/Year/2014/TradeFlow/Export/Partner/all/>

²⁴³ Iran. NTI [online]. 2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.nti.org/learn/countries/iran/>

²⁴⁴ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 333

²⁴⁵ Tamtiež, str. 334

²⁴⁶ SADRI, str. 386

Azerbajdžanci zdieľajú mnoho prvkov perzskej kultúry, hlavne spoločnú šíitsku vieru. Irán mal na južnom Kaukaze dlho veľký vplyv, Azerbajdžan bol veľkú časť svojej histórie súčasťou Perzskej ríše a vládnuca safavidská dynastia bola dokonca turrkického (teda azerbajdžanského) pôvodu.²⁴⁷ Rusko-perzská vojna vzťahy zamiešala, pretože dôsledkom zmluvy z Turkmančaj z roku 1828 bolo násilné rozdelenie oblasti (demarkačnou líniou bola rieka Araxes), kde žili ľudia azerbajdžanskej národnosti.²⁴⁸ Tam bol položený zárodok iránskej obozretnosti voči Azerbajdžanu, pretože ako bolo uvedené v štati 3.3.1., 10-15 miliónov etnických Azerbajdžancov sa ocitlo v Iráne, kde tvoria najpočetnejšiu minoritnú skupinu, kým v samotnom Azerbajdžane ich ostalo takmer o polovicu menej. Táto komunita je v Iráne pomerne dobre integrovaná, Irán je ale veľmi obozretný voči destabilizovaniu južného Kaukazu, pretože sa obáva reakcie komunity v prípade vážneho ohrozenia Azerbajdžanu (čo ak by sa vzbúrili a požadovali pomoc svojim „bratom?“).

S rozpadom ZSSR v 1991 sa na južnom Kaukaze utvorilo mocenské vákuum a podľa očakávania to využili Irán i Turecko a začali súperiť o vplyv v tejto oblasti. Irán však kvôli nedostatku politických a ekonomických nástrojov (i v dôsledku medzinárodnej izolácie) nemohol toto vákuum vyplniť sám, a tak sa uchýlil k podpore Ruska a jeho vplyvu v regióne.²⁴⁹ Rusko preňho predstavuje určitý stabilizačný a vyvažujúci faktor (je dosť silným spojencom na minimalizáciu vplyvu „Veľkého Satana“ – USA, v regióne.)²⁵⁰ Spolupracujú teda spolu hlavne pri riešení bezpečnostných hrozieb, v nukleárnej oblasti, Rusko je pre Irán tiež zdrojom vojenského materiálu a technológií. Až do roku 1997 postupovali spoločne tiež v otázke právneho statusu Kaspického mora, kde zastávali vyhlásenie medzinárodného režimu a status jazera, aby sa mohli jeho zdroje čerpať rovným dielom, no v roku 1997 Rusko s Kazachstanom podpísalo zmluvu o rozdelení morského dna Kaspického mora, čím Rusko v podstate opustilo myšlienku medzinárodného režimu i jazera.²⁵¹ Rusko a Irán spojuje tiež spoločné nepriateľstvo voči Azerbajdžanu.

Irán má na južnom Kaukaze ďalšieho spojenca, s ktorým má pomerne silné väzby – Arménsko. Ich spolupráca je pragmatická, založená na ekonomických a obchodných dohodách a Irán je pre Arménsko nenahraditeľný. Irán získal nový trh pre svoj import a skrz Arménsko chce postupne preniknúť na európsky trh. V Teheráne žije pomerne veľká Arménska komunita, no zďaleka nie je tak vplyvná, ako azerbajdžanská. Irán je tiež dôležitým dodávateľom surovín

²⁴⁷ CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, s. 318

²⁴⁸ Tamtiež, str. 319

²⁴⁹ HAMZOVÁ, str. 3

²⁵⁰ Tamtiež, str. 4

²⁵¹ CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, s. 326-327

pre Republiku Náhorný Karabach. Spolupráca s Arménskom je tak pre Irán veľkou príležitosťou, ako uniknúť z medzinárodnej izolácie.

Príležitosťou pre Irán je aj primárny cieľ EÚ – diverzifikovať svoje dodávky zemného plynu a ropy a zhoršujúce sa vzťahy s Ruskom. Jeho hranice s Azerbajdžanom, poloha v blízkosti južného plynového koridoru a bohaté zásoby zemného plynu môžu pre Irán znamenať dlho očakávanú cestu z izolácie i posilnenie svojho postavenia.

Hrozbou by mohlo byť opätovné vypuknutie konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom, ktoré by výrazne destabilizovalo región, a tým znemožnilo otvorenie plynovodov TAP a TANAP. V prípade vyhrotenia konflikt mohol prebudiť iredentistické tendencie u iránskej azerbajdžanskej komunity, čím by sa výrazne destabilizovala i vnútropolitická situácia v Iráne.

Kvôli nerozvinutej diplomacii Irán nemá kapacity na aktívne ovplyvňovanie prostredia, pohybuje sa skôr v rámci danej štruktúry medzinárodného spoločenstva a vyčkáva na situácie, kedy mu jeho nerastné bohatstvo umožní z izolácie uniknúť.

3.3.4. Strategický postoj

Celkový strategický postoj Iránu voči štátom južného Kaukazu (nie jeho celkový postoj na svetovej scéne, ktoré nutne nemusia byť rovnaké) je skôr pasívny. Podľa Chih-tung Chungovej charakteristiky by sa dal charakterizovať ako strategická defenzíva s defenzívnou taktikou. Súvisí to s jeho záujmom, ktorý síce je získať v regióne vplyv, no zároveň ho nechce destabilizovať. Irán je v iných oblastiach pomerne činný (napríklad v Levante), ale Kaukaz bol dlho mimo jeho hlavný záujem. Hlavné bolo, aby bol v oblasti pokoj, navyše má Irán pomerne dobré vzťahy s Tureckom i Ruskom, takže v regióne o vplyv veľmi nesúperil. Potenciál južného plynového koridoru však situáciu mení a iránsky záujem o južný Kaukaz vzrastá.

Ofenzívnejšie vystupuje len v prípadoch, kedy je podľa neho rovnováha výrazne narušená (viz. rok 1993 a obrana Nachičevanu pred arménskou armádou). Ofenzívnejšie sa taktiež prejavoval v šírení radikalizácie v Azerbajdžane, tá ale tiež od roku 2005 ustala. Irán aktívne prejavuje snahu o ekonomickú kooperáciu, spoluprácu na južnom plynovom koridore, no oproti ostatným aktérom v regióne je jeho celkový postoj k južnému Kaukazu skôr defenzívnejší a vyčkávací.

3.4. Turecko

3.4.1. Strategická voľba

Ďalším z aktérov novej „Veľkej hry“, ktorá sa začala v južnom Kaukaze po rozpade ZSSR hrať, je aj Turecko. Táto regionálna mocnosť chcela po rozpade ZSSR získaním vplyvu v strednej Ázii a na Kaukaze skrz nové nezávislé štáty zvýšiť svoju strategickú dôležitosť v očiach Západu, ktorá na konci studenej vojny začínala klesať, a tiež diverzifikovať svoje dodávky nerastných surovín (ako krajina závislá na ich importe bola odkázaná na Rusko či Irán). Turecká geopolitická pozícia a turkický charakter 5 z nových republík zvýšil tureckú regionálnu rolu a tiež ho prinútil vziať na seba viac zodpovednosti v regionálnych udalostiach.²⁵²

Turecko za považuje za jednu z hlavných regionálnych mocností s relatívnou ekonomickou i vojenskou mocou a s podporou USA sa prezentovalo ako vhodný model rozvoja pre novovzniknuté štáty v regióne. Ako bolo uvedené v stati 3.3.1. sekulárny pro-západne orientovaný moslimský turecký štát bol v priamom rozpore s politickým islamom Iránu a tieto dva modely spolu u novovzniknutých štátov súperili. Spomedzi všetkých novovzniknutých turkických republík však mal od začiatku pre Turecko prioritu Azerbajdžan a tieto vzťahy do veľkej miery ovplyvnili aj tureckú pozíciu.

Azerbajdžan s Tureckom zdieľa veľkú jazykovú a etnickú príbuznosť a po získaní nezávislosti v roku 1991 sa k svojmu „veľkému bratovi“ veľmi prirodzene obrátil s túžbou o spojenectvo. Turecko bolo prvým štátom, ktorý uznal nezávislosť Azerbajdžanu a v roku 1992 obe krajiny podpísali Zmluvu o priateľstve a spolupráci. Ako bolo uvedené v stati 3.2.1. Azerbajdžan bol po svojom vzniku obklopený nepriateľskými štátmi (Arménsko, Rusko, Irán) a Turecko tak preňho predstavoval jediného spojenca. Nebolo to však jednostranné, Turecko taktiež stálo o dobré vzťahy s Azerbajdžanom – predstavoval preňho páku, cez ktorú mohol získať vplyv v južnom Kaukaze, i prísľub dodávok ropy a zemného plynu. Ciele a priority Turecka však neboli úplne zhodné s predstavou Azerbajdžanu, a tak ich vzťah po počiatkovej eufórii (v rokoch 1991-1993) dostal studenú sprchu a získal pragmatickejší ráz.

Budíčkom z počiatkovej tureckej eufórie bola práve vojna o Náhorný Karabach a reakcia Turecka na jej vývoj v značnej miere determinovala to, ako ho Azerbajdžan ďalej vnímal.²⁵³ Turecko sa totiž spočiatku chopilo role mediátora – pretlačilo napríklad problém konfliktu o Náhorný Karabach do agendy KBSE, no po masakre v Chodžali čelili turecké elity obrovským

²⁵² KASIM, str. 189

²⁵³ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 366

ľudovým proti-arménským demonštráciám a desaťtisíce Turkov si žiadali tureckú vojenskú intervenciu na strane Azerbajdžanu.²⁵⁴ To však nebolo v záujme Turecka, ktorému nebola po vôli napríklad ani Elčibejova silne pan-turecká politika. Materiálna pomoc Turecka sa obmedzila na poslanie 1600 starších dôstojníkov, ktorí mali vycvičiť azerbajdžanskú armádu a podľa niektorých zdrojov aj zbraní.²⁵⁵ Turecko nedodalo Azerbajdžanu nič, čo by mohlo výrazne zvrátiť priebeh karabašskej vojny zato ale na veľký nátlak Západu dovolilo cez svoje hranice pustiť konvoje s humanitárnou pomocou pre Arménsko a istú dobu dokonca predávalo Arménsku elektrinu, čo Azerbajdžan vnímal ako zradu²⁵⁶. V roku 1992-93 však Turecko prijalo pro-Azerbajdžanský postoj, ktorý sa prejavoval v dvoch bodoch – v tureckej blokade Arménska, ktorú porušilo len kvôli zmieneným humanitárnym konvojom, a v snahe prezentovať azerbajdžanský pohľad na konflikt na medzinárodných fórach.²⁵⁷ Pre Turecko bolo totiž dôležité, aby karabašský konflikt nebol zarámovaný ako kresťansko-moslimský, a taktiež sa snažilo predísť medzinárodnému uznaniu akýchkoľvek teritoriálnych ziskov Arménska a odsúdiť jeho konanie.²⁵⁸ Na strane Turecka totiž bolo niekoľko faktorov, ktoré obmedzovali jeho väčšie zapojenie – doktrína kemalizmu (výslovne zakazujúca vojenské zásahy v zahraničí); vzťahy so Západom (arménska lobby v USA a turecká snaha o začlenenie do západných štruktúr); Rusko (turecko-ruský obchod tvoril 90 % tureckého obchodu so SNŠ a mal hodnotu 2 miliardy USD²⁵⁹); arménske masakre z roku 1915, ktoré Turecku znemožňovali zapojiť sa na akejkolvek strane proti Arménsku za súčasného zachovania dobrých vzťahov so západnými krajinami; i domáca politická situácia (kurdské nepokoje).²⁶⁰ Koniec eufórie o veľkom tureckom bratovi urobil v roku 1995 pokus o puč proti Hejdarovi Alijevovi, do ktorého boli zapletení vysokí tureckí predstavitelia.²⁶¹

Celková reakcia Turecka ku konfliktu o Náhorný Karabach tak dobre ilustruje jeho strategickú voľbu v regióne južného Kaukazu. Pomocou apelu na spoločné turkické korene a „bratstvo“ chce získať vplyv v štátoch v tomto regióne i regióne strednej Ázie, nejde ale tak ďaleko, aby kvôli nejakému z nich riskovalo svoju medzinárodnú prestíž a bezpečnosť. Azerbajdžan má pre Turecko veľký význam, najmä kvôli svojmu ropnému a plynovému bohatstvu (týchto nerastných surovín má Turecko málo) a Turecko verí, že jeho dôležitosť ako transportnej krajiny ropy a zemného plynu do Európy výrazne

²⁵⁴ Tamtiež, str. 368

²⁵⁵ Tamtiež, str. 369

²⁵⁶ KASIM, str. 191

²⁵⁷ KASIM, str. 190-191

²⁵⁸ Tamtiež, str. 191

²⁵⁹ Tamtiež, str. 191

²⁶⁰ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 371

²⁶¹ Tamtiež, str. 372

stúpne. Transport azerbajdžanskej ropy a plynu je totiž možný jedine cez Turecko. Turecko je tiež stále jediná krajina, ktorá Azerbajdžanu konštantne vyjadrovala podporu a doteraz drží zatvorené hranice s Arménskom, je tak jeho najspolahlivejším spojencom. Turecko podporuje azerbajdžanskú suverenitu nad Náhorným Karabachom a jeho územnú integritu, pretože má samo problémy s Kurdmi na svojom území. Keďže však s Azerbajdžanom nemá spoločnú hranicu, musí budovať dobré vzťahy s „tranzitnými“ krajinami – Arménskom a Gruzínskom. Práve blízke vzťahy s Azerbajdžanom, otázka arménskej genocídy z roku 1915 a otázka demarkácie spoločnej hranice (nachádzajú sa tam územia, na ktoré si Arménsko robí nárok) mu vzťah s Arménskom komplikujú. Keď sa v roku 2008 a 2009 skrz tzv. „futbalovú diplomáciu“ (návšteva tureckého prezidenta v Jerevane pri príležitosti kvalifikačnej hry národných tímov oboch štátov) snažilo o normalizáciu vzťahu, Azerbajdžan mu pohrozil zvýšením cien za dodávky ropy a zemného plynu a donútil Turecko z normalizácie upustiť.

V neposlednom rade je vo vzťahu k tureckému účinkovaniu v južnom Kaukaze dodať, že Tureckom je už od 20. rokov 20. storočia garantom statusu Nachičevanu. Keď Arméni počas vojny o Náhorný Karabach chceli zobrať toto územie, Turecko reagovalo veľkou vojenskou prehliadkou blízko hraníc, čo v konečnom dôsledku Arménsko od jeho pôvodného úmyslu úspešne odradilo. Väčšiemu zapojeniu však zabránilo Rusko, ktoré dalo Turecku jasne najavo, že akékoľvek ozbrojené zapojenie z jeho strany by znamenalo Tretiu svetovú vojnu.

Turecko chce taktiež predísť alebo limitovať ruský návrat do Transkaukázie, no je si vedomé, že nemá dosť prostriedkov na to, aby ho úplne nahradilo, ani si ho kvôli vzájomnému obchodu nemôže pohnevať úplne.²⁶² Jeho podriadenosť voči Rusku sa ukázala počas krátkej gruzínsko-ruskej vojny v roku 2008, kedy sa Turecko pokúšalo hrať rolu mediátora, no najmä na južnom Kaukaze nemalo na to žiadnu reálnu páku. V roku 2014 po ruskej anexii Krymu sa opäť ukázala slabosť Turecka, kedy boli jeho diplomati prinútení vzdať sa kritiky a priamej konfrontácie s hlavným ekonomickým partnerom Turecka.²⁶³ Od ruskej anexie Krymu sú však ich vzájomné vzťahy napäté – Turecko je jednak ochrancom krymských Tatarov, a Rusi tiež na Kryme i v Alkhalkalaki blízko tureckých hraníc umiestnili raketové systémy.

Prostriedky, ktorými v dlhodobom horizonte chce posilniť svoje postavenie na Kaukaze, sú skôr kultúrne, politické a ekonomické väzby na turkické

²⁶² CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 313

²⁶³ BALCI, Bayram. *Strengths and Constraints of Turkish Policy in the South Caucasus*. In: Carnegie Endowment for International Peace [online]. 2014 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://carnegieendowment.org/2014/06/18/strengths-and-constraints-of-turkish-policy-in-south-caucasus>

republiky. Poskytuje štipendiá na tureckých univerzitách pre tisíce študentov z Azerbajdžanu a strednej Ázie, vyváža svoje médiá to týchto republík (turecká televízia a magazíny sú v Azerbajdžane samozrejmosťou).²⁶⁴ V roku 1992 tiež Turecko založilo organizáciu TIKA (Turkish International Cooperation and Development Agency), ktorej cieľom je poskytnúť prostriedky na rozvoj turkickým republikám a koordinovať spoločný postup v oblastiach vzdelávania, ekonomiky, súdnictva, bezpečnosti, komunikácii, turizmus atď.²⁶⁵ Turecko sa tiež snaží podporovať regionálnu spoluprácu najmä v oblasti ropnej produkcie a transportu nerastných surovín, ktorá preňho má veľkú dôležitosť.

3.4.2. *Strategické schopnosti*

Rovnako ako v prípade Iránu aj u Turecka budú v centre pozornosti tie zložky jeho schopností, ktoré sa vzťahujú k jeho účinkovaniu vo „Veľkej hre“ na južnom Kaukaze. V tomto prípade je tureckou najväčšou materiálnou výhodou a dôležitou kartou, ktorú má v rukáve, jeho geografická poloha.

Tureckou prioritou je energetický sektor a ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan preňho predstavoval projekt storočia s obrovskou geopolitickou dôležitosťou.²⁶⁶ Ak si chce totiž Azerbajdžan zachovať svoju nezávislosť a vyhnúť sa preprave ropy cez Rusko, kvôli napätým vzťahom s Iránom sa musí obrátiť smerom na západ – preprava ropy a zemného plynu do Európy sa tak môže uskutočniť len cez Turecko. EÚ sa všetkými silami snaží o diverzifikovanie svojich dodávok energií, Turecko ako tranzitná krajina pre ropu a plyn z Kaspického mora tak získava exkluzívne postavenie.

Turecko si je tejto svojej geografickej dôležitosti patrične vedomé a snaží sa ju maximálne využiť, k nevôli Azerbajdžanu a niekedy aj európskych spoločností. Kým v 90. rokoch bola energetická politika kľúčová oblasť spolupráce s krajinami strednej Ázie a južného Kaukazu, v novom miléniu sa stala oblasťou nezhody.²⁶⁷

Turecko sa totiž chce stať regionálnym energetickým „hubom“ alebo osou diania, nestačí mu jeho dôležitosť ako tranzitnej krajiny. Práve turecká nekompromisnosť v tejto oblasti podkopala i kľúčový projekt plynovodu Nabucco, ktorý mal cez Turecko privádzať do Európy plyn z Kaspického mora a Blízkeho východu. Turecko totiž požadovalo právo kupovať 15% plynu za zľavnenú cenu a znovu predávať na svojich západných hraniciach plyn, ktorý vstúpi na jeho teritórium na východných, namiesto toho aby fungovalo ako

²⁶⁴ Tamtiež, str. 314

²⁶⁵ ÇAMAN, M. Efe a M. Ali AKYURT. Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time Has Come for a New Regional Policy. *TURKISH JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS*. 2011, 10(2-3), str. 69

²⁶⁶ BALCI

obyčajná tranzitná krajina operujúca na základe tržných princípov a európskych obchodných podmienok.²⁶⁸ Tiež trvalo na tom, že naďalej bude od Azerbajdžanu dostávať plyn za tretinu ceny, než napríklad dostáva Rusko. Kvôli svojej závislosti na importe ropy a plynu sa chce poistiť, že Rusko nezavrie svoje kohútiky (Turecko je totiž do veľkej miere závislé práve na importe týchto nerastných surovín z Ruska), v momente, keď sa Turecku podarí ohroziť ruské postavenie tým, že umožní alternatívnu cestu plynu do Európy.²⁶⁹ Svojou neústupnosťou a prehnaným sebavedomím však podkopáva samotný projekt plynovodu a vháňa Azerbajdžan, unavený vyjednávaním, do rúk Ruska. V roku 2009 Baku súhlasilo s návrhom Ruska, že mu bude dodávať pol miliardy kubických metrov plynu ročne za trikrát takú cenu, než Azerbajdžanu platí Turecko.²⁷⁰ Toto lukratívne ale politicky nebezpečné gesto je signálom Západu a Turecku, že Azerbajdžan má aj iné možnosti a dochádza mu trpezlivosť.

Práve z dôvodu maximálneho využitia svojej výhodnej geografickej polohy na hranici s Európou i južným Kaukazom sa zaujíma aj o ďalšie infraštruktúrne projekty – spomínaný juhokaukazský plynový koridor (plynovody TAP a TANAP, ktoré by boli extenziou už existujúceho Baku-Erzurum) či projekt železnice Kars-Alkhalkalaki-Baku. Nevýhodou jeho geografickej polohy je však neexistujúca hranica s Azerbajdžanom, takže Turecko sa v oblasti tranzitu musí spoliehať na Gruzínsko. Preto sa v rámci možností snaží o priateľskú aj vyrovnanú zahraničnú politiku aj k ostatným štátom na južnom Kaukaze, aj keď u Arménska mu to znemožňuje azerbajdžanská nevôľa a pohnutá spoločná história.

Ďalšou materiálnou zložkou schopností Turecka je jeho vojenské vybavenie – disponuje napríklad 300 bojovými stíhačkami, tromi Predator dronmi americkej výroby, 100 armádnymi taktickými strelnými systémami, schopných zasiahnuť cieľ 100 míľ ďaleko.²⁷¹ V pomere k najväčšiemu tureckému konkurentovi v regióne – Rusku – by podľa analytikov malo Turecko dosť prostriedkov na to, aby spôsobila Rusku značnú škodu, dokonca v prípade limitovaného ozbrojeného stretu po limitovaný čas by malo Turecko zľahka navrch.²⁷² Akákoľvek eskalácia konfliktu medzi týmito dvoma regionálnymi hráčmi by však postavila Turecko do nebezpečnej pozície, aj z dôvodu jeho

²⁶⁷ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 382

²⁶⁸ Tamtiež, str. 382

²⁶⁹ Tamtiež, str. 383

²⁷⁰ Tamtiež, str. 384

²⁷¹ WILSON, Jeremy. Here's what Russia will be up against if it decides to mess with Turkey. In: Business Insider UK [online]. United Kingdom, 2015 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://uk.businessinsider.com/turkeys-military-equipment-explained-2015-11>

²⁷² KASAPOGLU, Can. The Turkish-Russian Military Balance. In: The Washington Institute [online]. Washington D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, 2015 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-turkish-russian-military-balance>

členstva v NATO. Vzťahy medzi Tureckom a Ruskom sa konštantne zhoršujú, jedným z krízových momentov bolo práve zostrelenie ruskej stíhačky Su-24 nad tureckým územím v roku 2014. Obe krajiny sú tiež najväčšími strategickými partnermi dvoch znepriatelených štátov v južnom Kaukaze – Turecko Azerbajdžanu a Rusko Arménska.

Je však otázne, nakoľko je podrobné rozoberanie tureckej vojenskej kapacity prínosné vo vzťahu k južnému Kaukazu. Iba jediný raz totiž zatiaľ Turecko reálne zakročilo so svojím vojenským arzenálom v prospech Azerbajdžanu – v roku 2001, keď sa iránsky tlak na Azerbajdžan stupňoval a došlo z jeho strany k niekoľkým porušeniam azerbajdžanského vzdušného priestoru i vyhnaniu azerbajdžanského plavidla z jeho vlastných teritoriálnych vôd v Kaspickom mori, Turecko poslalo do Baku 10 bojových stíhačiek spolu s náčelníkom generálneho štábu, ako demonštráciu sily.²⁷³ Turecko sa tiež do budúcnosti žiadnym vojenským zakročením na strane Azerbajdžanu nezaviazalo.

Ideové zložky schopností hrajú v prípade Turecka veľkú úlohu. Ako už bolo v stati 3.4.1. spomínané skutočná sila vzťahu medzi Tureckom a Azerbajdžanom leží na sociálnej úrovni. Turecko sponzoruje štipendiá pre Azerbajdžancov na svojich univerzitách, turecké magazíny a televízne stanice je možné pozerať aj v Azerbajdžane, a boli to práve desaťtisíce Turkov, ktorí svojimi masívnymi protestami v 90. rokoch vyžadovali vojenské zakročenie Turecka v prospech Azerbajdžanu. Etnolingvistické puto medzi oboma krajinami je veľmi silné, vybudované na emóciách bratstva.

Ďalšou dôležitou ideovou zložkou schopností Turecka je charakter jeho štátneho zriadenia – sekulárna moslimská demokracia – vďaka ktorej je pre západné štáty ideálnym modelom štátu s islamskou populáciou, ktorý výrazne podporujú.

Vďaka tomu sa Turecko teší dobrým vzťahom s USA i EÚ, aj keď s postupným prenikaním islamského konzervativizmu do spoločnosti obľuba západu medzi Turkami klesá.²⁷⁴ Táto zložka schopností a hlavne jeho kontakty v západných krajinách boli dôležité najmä v 90. rokoch, kým neexistovala azerbajdžanská lobbovacía sieť v americkom Kongrese. Turecká lobby spolu s izraelskou sa najviac starali o zrušenie Legislatívy 907 v americkom Kongrese v dobe, keď Azerbajdžan svoju ešte nemal.²⁷⁵ Turecká lobby má podporu izraelskej aj v ďalšej otázke – uznania arménskej genocídy, o ktorú sa arménska lobby doteraz snaží s Tureckom v priamej opozícii.

²⁷³ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 374

²⁷⁴ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 378

²⁷⁵ AMBROSIO, str. 151

3.4.3. Strategické prostredie

Po rozpade ZSSR sa Turecko ocitlo v situácii, kedy rýchlo strácalo svoju strategickú dôležitosť pre Západ. Počas Studenej vojny malo špeciálne pre USA veľký význam ako členská krajina NATO, najmä svojou v blízkosti Ruska a Iránu. Do jeho zvýšeného zapojenia do diania v južnom Kaukaze i v strednej Ázii ho tak z veľkej časti tlačili i USA, pretože sa báli rozšírenia iránskeho vplyvu do regiónu.²⁷⁶ Turecko si bolo samo vedomé, že získaním vplyvu v tejto oblasti posilní svoju strategickú dôležitosť. Taktiež spomedzi samotných nových nezávislých štátov (najmä turkického charakteru) sa ozývali hlasy, žiadajúce si užšie väzby na Turecko. Turecko sa teda po rozpade ZSSR ocitlo v prostredí, ktoré ho do istej miery tlačilo k prevzatiu výraznejšej regionálnej úlohy.

Turecko sa však prepočítalo v jednej zásadnej veci – do Zakaukazska spočiatku vstúpilo s predstavou, že Rusko sa po rozpade ZSSR stratilo a tento región je skutočným mocenským vákuom. Čo nebola celkom pravda, pretože Kaukaz pre Rusko stále predstavuje výhradnú oblasť záujmu a nie je pravdepodobné, že by sa jej niekedy dobrovoľne vzdalo. Rusko je zároveň pre Turecko dôležitým obchodným partnerom, čo spoločne s ostatnými obmedzeniami, spomínanými v stati 3.4.1. viedlo k reevaluácii tureckej politiky voči južnému Kaukazu a ambivalentnejšiemu, opatrnejšiemu prístupu.

Turecko má význačnú geografickú polohu, ktorú sa snaží maximálne využiť. Nachádza sa v blízkosti turkických štátov bohatých na nerastné suroviny, ktoré preňho zároveň predstavujú potenciálne nové exportné trhy i zdroje energií. Je tiež jedinou pevninskou spojnicou medzi Európou, hladnou po zemnom plyne a ropu, a na ropu bohatými kaukazskými a stredoázijskými štátmi. Samo je však na ropu a zemný plyn chudobné, musí ho dovážať, a tak je veľmi zraniteľné voči svojim súčasným dodávateľom (Rusku, i Azerbajdžan to v roku 2008/2009 využil). Poskytnúť EÚ taký veľký tromf v rukáve, akým je zdroj ropy a plynu nezávislý na Rusku, je tak preňho nielen obrovská príležitosť, ale aj riziko. So súčasným zhoršujúcimi sa vzťahom s Ruskom tak preňho projekty plynovodov Nabucco West, TAP a TANAP predstavujú spôsob, ako si zachovať dodávky nerastných surovín a zároveň posilniť svoje väzby s Azerbajdžanom, EÚ i Iránom (ktorý sa na dodávkach taktiež chce podieľať).

Turecko má vďaka svojej dôležitosti pre Západ istý vplyv v americkom Kongrese i v Európe, ako dôkaz môže poslúžiť prijatie SRSA americkým Kongresom i postupné úspešné presadenie azerbajdžanského pohľadu na konflikt o Náhorný Karabach – spočiatku bola totiž medzinárodná verejnosť naklonená Arménsku, Turecko tak istú chvíľu bolo skutočne jediným spojencom Azerbajdžanu. V súčasnosti však už Azerbajdžan disponuje vlastnou

²⁷⁶ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 289

lobbovacou sieťou, turecká teda už preňho nie je tak vitálne dôležitá, ako v 90. rokoch. Jeho vplyv v americkom Kongrese však vyvažuje arménska lobby, ktorá má veľmi silné zastúpenie.

Turecko disponuje dobrými vzťahmi so západnými štátmi, je dôležitým spojencom USA v regióne a na sociálnej úrovni má skutočne silné puto s Azerbajdžanom. V 90. rokoch boli nové nezávislé štáty južného Kaukazu a centrálnej Ázie naklonené jeho zvýšenej prítomnosti, dnes sa to už nedá povedať. Stabilným partnerom preňho naďalej zostáva Azerbajdžan, ktorý Turecko stále veľmi potrebuje.

Nevýhodu pre Turecko predstavujú komplikované vzťahy s Arménskom, ktoré sa už od vyhlásenia nezávislosti bálo tureckého vplyvu v regióne a oponovalo akejkolvek úlohe Turecka ako mediátora konfliktu. Prekážky rekondiliácie sú hlavne dve: pamiatka genocídy z roku 1915 je v arménskej kolektívnej pamäti silná a kontroverzia vo vzťahu k presnej demarkácii hranice medzi dvoma krajinami.²⁷⁷ V roku 2008 a 2009 bola z tureckej strany snaha o normalizáciu vzťahov, no Azerbajdžan, ktorý to vnímal ako zradu, pomocou dodávok energetických surovín Turecko pritlačil a iniciatíva padla. Gruzínsko spočiatku Turecko vo svojej politike zanedbávalo, pretože ho považovalo za anti-turecké. Postupne si však uvedomilo dôležitosť dobrých vzťahov s Gruzínskom – predstavuje preňho jedinú cestnú a železničnú spojnicu s Azerbajdžanom, s ktorým nemá spoločnú hranicu.

3.4.4. Strategický postoj

Celkový strategický postoj Turecka k regiónu južného Kaukazu je podľa Chih-tung Chungovej charakteristiky strategická defenzíva s ofenzívnou taktikou. Prejav tureckej aktivity v regióne je skôr v podpore spolupráce, výstavbe plynovodov a ropovodu. Do udalostí ani v minulosti výrazne nezasahovalo, skôr z pozadia podporovalo Azerbajdžan a na medzinárodných fórach hájilo jeho pozíciu.

Výnimku tvorí dlhotrvajúca blokáda arménskych hraníc a poslanie 10 bojových stíhačiek do Baku ako reakcia na iránsky tlak na Azerbajdžan v roku 2001, či postavenie tureckých jednotiek na hranicu s Nachičevanom ako odstrašenie Arménska od obsadenia tejto exklávy (aktívnejší postoj mu bol rýchlo zatrhnutý Ruskom i USA). Aj tieto výnimočné akcie však len poukazujú na defenzívno-ofenzívny charakter jeho postoja, v ktorom prevláda vyčkávanie a reakcia na konania ostatných aktérov.

²⁷⁷ BALCI

3.5. Rusko

3.5.1. Strategická voľba

Priamym dôsledkom rozpadu ZSSR bolo získanie nezávislosti Arménska, Azerbajdžanu i Gruzínska. No ich moderná ruská „reconquista“ začala takmer hneď potom. Prvé dva roky nezávislosti, keď bolo Rusko zamestnané vlastnými domácimi problémami, povolilo zovretie na svojich perifériách, čo je scenár objavujúci sa už v roku 1918. Moskva uznala nezávislosť troch juhokaukazských štátov, no už v roku 1993 sa objavilo veľké úsilie znovu nastoliť kontrolu nad týmto teritóriom.²⁷⁸Taktika sa tentoraz zmenila, Rusko nevyužíva násilné vojenské začlenenie do svojej federácie, podstatou však je, že toto teritórium Rusko neprestalo vnímať ako oblasť, ktorá musí byť znova privedená pod jeho kontrolu.

Južný Kaukaz bol totiž pre Rusko významný nielen v minulosti, ale má preňho špeciálnu dôležitosť dodnes. Južný Kaukaz je akýmsi nárazníkom medzi ruským severným Kaukazom a islamským svetom na juhu, strach zo šírenia politického islamu a jeho destabilizujúci účinok na periférie Ruska je v Kremli dlhodobo prítomný²⁷⁹. Čo je rovnako dôležité – tento región susedí s Tureckom a Iránom, ktorých Rusko považuje za istých konkurentov vo vzťahu k vlastnej role na Kaukaze. Iránska obmedzená ambícia na Kaukaze nakoniec postavila Irán do omnoho priaznivejšieho svetla, a Rusko s ním má pomerne dobré vzťahy. Naopak Turecko sa pre Rusko ukázalo ako väčšia hrozba – jednak je členom NATO, taktiež hneď po rozpade ZSSR kapitalizovalo svoju etnickú príbuznosť s turkickými republikami na úkor Ruska, a v neposlednom rade kvôli impozantnej vojenskej výzbroji, ktorá stále narastá. Južný Kaukaz je skrátka oblasť, kde sa Rusko cíti zraniteľné – ak by túto oblasť ovládli zahraničné mocnosti, mohla by mať silne destabilizujúci účinok na ruský severný Kaukaz. Južný Kaukaz môže byť tiež mostom alebo prekážkou vo vzťahoch medzi Ruskom a Blízkym Východom – pod ruským vplyvom tým prvým, pod vplyvom iných štátov tým druhým. V neposlednom rade má Rusko na južnom Kaukaze i ekonomické záujmy – azerbajdžanská ropa a zemný plyn a tiež možnosť transportovať kaspické energetické suroviny cez Kaukaz majú pre Rusko geoekonomický i geopolitický význam – majú potenciál výrazne oslabiť ruskú pozíciu voči EÚ. Ropa v Kaspickom mori bola preto od začiatku leitmotívom v ruskom prístupe k južnému Kaukazu.

Prostriedky, ktorými sa Rusko na Kaukaze snaží znova zaviesť svoj hegemonický vplyv, je zasahovanie do vnútorných záležitostí štátov prevažne donucovacím spôsobom – od rozpadu ZSSR používala rôzne stratégie

²⁷⁸ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 333

²⁷⁹ Tamtiež, str. 342

od podnecovania etnického konfliktu, podporovania separatistických síl, cez ekonomické páky a vydieranie, až po priamu vojenskú silu.²⁸⁰ Energie a energetické suroviny sa stali ruskou najčastejšie používanou „zbraňou“ voči štátom, ktoré sa vzpierali jeho kontrole. Rozdiel je medzi severným a južným Kaukazom – kým severný je podľa medzinárodného práva ruským teritóriom, južný tvoria tri nezávislé štáty. Severný Kaukaz sa teda musí podriaďiť v rámci vertikálnych vzťahov s Ruskom a Rusko sa nezdráha použiť priamu vojenskú silu, s južným Kaukazom udržiava formálne horizontálne vzťahy a stratégia ovládnutia je nepriamejšia.

Rusko teda nedlho po rozpade ZSSR začalo so snahami získať v regióne znova vplyv prostredníctvom vreleho prijatia jedinej krajiny z južného Kaukazu, ktorá chcela ostať v ruskej sfére vplyvu kvôli vlastným problémom a cieľom – Arménska. Arménsko bolo prvou a jedinou krajinou zo všetkých troch, ktorá sa dobrovoľne pridala s SNŠ i k Paktu vzájomnej bezpečnosti v roku 1992. Gruzínsko i Azerbajdžan sa všemožne snažili vymaniť sa z ruského vplyvu a otvorene vyjadrovali túžbu pridať sa na stranu Západu. Rusku, zmietanému vlastnými domácimi problémami, ktoré vystali po rozpade ZSSR, sa však čoskoro ukázala možnosť, ako tento vývoj zvrátiť – etnopolitický konflikt (nielen na území Azerbajdžanu, ale aj Gruzínska). Rusko na jeho skutočnom vyriešení nemá záujem (i keď samozrejme i v tomto smere by sa dala odpozorovať meniacia sa dynamika – napríklad rokovania z Kazane v roku 2011 ukazovali skutočne veľkú snahu prezidenta Medvedeva o vyriešenie konfliktu). V každom prípade, normalizácia vzťahov Arménska a Azerbajdžanu by pravdepodobne viedla aj k normalizácii vzťahov medzi Arménskom a Tureckom a prekvitajúca regionálna spolupráca by Rusko z južného Kaukazu postupne vytlačila. Rusko teda najskôr pomohlo tej strane, ktorá bola jeho favoritom, až do bodu, kedy táto strana dosiahla politicko-vojenské výsledky, ktoré Rusko považovalo za dostatočné. Potom sa Rusko postavilo do role mediátora a nezávislého peacekeepera, pripraveného zasiahnuť proti akýmkoľvek extrémistickým elementom, ktoré by chceli dosiahnuť lepší výsledok, než aký im umožnila Moskva.²⁸¹ Pomocou udržiavania konfliktu nevyriešeného drží Rusko v šachu Arménsko a skrz neho zabraňuje preniknutiu západného vplyvu do regiónu a i rozvinutiu regionálnej spolupráce.

Počas Jel'cinovej éry v 90. rokoch však Rusko rýchlo strácalo svoju bývalú pozíciu silného globálneho i regionálneho hráča – čečenské víťazstvo a potupná porážka Ruska zintenzívnili azerbajdžanskú orientáciu na západ, v roku 1997 sa o región začala zaujímať aj Clintonova administratíva, dokonca sa zaviazala sponzorovať projekt TRACECA (Transport Corridor European-

²⁸⁰ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 338

²⁸¹ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str. 344

Caucasus-Asia) teda rozvoj južného plynového koridoru.²⁸² Azerbajdžan i Gruzínsko otvorene hovorili o vstupe do NATO, Azerbajdžan dokonca zašiel tak ďaleko, že sa pohrával s myšlienkou na povolenie budovania vojenských základní NATO na svojom území. Slabosť Ruska je možné vidieť aj na dohode o prvom ropnom konzorciu v Azerbajdžane – ruská štátna spoločnosť LUKOil získala len 10% podiel v AIOC konzorciu.²⁸³ Rusko sa zúfalo držalo svojej „kotvy“ na južnom Kaukaze – Arménska, posielalo mu bezplatné dodávky zbraní v hodnote miliardy USD, no v roku 1999 aj Arménsko vyvíjalo snahu o vymanenie sa zo závislosti na Rusku.²⁸⁴ Napredovanie vo vyjednávaniach o riešení konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom tiež ohrozovalo ruskú pozíciu v regióne.

Zvrat nastal s príchodom Putina. Jedným z jeho prvých činov bola revízia konceptov národnej bezpečnosti, zahraničnej politiky i vojenskej doktríny.²⁸⁵ Vo všetkých troch bola zdôraznená ruská snaha o dosiahnutie multipolárneho systému medzinárodných vzťahov aj napriek rôznorodým snahám o prekazenie tohto plánu. Ako hlavné externé hrozby boli uvedené: budovanie cudzích vojenských základní alebo vojenskej prítomnosti v blízkosti Ruska, vypuknutie a eskalácia konfliktov v blízkosti hraníc ruského teritória, teritoriálne nároky na ruské územie, vznik, výzbroj a tréningovanie ozbrojených formácií na území iných štátov s cieľom ich presunu na operácie na ruskom teritórii.²⁸⁶ Ako hlavné ciele novej administratívy boli definované: zaistenie suverenity a teritoriálnej integrity ruského štátu plus garancia bezpečnosti na jeho hraniciach.

Tieto hrozby sa premietajú i do ruského postupu voči južnému Kaukazu, kde sa jeho hlavné ciele dajú zhrnúť takto: priviesť štáty južného Kaukazu pod ruskú kontrolu a zabrániť expanzii tureckého a amerického vplyvu do regiónu. To zákonite viedlo k rozvoju dobrých vzťahov s Iránom, ktorý je pre Rusko navyše aj trhom strategických výrobkov, ktoré nemôže predávať na západných trhoch (zbrane, jadrová technológia). Strategický trojuholník Moskva-Jerevan-Teherán je Ruskom veľmi podporovaný. Dôkazom týchto ruských cieľov je napríklad prekazenie vstupu do NATO pomocou rusko-gruzínskej vojny v roku 2008. Azerbajdžan je spomedzi juhokaukazských štátov vďaka svojím zásobám ropy a zemného plynu na Rusku najmenej závislý – Rusko sa ho teda snažilo ovládnuť až do roku 2002 prostredníctvom presadzovania jazerného statusu Kaspického mora a rovného zdieľania jeho zdrojov, či prostredníctvom brojenia

²⁸² CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 346

²⁸³ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str.360

²⁸⁴ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 346

²⁸⁵ KELKITLIF, Fatma Ash. Russian Foreign Policy in South Caucasus under Putin. Perceptions [online]. 2008, str. 74 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Fatma-Kelkitli.pdf>

²⁸⁶ Tamtiež, str. 74

proti plynovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan a presadzovania ruskej tranzitnej cesty skrz ropovod Baku-Grozny-Novorosijsk. Arménsko zase ovláda nielen dodávkami nerastných surovín, ale aj postupným prerastaním do jeho ekonomiky pomocou zabavenia najväčších podnikov výmenou za odpustenie dlhov.

3.5.2. *Strategické schopnosti*

Rusko ako globálny hráč disponuje mnohými prostriedkami, ktorými dokáže presadiť svoje záujmy. Jednou z jeho najsilnejších materiálnych zložiek moci, ktorú používa často a nielen voči štátom južného Kaukazu, sú dodávky ropy a zemného plynu. Dobrým príkladom, ako Rusko svoje nerastné suroviny využíva na čoraz hlbšie prenikanie do arménskej ekonomiky je napríklad postupné ovládnutie tepelnej elektrárne Hrazdan. V apríli 2006 spoločná rusko-arménska firma ArmRosGaz prevzala kontrolu nad piatou časťou tepelnej elektrárne Hrazdan a spojila ju pod jeden blok so štyrmi zvyšnými časťami, ktoré už Rusko cez spoločnosť UES kontrolovalo.²⁸⁷ ArmRosGaz prevzala tiež kontrolu nad arménskou časťou iránsko-arménskeho plynovodu. Tento „obchod“ sa uskutočnil krátko po tom, ako ruský Gazprom oznámil, že zvyšuje cenu za plyn - z 56 \$ za 1000 kubických metrov na 110 \$ za 1000 metrov kubických.²⁸⁸ Ceny za energetické suroviny mali náhly výkyv aj v roku 2006, keď Azerbajdžan v dôsledku veľmi zlého počasia a výpadkom elektriny v Baku kúpil od Gazpromu zemný plyn a elektrinu. Kúpil ho až dovtedy, kým Gazprom nevyhlásil, že v roku 2007 zdvihne cenu za 1000 kubických metrov plynu zo 110 \$ na 230 \$.²⁸⁹ Gazprom tiež vyhlásil, že o dve tretiny zníži dodávky exportované do Azerbajdžanu. Azerbajdžanská vláda to považovala za vydieranie, ktorým chcelo Rusko prinútiť Azerbajdžan zastaviť dodávky plynu do Gruzínska. Azerbajdžan má našťastie na rozdiel od ostatných dvoch juhokaukazských štátov vlastné zdroje, preto je v tomto smere menej zraniteľný. Čo sa nedá povedať o Arménsku, ktoré je momentálne na Rusku úplne závislé.

Súvisiaci je aj spor o plynovody a ropovody. Rusko od začiatku bojuje za to, aby azerbajdžanské nerastné suroviny putovali do Európy cez jeho územie, konkrétne cez existujúci plynovod Baku-Grozny-Novorosijsk. Vie, že nezávislá cesta plynu a ropy do Európy by výrazne oslabilo jeho vyjednávaciu pozíciu voči EÚ. Vybudovanie ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan tak preňho bolo prehrou. Turecké veľké ambície, ktoré zmarili výstavbu plynovodu Nabucco a komplikujú budovanie južného plynového koridoru a projektov TAP a TANAP, mu však hrajú do karát. Konečne, ako bolo uvedené v stati 3.4.2., Baku v roku 2009 súhlasilo s návrhom Ruska, že mu bude dodávať pol miliardy kubických metrov

²⁸⁷ KELKITLIF, str. 88-89

²⁸⁸ Tamtiež, str. 89

²⁸⁹ Tamtiež, str. 89

plynu ročne za trikrát takú cenu, než Azerbajdžanu platí Turecko. Azerbajdžanu dochádza trpezlivosť, čo hrá v prospech Ruska.

Ďalšou dôležitou materiálnou zložkou schopností Ruska vo vzťahu k južnému Kaukazu je jeho vojenská kapacita – Rusko je primárnym dodávateľom zbraní nielen pre Arménsko, ale aj pre Azerbajdžan.²⁹⁰ Od roku 2010 napríklad pristálo na letisku v Stepanakerte 38 lietadiel naložených zbraňami z letiska v Podgorici v Čiernej Hore – krajine známej ako ihrisko pre ruský organizovaný zločin.²⁹¹ Azerbajdžan samozrejme získava zbrane i od iných dodávateľov, napríklad od Turecka či Izraelu, no prerušenie dodávok ruských zbraní by Azerbajdžan silne pocítil. Rusko takýmto spôsobom udržiava nad Arménskom i Azerbajdžanom konštantný tlak.

Vojenská zložka schopností Ruska by nebola kompletná bez poznámky o jeho vojenskej prítomnosti v južnom Kaukaze. Ako bolo uvedené v stati 3.2.2., až do roku 2012 hrala dôležitú úlohu radarová stanica Gabala v Azerbajdžane – jej typ radaru Daryal bol jeden z najsilnejších na svete, mal dosah až 6 000 km, a spolu so stanicou-dvojčaťom v Olenegorsku tvorila Gabala základ ruskej protivzdušnej obrany. Od roku 2012 sa však už nevyužíva, jej zariadenie bolo rozobraté a prevezené do Ruska. Azerbajdžan je tak jedinou juhokaukazskou republikou, na ktorej území sa ruské jednotky nenachádzajú. Arménsko však v súčasnosti hostí 2 ruské základne – 102. v Gyumri a malú leteckú základňu Erebuni pri Jerevane. Gyumri bola kedysi bývalá sovietska 127. motorová strelecká divízia, na ktorej v súčasnosti prebýva okolo 3000 ruských vojakov.²⁹² Okrem toho sa v 4 arménskych mestách nachádzajú ruské pohraničné jednotky, ktoré strážia arménske hranice s Tureckom a Iránom. Na južnom Kaukaze je však Rusko prítomné ešte aj v Gruzínsku – pred rokom 2007 malo základne v Alkhalkalaki, Batumi, Gudauta (Abcházsko) a Vaziani blízko Tbilisi. Rusko síce podpísalo dohodu, že do 1. decembra 2007 svoje jednotky z územia Gruzínska stiahne, gruzínsko-ruská vojna však situáciu zmenila. Ruské jednotky sa stiahli z Vaziani a Batumi, no posádka abcházskej Gudauty bola posilnená a väčšina (dokonca arménskej) posádky Alkhalkalaki tiež zostala na svojom mieste. Na území Južného Osetska a Abcházska sa tiež nachádzajú početné peacekeepingové ruské jednotky.

Arménsko, ktoré je v obrane závislé na Rusku, je členom nielen SNŠ, ale aj Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti. Je s Ruskom spojené rôznymi

²⁹⁰ BLANK, Stephen. Russia's Principled Caucasus Policy. In: The Central Asia-Caucasus Analyst [online]. Washington D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2013 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12827-russias-principled-caucasus-policy.html>

²⁹¹ Tamtiež

²⁹² MELIKIAN, Gevorg. The dynamics of military basing in South Caucasus [online]. 2007 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://www.academia.edu/5030862/The_dynamics_of_military_basing_in_South_Caucasus

vojenskými dohodami – najnovšia a významná je práve dohoda o Spoločnom protivzdušnom obrannom systéme na Kaukaze, spomínaná v stati 3.1.1. Rusko má totiž obrovský vojenský potenciál, od rusko-gruzínskej vojny Putin výrazne modernizoval armádu a v Sýrii práve Rusko prekvapilo Západ modernou technikou. Patrí tiež medzi štáty s najvyššou mierou financovania armády – takmer 5 % HDP šlo v roku 2015 v Rusku na obranu.²⁹³Jeho sila i ľudský kapitál prevyšujú možnosti akéhokoľvek jednotlivého juhokaukazského štátu. Keďže však Rusko necháva Arménsko zámerne na pochybách, či sa všetky tieto dohody vzťahujú aj na konflikt s Azerbajdžanom, prípadne Náhorný Karabach, nie je isté, či by bola Moskva ochotná použiť všetok svoj potenciál na naplnenie arménskych cieľov. V rámci vojenskej oblasti netreba zabúdať, akú úlohu zohrali ruskí vojaci a arzenál pri samotných bojoch o Náhorný Karabach, špeciálne pri masakre v Chodžali či pri operácii Kruh. Práve kvôli zvýhodnenému nákupu zbraní taktiež Azerbajdžan v roku 1993 do SNS vstúpil.

Dôležitou zložkou schopností sú aj remitencie, ktoré emigranti z Arménska i Azerbajdžanu posielajú domov. V prípade Arménska by ich obmedzenie malo ďalekosiahly nepriaznivý vplyv, keďže ako bolo uvedené v stati 3.1.2., remitencie pre členov rodín a sociálnu pomoc z diaspóry predstavujú najväčší prílev do arménskej ekonomiky, vďaka ktorým si môže veľký segment spoločnosti zaistiť minimálne prežitie a tiež sa môžu sponzorovať niektoré infraštruktúrne projekty. V Rusku žije najpočetnejšia arménska diaspora. Azerbajdžanci najmä z hraničných oblastí taktiež často a hojne cestujú do Ruska za obchodmi, či tam pracujú a domov posielajú peniaze. Rusko sa už niekoľko rokov snaží priliv pracovníkov z týchto dvoch štátov a odliv ich remitencií obmedziť.

K ideovým zložkám moci patrí určite veľký ruský politický vplyv pri vyjednávaní vo vzťahu ku konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom. Rusko je spolu s Francúzskom a USA jeden z troch predsedov Minskej skupiny, no efektívne sa mu podarilo zaujať i v rámci tohto orgánu OBSE akési primárne postavenie a čiastočne vytlačiť Francúzsko i USA. Ukážkou tejto snahy môžu byť napríklad rokovania v Kazani z roku 2011, kedy zo sólo iniciatívy prezidenta Medvedeva prebiehali vyjednávania medzi arménskymi a azerbajdžanskými zástupcami, ktoré nakoniec z nevyjasnených dôvodov neviedli k zdarnému výsledku.

Rusko má taktiež výrazný vplyv aj pri iných rokovaniach – jeho silný tlak na Azerbajdžan bol prítomný aj pri jednaniach o statuse Kaspického mora. Rusko celé 90. roky zastával spoločný postoj s Iránom (keďže oba štáty mali spoločný záujem na tom, aby azerbajdžanská ťažba ropy a plynu bola čo najviac obmedzená) – snažili sa presadiť status jazera, kedy by podľa

²⁹³ Russian Military Budget. Global security [online]. 2016 [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm>

medzinárodného práva museli byť jeho zásoby zdieľané rovným dielom medzi všetkými pobrežnými štátmi. Najbohatšie náleziská nerastných surovín sa však nachádzajú v určitých sektoroch, preto je vymedzenie hraníc národných sektorov také dôležité. Ako však bolo uvedené v stati 3.3.1., v roku 2003 Rusko s Azerbajdžanom a s Kazachstanom podpísalo dohodu, v ktorej si rozdelili severných 64 % Kaspického mora na nerovné časti podľa princípu strednej línie – Kazachstanu pripadlo 27 %, Rusku 19 % a Azerbajdžanu 18 %. Svoj pôvodný postoj opustilo i kvôli tlaku ropných spoločností, ktoré prvé roky kvôli maximalistickému postoju Ruska strácali mnoho príležitostí zúčastňovať sa na ťažbe v Azerbajdžane či Kazachstane.

V neposlednom rade je dôležité zmieniť nedávnu ruskú iniciatívu o vytvorenie Eurázijskej ekonomickej únie z roku 2015, ktorá zavádza jednotný trh a voľný pohyb osôb, kapitálu, tovaru a služieb, pričom existuje vízia hlbšej integrácie v budúcnosti. Arménsko je už od vzniku členom, Azerbajdžan ani Gruzínsko nie, no je tu veľká možnosť zvýšeného tlaku a nepriaznivých dôsledkov pre tieto dva štáty.

Rusko disponuje rôznymi ideovými a materiálnymi zložkami schopností, ktoré mu umožňujú vytvárať na štáty južného Kaukazu tlak a snažiť sa o nastolenie vlastnej hegemonie. Netreba zabúdať ani na bohatú sieť personálnych vzťahov najmä s predstaviteľmi v Arménsku, ale i Azerbajdžanu, či dobré vzťahy s Iránom, ktoré by sa eventuálne dali kapitalizovať na spoločný zvýšený tlak na Azerbajdžan. Taktiež má Rusko stále v zálohe podporu etnického konfliktu – okrem rozohriatia zamrznutého konfliktu v Náhornom Karabachu by mohlo rozduchať separatistické snahy u azerbajdžanských minorít Tajlišov či Lezginov a oslabiť Azerbajdžan zvnútra.

3.5.3. Strategické prostredie

Po rozpade ZSSR sa bývalé zväzové republiky osamostatnili, Rusko strácalo vplyv nielen na ich území, ale s koncom studenej vojny aj vo svete ako globálna veľmoc. Počiatočná snaha o spoluprácu so Západom sa ukázala ako neplodná, Západ nevedel Rusku z jeho ekonomických problémov pomôcť. Rusko vo svete rýchlo strácalo prestíž.

Na južnom Kaukaze sa začalo vytvárať mocenské vákuum, ktoré sa snažili využiť Turecko, Irán a USA a začali v troch nových nezávislých štátoch budovať svoje ambasády. V Arménsku si Rusko vojenské základne udržalo, no Azerbajdžan si vymohol stiahnutie ruských vojsk. Ako však bolo v stati 3.5.1. spomínané, región južného Kaukazu je pre Rusko veľmi dôležitý a cíti sa vo vzťahu k nemu zraniteľné. Je to nárazníková zóna voči moslimským štátom na juhu, i voči Turecku. V rukách iných mocností by mohol byť silným destabilizujúcim elementom voči severnému Kaukazu (ktorý je už sám o sebe dosť výbušný) a taktiež predstavovať bezpečnostnú hrozbu – základne NATO

v tak tesnej blízkosti ruského teritória sú pre Moskvu neprijateľné. Taktiež azerbajdžanská ropa a možnosť poskytnúť Európe od Ruska nezávislý zdroj ropy a zemného plynu je dôležitou premennou vo vzťahu Ruska k Azerbajdžanu a Gruzínsku, pretože by oslabil ruskú pozíciu. Manipulovanie s cenami energetických surovín je ruská často využívaná zbraň i voči EÚ a v prípade dodatočného zdroja by nebola tak silná.

Je preto pre Moskvu veľmi dôležité tento región nejakým spôsobom ovládnuť a nevypustiť doňho hlavne západný vplyv. Čo treba mať stále na pamäti je, že hlavným konkurentom Ruska v regióne nie je primárne Turecko či Irán, ale USA, respektíve EÚ. Rusko má s Iránom dobré vzťahy (i keď iránsky záujem o pripojenie sa k TAP a TANAP projektom a export ropy do Európy môže v budúcnosti zamiešať karty), s Tureckom sa od anexie Krymu a vojny v Sýrii horšia, no ťažko ich úlohy a reálny dosah na dianie v južnom Kaukaze zrovnávať. Primárnym cieľom Ruska je znovu sa etablovať ako globálna veľmoc, a to tak, že skonsoliduje svoju moc v bývalých oblastiach ríše, prípadne ZSSR. Nesúperi teda primárne s Iránom či Tureckom, ale so Západom.

Svoj kotviaci bod umiestnilo Rusko v Arménsku, kde stále upevňuje svoje postavenie a rozširuje vojenskú prítomnosť. Pôsobí ako aktívny hráč, ktorý sa rôznymi nepriamymi donucovacími prostriedkami snaží donútiť Azerbajdžan aj Gruzínsko k spolupráci a ovplyvniť tak štruktúru medzinárodných vzťahov. Ovládnutím južného Kaukazu by totiž výrazne posilnilo svoje postavenie i voči EÚ (ktorú by pripravila o nezávislý zdroj ropy a zemného plynu), získalo by väčšie podiely na ťažbe azerbajdžanských nerastných surovín a vytvorilo by si bezpečnú nárazníkovú zónu voči arabským štátom či Turecku, ktoré vníma ako predvoj NATO a USA.

3.5.4. Strategický postoj

Podľa charakteristiky Chih-tung Chunga je ruský postoj ofenzívne ofenzívny – teda strategická ofenzíva s ofenzívnou taktikou.

Rusko sa aktívne snaží donútiť štáty južného Kaukazu k spolupráci, nevyčkáva len na impulzy na ostatných, ale samo tieto impulzy tvorí. Nezdráha sa iniciovať vyjednávania, či tieto vyjednávania i prekaziť. Aktívne pohlcuje arménske hospodárstvo a rozširuje tam svoju vojenskú prítomnosť. Voči Gruzínsku vystupuje oveľa ofenzívnejšie, než napríklad voči Azerbajdžanu – v roku 2008 neváhalo použiť i priamu vojenskú silu, kdežto nátlak na Azerbajdžan je stále viac-menej nepriamy.

S Arménskom a Iránom má Rusko uzavretú defenzívnu alianciu, ktorá by v prípade napadnutia Arménska mohla byť aktivovaná. Rusko by však pravdepodobne v regióne samo otvorený konflikt, ktorý by mohol prerásť do väčšieho stretu, neiniciovalo. Takéto boje by neboli v jeho záujme, lebo by

zároveň mohli destabilizovať i severný Kaukaz. Situácia nevyriešeného konfliktu mu vyhovuje, lebo tak lepšie ovláda zúčastnených aktérov, a do veľkej miery aj vzťahy a udalosti aktívne ovplyvňuje.

3.6. USA

3.6.1. Strategická voľba

USA a EÚ sú jediní hlavní extra-regionálni aktéri, ktorí sa zúčastňujú „Veľkej hry“ o južný Kaukaz. Ako globálnych hráčov sa ich však udalosti na Kaukaze týkajú len okrajovo, i keď dôležitosť kaukazských štátov pre Západ v poslednom čase narastá. V prípade USA bola napríklad kaukazská politika dlho skôr v tieni vzťahov s väčšími mocnosťami v regióne (Rusko, Irán, Turecko), ktoré majú pre vládu Spojených štátov vyššiu prioritu, než Azerbajdžan či Arménsko.

USA tesne po rozpade ZSSR prejavovali o región minimálny záujem – hlavný záujem Spojených štátov v tej dobe bola totiž podpora Jelčina a jeho režimu (Russia first policy).²⁹⁴ Od Gorbačova sa západní politici a hlavne americkí riadili základným cieľom – podporiť reformujúcich politikov v Rusku. Čokoľvek, čo by teda oslabilo pozíciu prezidenta Jelčina (ktorý sa snažil o demokratizáciu a westernizáciu Ruska) v jeho boji s opozíciou, bolo nežiaduce. Niekedy bol tento cieľ v súlade s americkou vágne definovanou kaukazskou politikou, niekedy mu kaukazská politika musela ustúpiť.²⁹⁵ USA malo v regióne začiatkom 90. rokov iba skromné ciele – podporiť nezávislosť novovzniknutých štátov, aby neskončili pod priamym vplyvom Iránu či Ruska, pomôcť im v založení liberálnych demokratických režimov (tomuto cieľu ale USA svoju politiku prispôbilo len čiastočne).

Arménska americká lobby bola taktiež na začiatku 90. rokov veľmi úspešná v rámovaní konfliktu o Náhorný Karabach kedy sa jej podarilo zariadiť, že Kongres definoval Azerbajdžan ako agresora, a v rámci svojho Freedom Support Act (programu na ekonomickú pomoc bývalému ZSSR) zahrnul i zmieňovanú sekciu (Legislatívu) 907, ktorá zakazovala akúkoľvek americkú pomoc Azerbajdžanu. Politika USA voči južnému Kaukazu bola teda spočiatku dominovaná americkým záujmom voči Rusku a silnou arménskou lobby v Kongrese.

Ropa a zemný plyn v Kaspickom mori spolu s etablovaním sa azerbajdžanskej lobby v Kongrese však situáciu zmenili. USA, ktoré podporujú energetickú bezpečnosť Európy, sa vízia zdroja energetických surovín nezávislom na Rusku páčila. Vízia zisku bola pre západné ropné spoločnosti veľkým lákadlom a Azerbajdžan ich do svojich ropných konzorcií aj aktívne pozýval – už v azerbajdžanskom „obchode storočia“ z roku 1994 mali americké

²⁹⁴ CORNELL, Svante E. Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str.367

²⁹⁵ HERZIG, Edmund. The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia. London: Royal Institute of International Affairs, 2000, ISBN 0855675536, str.115

spoločnosti 40% podiel.²⁹⁶ Práve zo záujmu súkromných americký spoločností vzišiel zvýšený záujem USA o región. Ropa a zemný plyn zmenili americký pohľad na dôležitosť južného Kaukazu a tlak západných ropných spoločností spolu s azerbajdžanskou a tureckou lobby postupne zmenil postoj USA k Azerbajdžanu – v roku 2004 už Azerbajdžan obdržal oveľa väčší objem finančnej pomoci než Arménsko²⁹⁷. Každopádne, i v americkej kaspickej politike je možné pozorovať vplyv vzťahov s Iránom – v roku 1995 napríklad prezident Clinton osobne intervenoval u prezident Alijeva, aby nedovolil iránskym spoločnostiam dostať v konzorciu podiel. A ako bolo uvedené v stati 3.3. USA boli dlho úplne proti akejkolvek trase plynovodu, vedúcej skrz Irán a vždy silne presadzovali cestu cez Turecko.

Kaspická ropa však nie je jediným hýbateľom americkej zahraničnej politiky na južnom Kaukaze – pozorovateľná je aj snaha zapustiť korene vo vnútri eurázijského kontinentu, v strede Brzezinského „veľkej šachovnice“ a urobiť z nej stabilnú, demokratickú a spriatelenú zónu.²⁹⁸ Aby si USA podľa Brzezinského zaistili globálne prvenstvo, musia kontrolovať Euráziu.

Južný Kaukaz má pre USA ešte ďalší dôležitý rozmer, ktorý nabral na dôležitosť od udalostí septembra 2001 a americkej prítomnosti v Afganistane a v Iraku – leží presne na jedinom zásobovacom koridore do krajín stredného východu, strednej Ázie a južnej Ázie, ktorý neprechádza ani Iránom, ani Ruskom.²⁹⁹ Jeho pozícia na hraniciach s Rusko i Iránom, dvoma súpermi Spojených štátov nielen v regióne, ale aj globálne, z neho robí taktiež veľmi lukratívneho spojenca.

Vo všeobecnosti môžu byť teda americké ciele na južnom Kaukaze definované takto: podporovanie hry s pozitívnym súčtom (positive-sum outcomes) vo vzťahu k rozvoju kaspického energetického regiónu; podpora kaspických a juhokaukazských štátov v diverzifikovaní ich medzinárodných ekonomických vzťahov, aby tak znížili ich závislosti na Rusku; zabezpečenie stability regiónu a súčasne jeho nezávislosti (snaha potlačiť hegemonické snahy Ruska, prípadne priveľký vplyv Iránu); a zabrániť Rusku podkopať projekt južného plynového koridoru.

²⁹⁶ CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, ISBN 0-7007-1162-7, str.372

²⁹⁷ NIXEY, James. *The South Caucasus: drama on three stages*. In: NIBLETT, Robin. *America and a Changed World: A Question of Leadership* [online]. Great Britain: Chatham House, 2010, s. 125-142 [cit. 2016-04-26]. ISBN 978-1-4051-9844-8. Dostupné z:

https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Americas/us0510_nixey.pdf

²⁹⁸ DITRYCH, Ondřej. *Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice*. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2006, (4), [cit. 2016-04-27], str. 39

²⁹⁹ STARR, S. Frederick. *Resolving Karabakh: Strategic Options for the U.S. Government*. 1. USA: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2004, str. 4

V prípade deklarovaného podporovania *positive sum* hry treba ale uviesť, že USA nie sú úplne altruistickým hráčom, jednajúcim nezištne v prospech všetkých štátov. Vzťahy medzi Arménskom a Azerbajdžanom pripomínajú hru s nulovým súčtom (*zero sum game*), ktorá vyhovuje Rusku, pretože zabraňuje vzniku regionálnej spolupráce. USA sa teda podporou *positive sum* hry vlastne snaží hlavne oslabiť vplyv Ruska na juhokaukazské štáty. Americké ropné spoločnosti majú tiež veľký podiel v azerbajdžanských ropných konzorciách (v 1994 až 40% podiel) a práve ony a ich túžba po zisku z azerbajdžanských nerastných surovín sa zaslúžili o zvýšenie pozornosti o južný Kaukaz u americkej administratívy. Spočiatku síce USA vďaka arménskej lobby v Kongrese jednali viac v prospech Arménska, veľmi skoro sa to však vďaka ropným spoločnostiam zmenilo. Udalosť 11. septembra 2001 ešte zvýšila strategickú dôležitosť partnerstva s Azerbajdžanom. Dvojité meter Spojených štátov v závislosti od ekonomických záujmov jej subjektov je možné pozorovať aj v tom, že kým USA inde vo svete deklarujú šírenie liberálno-demokratických princípov a boja proti autoritárskej vláde v iných krajinách, okolo Azerbajdžanu je zo strany vládnych kruhov ticho. Hoci americké médiá často Azerbajdžan kvôli väzneniu novinárov a porušovaniu ľudských práv kritizujú, administratíva to taktne prehliada. Ako bolo uvedené v štáti 3.2.2., v Kongrese sa často konajú verejné mítingy, kde politici vychvaľujú Azerbajdžan ako stabilného partnera USA, či dokonca maják demokracie. I v tom je vidieť silu geopolitických a ekonomických záujmov USA, i azerbajdžanskej kaviárovej diplomacie.

Konflikt o Náhorný Karabach je však v každom smere pre ciele USA značnou prekážkou. Napäté vzťahy medzi Azerbajdžanom a Arménskom Spojeným štátom nedovoľujú plne využiť pro-západnú orientáciu Azerbajdžanu. Chýbajúca spolupráca medzi týmito dvoma juhokaukazskými štátmi taktiež znemožňuje rozvoj regionálnej kooperácie, ktorá by spoľahlivo eliminovala enormný ruský vplyv na Arménsko. Vo vzťahu USA k južnému Kaukazu je príliš veľa protirečení a komplexnosti, kvôli vyššej prioritě vzťahov s väčšími regionálnymi hráčmi je tiež ťažké zaistiť konštantnú pozornosť a príviv prostriedkov na dosiahnutie existujúcich cieľov v regióne.

Prostriedky, ktorými sa USA snaží dosiahnuť svoje ciele na južnom Kaukaze sú diplomatický tlak a iniciatívy za vyriešenie konfliktu o Náhorný Karabach (Key West 2001), finančná pomoc, ekonomické kontrakty, rôzne programy spolupráce a partnerstvá (Program Partnerstva pre mier od NATO), podpora demokracie či vojenská spolupráca.

3.6.2. *Strategické schopnosti*

USA majú ako najsilnejšia ekonomika sveta obrovské zdroje a schopnosti, ktoré môžu na plnenie svojich politických cieľov použiť. V južnom Kaukaze sa však obmedzujú hlavne na soft power inštrumenty a používajú iba zlomok svojich schopností.

Čo sa týka materiálnych zložiek schopností, USA od roku 1992 posielajú do všetkých troch juhokaukazských krajín technickú, humanitárnu a finančnú pomoc.³⁰⁰ Spočiatku bola samozrejme americká pomoc Azerbajdžanu kvôli silnej arménskej lobby v Kongrese a Legislatíve 907 odopretá, ako je však uvedené v stati 3.6.1., v roku 2004 už bol objem americkej finančnej pomoci Azerbajdžanu väčší, než Arménsku. Pomoc je implementovaná cez Foreign Assistance Act a distribuovaná cez USAID. Hlavne pre Arménsko je táto finančná pomoc kľúčová – napríklad v roku 2003 obdržalo od USA 89,7 milióna dolárov, čo zodpovedá 21,3 % jej štátneho rozpočtu v daný rok. Spomedzi všetkých krajín SNŠ je najväčším prijímateľom americkej pomoci.³⁰¹ Pre Azerbajdžan je samozrejme finančná asistencia tiež dôležitá, no oveľa väčší strategický význam má preňho účasť amerických a západných ropných spoločností vo svojich konzorciách. Kvôli obrovskému vplyvu Ruska a jeho pomalému prerastaniu celou arménskou ekonomikou, i Arménskej nesebestačnosti má USA veľmi málo pák, ktorými by v Arménsku mohlo pôsobiť, okrem práve finančnej, technickej a humanitarnej pomoci. Zaujímavé je, že v roku 2004 USA založili ďalšiu agentúru pre zahraničnú pomoc Millenium Challenge Corporation a Arménsko spolu s Gruzínskom boli jej prvými recipientmi. V rámci 5-ročného programu sa pracovalo na poľnohospodárstve, komunikáciách a energetických sieťach, no keď v roku 2011 Spojené štáty partnerstvá predlžovali, Arménsko už to šťastie nemalo.³⁰² Zároveň Obamova administratíva značne zredukovala objem prostriedkov, poskytovaných na zahraničnú pomoc. Puto a istý typ závislosti, ktorý si Washington s Arménskom a Gruzínskom prostredníctvom tejto pomoci budoval, tak začalo ochabovať.

Čo sa týka vojenského vzťahu s USA, azerbajdžanský sa veľkosťou i štýlom veľmi líši od arménskeho. Arménsko na svojom území hostí niekoľko ruských základní a posádok a vo vojenskej oblasti úzko spolupracuje s Ruskom, väčšia kooperácia s USA v tomto smere teda veľmi neprichádza do úvahy. Azerbajdžan na rozdiel od Arménska investuje do zbrojenia veľké čiastky i so skromným príspevkom od USA a Spojené štáty už dlho vyjadrovali túžbu postaviť v blízkosti Baku leteckú základňu. Azerbajdžan však postupuje veľmi opatrne a iba pomaly implementuje vojenskú doktrínu, ktorá je esenciálna v rámci jeho Akčného plánu individuálneho partnerstva (Individual Partnership Action Plan) s NATO. Azerbajdžan sa vzpiera myšlienke povoliť na svojom území stálu americkú základňu, od roku 2003 ale USA financujú iniciatívu Kaspická hliadka (Caspian Guard) za väčšiu bezpečnosť v Kaspickom mori

³⁰⁰ ZARIFIAN, Julien. U.S. Foreign Policy in the 1990s and 2000s, and the Case of the South Caucasus (Armenia, Azerbaijan, Georgia). *European Journal of American Studies* [online]. 2015, 10(2), [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <https://ejas.revues.org/11135>, str. 6

³⁰¹ HADIJAN, str.117

³⁰² Tamtiež, str. 7

a od roku 2004 USA zase financovali tréningový program pobrežných hliadok a bolo uvedené v stati 3.2.2., ich posádka je z viac než polovice americká.

K ideovým zložkám moci Spojených štátov by sa dal zaradiť ich diplomatický vplyv i celkovo významná úloha v medzinárodných vzťahoch vo svete. Azerbajdžanu sa vždy vyplatí mať s USA dobré vzťahy, lebo vie, že pri akýchkoľvek vyjednávaniach bude mať jeho hlas oveľa vyššiu váhu, ak bude podporený súhlasným stanoviskom USA. Spojené štáty ako jeden z predsedov Minskej skupiny taktiež hrajú dôležitú úlohu pri vyjednávaniach o vyriešení konfliktu o Náhorný Karabach či pri vytváraní návrhov jeho riešenia.

Je ťažké povedať, či môžu USA prostredníctvom arménskej diaspóry aj spätne ovplyvňovať dianie v Arménsku. Je jasné, že samotná arménska diaspóra dianie vo svojej rodnej krajine často ovplyvňuje³⁰³, no je nepravdepodobné, že by tak činili z inej, než zo svojej vlastnej vôle. O ideových zložkách moci USA vo vzťahu k Arménsku či Azerbajdžanu sa toho nedá oveľa viac povedať. Väčšinu času bol južný Kaukaz na periférii záujmu USA, ich politika voči nemu definovaná vágne a prostriedky, ktoré na dosiahnutie svojich cieľov v regióne používala boli prevažne ekonomického charakteru.

3.6.3. Strategické prostredie

USA majú nevýhodu v tom, že sú geograficky veľmi vzdialené od južného Kaukazu. Nielenže sa nenachádzajú v blízkosti štátov, ktoré by potenciálne chceli ovplyvňovať, ale k nim zároveň ani nemajú ideálny prístup. Štáty južného Kaukazu sú obklopené hlavnými regionálnymi súpermi USA (Rusko, Irán) a majú k nim oveľa priamejší prístup.

Geografická poloha južného Kaukazu je pre USA obrovským lákadlom. Južný Kaukaz leží na koridore, ktorým sa americké jednotky môžu dostať napríklad do Afganistanu nezávisle na Rusku či Iráne. Letecká základňa na v tejto oblasti, ktorá by im zároveň umožnila zblízka monitorovať konanie Ruska a Iránu, je obrovskou príležitosťou na posilnenie amerického postavenia v regióne.

Južný plynový koridor, privádzajúci kaspický plyn do Európy, nie je pre USA až tak lákavý *per se*, skôr ako prostriedok, ktorým môžu posilniť postavenie EÚ a zároveň oslabiť Rusko. Zásoby ropy a zemného plynu sú zase lákavé pre americké ropné spoločnosti, ktoré majú v konzorciách vysoký podiel, a stabilita v regióne je teda v ich záujme. Druhý rozmer plynového koridoru je v posilnení postavenia Turecka, strategického partnera USA v regióne.

³⁰³ Viac v stati 3.1. alebo SHAIN, Yossi a Aharon BARTH. Diasporas and International Relations Theory. International Organization [online]. 2003, 57(3), 449-479 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3594834>

Rétorika, ktorú USA vo vzťahu k štátom južného Kaukazu používa, hovorí o amerických cieľoch priniesť regiónu mier skrze demokraciu, právny štát a ochranu ľudských práv. Vo všeobecnosti je týmto cieľom medzinárodné spoločenstvo naklonené a USA sú mocným aktérom, ktorý vie prostredie ovplyvňovať. Rusku sa samozrejme americká prítomnosť v takej blízkosti svojich hraníc nepáči, a tak je proti akejkolvek snahe o rozšírenie pôsobnosti NATO v tejto oblasti, brojí proti južnému plynovému koridoru a vo všeobecnosti stoja jeho záujmy v regióne proti americkým. Rusko má ale výhodu historického významu v regióne i geografickej blízkosti.

3.6.4. Strategický postoj

Podľa Chih-tung Chungovej charakteristiky by USA pravdepodobne spadali do kategórie defenzívne ofenzívneho postoja – tj. defenzívnej stratégie s ofenzívnou taktikou.

USA nie sú úplne pasívnym reagujúcim aktérom, samy vyvíjajú aktivitu voči regiónu. Ich aktivita pozostáva hlavne s iniciovania mierových vyjednávaní medzi Arménskom a Azerbajdžanom (najvýraznejšia iniciatíva asi Key West v roku 2001), poskytovaní finančnej a materiálnej pomoci a trénovaní vojenských jednotiek. Prezident Bill Clinton napríklad osobne intervenoval u Hejdara Alijeva, aby vylúčil Irán z azerbajdžanského ropného konzorcia, prezidenti teda sporadicky vyvíjali i väčšiu iniciatívu v prospech strategických záujmov USA. Spojené štáty sa aj aktívne snažia o umiestnenie amerických jednotiek a navýšenie svojej prítomnosti na území Azerbajdžanu.

Arménsko naopak je v posledných rokoch zo strany USA trochu zanedbávané a ich aktivita voči Arménsku v poslednom období slabne – dalo by sa povedať, že tým rýchlejšie, čím väčší vplyv v krajine získava Rusko. Posledná iniciatíva Baracka Obamu o normalizáciu vzťahov medzi Arménskom a Tureckom z roku 2008/2009 dopadla neúspešne a odvtedy sa Spojené štáty nijak výraznejšie do vzťahov na Kaukaze zasiahnuť nepokúsili. Dokonca Arménsko vyškrtli z ďalšieho obdobia projektov Millenium Challenge Corporation v roku 2011. Ich rozporuplný postoj ku južnému Kaukazu prechádza štádiami menšej a väčšej aktivity, celkovo je však viac defenzívnejší.

3.7. Európska únia

3.7.1. Strategická voľba

Záujem EÚ o novovzniknuté nezávislé štáty južného Kaukazu začal už v raných 90. rokoch po rozpade ZSSR, kedy tieto štáty nastúpili na cestu prechodu k trhovej ekonomike a demokracii. Zvýšená pozornosť sa na južný Kaukaz začala upriamovať po teroristických útokoch na Svetové obchodné centrum 11. 9. 2001, menovaní Špeciálneho predstaviteľa EU (EU Special Representative) v júli 2003 a hlavne po integrácii troch post-sovietskych štátov z južného Kaukazu do Európskej politiky susedstva (European Neighborhood Policy – ENP). Nezanedbateľným faktom je, že v januári 2007, keď sa Bulharsko a Rumunsko stali členmi EÚ, sa celý región dostal do bezprostredného susedstva Únie.³⁰⁴

EÚ má na južnom Kaukaze dva veľké strategické záujmy. V prvom rade bezpečnostný rozmer Európskej politiky susedstva – priestor bývalého ZSSR je charakterizovaný konfliktmi, organizovaným zločinom, chýbajúcim dobrým vládnutím a dysfunkčnými spoločnosťami. Z tohto priestoru môžu vyvierať bezpečnostné hrozby pre samotnú EÚ a preto je v jej strategickom záujme im „predchádzať“ aktívnym záujmom a podporou rozvoja tejto oblasti. Rusko-gruzínska vojna v roku 2008 ukázala, ako veľmi rýchlo sa zamrznuté konflikty vedia premeniť na horúce, mierové vyriešenie konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom má teda zvýšený význam.³⁰⁵ V druhom rade má stabilné prostredie na južnom Kaukaze pre EÚ aj iný význam – EÚ je hladná po energetických surovinách a chce si zaistiť ich dostatočné zásobovanie za rozumnú cenu bez výrazných rizík či prerušení. Na ropu a plyn bohatý Azerbajdžan je tak dôležitou premennou v energetickej bezpečnosti EÚ. Únia sa snaží o vytvorenie stabilného a dlhotrvajúceho partnerstva s Azerbajdžanom, pretože zdroj ropy a zemného plynu nezávislý na Rusku je obrovskou výhrou a možnosťou posilniť svoje postavenie pre Európu. Preto sa aj všemožne snaží podporovať výstavbu plynovodov v južnom koridore, preto jej taktiež veľmi záležalo na vybudovaní ropovodu BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan).

Minoritným záujmom EÚ v regióne južného Kaukazu sú tiež nové trhy, kam môže exportovať svoj tovar. V porovnaní s inými neeurópskymi štátmi, je však objem exportu do Arménska zanedbateľný (objem exportu asi 631 miliónov EUR, 109. partner v rebríčku), do Azerbajdžanu trochu vyšší (3,460 miliardy EUR, 55. partner).

³⁰⁴ NURIYEV, Elchan. The EU Policy in the South Caucasus: The Case of Post-Soviet Azerbaijan [online]. German Institute for International and Security Affairs, 2007 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/SWP_RP_Nuriyev_ks.pdf. Working Paper, str. 3

³⁰⁵ DITRYCH, Ondřej. EU Security Policy in the South Caucasus: The Need to Move from Hydra to Hercules. SWP Berlin, 2011, Working Paper [cit. 2016-04-28], str. 3

Prostriedky, ktorými sa EÚ svoje dva hlavné ciele snaží naplniť, sú predovšetkým bilaterálne (Akčné plány ENP pre každú krajinu zvlášť) a multilaterálne dohody (Východné partnerstvo, Black Sea Synergy), či rámcové dohody o partnerstve a spolupráci (PCA z roku 1999, či neúspešná DCFTA z roku 2013), finančná pomoc, iniciatívy Špeciálneho predstaviteľa EU pre južný Kaukaz o sprostredkovanie dialógu medzi Arménskom a Azerbajdžanom (ich vzájomný konflikt EÚ vníma ako hlavnú prekážku regionálnej prosperity) či podpora existujúcich mechanizmov mierového urovnania. Pomocou dohôd o spolupráci sa snaží prehĺbovať kooperáciu aj na politickej úrovni, v tomto však zatiaľ veľa úspechov neslávi.

Európa nemá jednotnú a jasnú politickú agendu voči južnému Kaukazu a je málo asertívnym hráčom. Má síce menej protirečení a komplexnosti, než politika USA, no vo všeobecnosti je EÚ i jednotlivé európske štáty málo proaktívna. EU je významným donorom humanitárnej a technickej pomoci, je veľmi energickým advokátom nových transportných a komunikačných projektov, európske spoločnosti sú prominentnými subjektmi vo sfére podnikania a investovania na južnom Kaukaze – EÚ však zostáva málo asertívnym hráčom. Rovnako ako USA má problém venovať južnému Kaukazu konštantne zvýšenú pozornosť i snahu, aby dosiahla ciele, ktoré si predsavzala. Navyše, potreba po diverzifikovaní energie narastá, čo sa prejavuje v mlčaní ohľadom nedodržiavania ľudských práv v Azerbajdžane (viď stať 3.2.2. a kaviárová diplomacia) a privieraní očí nad udalosťami, ktoré u iných štátov vehementne kritizuje.

Samostatné štáty EÚ ako Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko a Taliansko sú tiež zapojené do geopolitických vzťahov na južnom Kaukaze a na pomerne vysokej úrovni, no ani ako každý štát samostatne nie sú schopní získať nad regiónom významný vplyv. Ak by jednali v súlade so spoločne a jasne artikulovanou politikou, EÚ by sa mohla stať oveľa vplyvnejším hráčom na Kaukaze. Neschopnosť a váhavosť európskych mocností takúto politiku vytvoriť im bráni v plnom využití svojho potenciálu.

3.7.2. Strategické schopnosti

EÚ má vďaka vyspelosti svojej ekonomiky, bohatstvu a veľkému trhu silné materiálne zložky schopností.

Jej najsilnejšia výhoda pri väčšine vyjednávaní so štátmi, ktoré sa chcú stať členom Únie či aspoň využívať ekonomické výhody partnerstva s ňou, je práve prísľub tohto partnerstva/členstva – práve vďaka nemu môže od krajín vyžadovať štrukturálne, ekonomické či politické zmeny. V prípade Arménska a Azerbajdžanu však táto európska najsilnejšia zbraň celkom nefunguje.

Arménsko nie je úplne samostatným subjektom a Rusko posilnenie európskeho vplyvu vo svojej „bašte“ na Kaukaze pravdepodobne iba ťažko dovoľí – Arménsko napríklad Asociačnú dohodu s EÚ, ktorej súčasťou bola aj DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement) v roku 2013 odmietlo podpísať, a namiesto toho v roku 2015 vstúpilo do Eurázijskej ekonomickej únie. Azerbajdžan síce Rusko v jeho politických rozhodnutiach neobmedzuje, no Azerbajdžan zase DCFTA a Asociačnú dohodu nechce podpísať z iného dôvodu – ako bolo uvedené v stati 3.2.1., dúfa v oveľa privilegovanejšie postavenie voči EÚ, a to nezávislého strategického partnera.

Európska únia často využíva ekonomické incentívy na dosiahnutie vnútropolitických reforiem. Dohoda o partnerstve a spolupráci (PCA) z roku 1999 napríklad okrem ekonomických oblastí, investícií a spoločného obchodu zahŕňa aj politický a kultúrny dialóg či legislatívne približovanie Azerbajdžanu Európskej únii. ENPI National Indicative Programmes pre roky 2007-2010 a 2011-2013 sa tiež okrem energie a transportu, či rozvoju vidieka a miest sústreďovali na demokratizáciu, rozvinutie právneho štátu a socio-ekonomické reformy, ktoré by Azerbajdžan priblížili EÚ. V Akčnom pláne Európskej politiky susedstva pre Azerbajdžan vidíme podobný vzorec – okrem energií a pomoci chudobným sa plán sústreďuje aj na demokratizáciu, ľudské práva a socio-ekonomické reformy.³⁰⁶Tento Akčný plán obsahuje konkrétne kroky, ktoré musí Azerbajdžan podniknúť, ak chce dosiahnuť politické a ekonomické štandardy EÚ. Ich implementovanie ale od Azerbajdžanu vyžaduje skutočne veľa snahy, hlavne v oblastiach ako je boj s rozsiahlou korupciou, podpora občianskej spoločnosti a posilnenie demokratického systému. Azerbajdžan zatiaľ nejaví veľkú túžbu a záväzok integrovať sa do EÚ a aj v implementovaní požiadaviek EÚ postupuje pomaly. Aj napriek svojim energetickým zdrojom teda asi nebude schopný viac sa Európe priblížiť.³⁰⁷

Vzťahy EÚ s Arménskom sú zase založené na Dohode o partnerstve medzi EÚ a Arménskom (EU-Armenia Partnership Agreement) z roku 1999, ktorá pokrýva opäť mimo oblastí ako obchod, investície a ekonomika i politický dialóg a právo.³⁰⁸Rovnako ako Azerbajdžan je aj Arménsko zahrnuté tiež v Európskej politike susedstva a vo Východnom partnerstve. Arménsko dokonca rokovalo s EÚ o Asociačnej dohode (súčasťou ktorej bola aj DCFTA), teda výraznom prehĺbení a rozšírení súčasnej ekonomickej spolupráce, no v roku 2013 ho Arménsko odmietlo podpísať a v roku 2015 vstúpilo

³⁰⁶ EU Relations with Azerbaijan. European Union External Action [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/azerbaijan/index_en.htm

³⁰⁷ NURIYEV, Elkhana. The EU Policy in the South Caucasus: The Case of Post-Soviet Azerbaijan [online]. German Institute for International and Security Affairs, 2007 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/SWP_RP_Nuriyev_ks.pdf. Working Paper, str. 3

³⁰⁸ EU Relations with Armenia. European Union External Action [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/armenia/index_en.htm

do Eurázijskej ekonomickej únie – projektu, ktorý vznikol z iniciatívy Ruska ako budúca protiváha EÚ. Odvtedy sa proces prehĺbovania spolupráce medzi EÚ a Arménskom viac-menej zastavil, v roku 2015 sa objavila ale nová šanca – Vysoká predstaviteľka Únie Federica Mogherini začala spolu s arménskym ministrom zahraničných vecí Edwardom Nalbandianom rokovať o novej dohode, ktorá by mala zahŕňať rozsiahly rámec ekonomickej, politickej a sektorálnej spolupráce, posilniť spoluprácu v energetickom, transportnom a environmentálnom sektore, vytvoriť nové podmienky pre obchod a investície a zvýšiť mobilitu občanov medzi štátmi.³⁰⁹ Za zmienku ale stojí, že Gruzínsko napríklad DCFTA podpísalo, čiastočný úspech teda EÚ na južnom Kaukaze v tomto smere zaznamenala.

Jednotlivé štáty EÚ by v prípade dohody o vyriešení konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom vedeli dať dokopy aj napríklad peacekeepingové jednotky, ktoré by mohli dočasne pôsobiť na území Náhorného Karabachu a predísť tak vypuknutiu násilností. To ale len za dvoch predpokladov – EÚ by sa podarilo získať väčší vplyv pri vyjednávaniach o mieri (doteraz drží opraty pevne v rukách Minská skupina a EÚ do toho veľmi nechce vpustiť) a členské štáty by prejavovali väčší záujem a proaktivitu o oblasť južného Kaukazu.

Začlenením krajín do svojho susedstva a vydaním ESS EÚ síce posilnila kapacity svojej Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky, EU SR (EU Special Representative) má však na rokovania o mieri napríklad minimálny vplyv. Čo sa týka ideových zložiek schopností, EÚ na Kaukaze veľmi silnú pozíciu zatiaľ nemá.

3.7.3. *Strategické prostredie*

EÚ sa nachádza v blízkosti regiónu, ktorý je pre ňu zdrojom potenciálnych problémov ale aj veľkých príležitostí. Južný Kaukaz je nestabilná post-sovietska oblasť, odkiaľ môže do Európy potenciálne prúdiť kriminálna aktivita alebo v prípade „rozmrzenia“ zamrznutého konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžan môžu následky ozbrojené strety destabilizovať hraničné oblasti Únie.

Južný Kaukaz má však pre EÚ aj druhý bezpečnostný rozmer, a to z hľadiska energetickej bezpečnosti. Plyn a ropa z Kaspického mora, prichádzajúce do Európy nezávisle na Rusku, sú obrovským tromfom pre EÚ. Rusko už v minulosti zatvorilo kohútiky s plynom – v čerstvej pamäti je napríklad plynová kríza z roku 2009, ktorá tvrdo zasiahla najmä Slovensko. Pre EÚ je preto diverzifikácia dodávok ropy a zemného plynu jednou z najvyšších priorít v rámci energetickej bezpečnosti. Ropovod Baku-Tbilisi-

³⁰⁹ EU and Armenia to start negotiations for a new agreement. In: European Union External Action [online]. Brussels: European External Action Service, 2015 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z:

Ceyhan bol pre EÚ obrovskou výhrou, aktívne sa snaží aj oživenie projektu plynovodu cez južný plynový koridor, ktorý trocha upadol do zabudnutia po tom, čo Turecko svojimi prehnanými požiadavkami podkopalo projekt Nabucco.

Južný Kaukaz nezávislý, ideálne úzko spolupracujúci s EÚ a USA, je pre Európu veľký tromf v rukách, oslabujúci Rusko a posilňujúci vlastné postavenie Únie. Preto sa tak veľmi snaží o rozvoj regiónu pomocou rôznych projektov, iniciatív a dohôd. Naopak južný Kaukaz v rukách Ruska, prípadne destabilizovaný oživeným konfliktom medzi Arménskom a Azerbajdžanom, je obrovským rizikom a elementom, ktorý destabilizuje samotnú EÚ.

3.7.4. Strategický postoj

Podľa Chih-tung Chungovej charakteristiky by EÚ pravdepodobne spadala do kategórie defenzívne ofenzívneho postoja – tj. defenzívnej stratégie s ofenzívnou taktikou.

Ako bolo uvedené v stati 3.7.1., EÚ síce ponúka Arménsku a Azerbajdžanu rôzne dohody, projekty, finančnú pomoc, obchodné dohody, snaží sa i o sprostredkovanie dialógu medzi predstaviteľmi znepriatelených štátov, jej celková politika je však málo proaktívna. Ťažko v jej prípade hovoriť o ofenzívnej stratégii, keďže používa hlavne nástroje nepriameho vplyvu a presadzuje sa len veľmi slabo. Napriek tomu nie je EÚ úplne pasívnym hráčom, ktorý by iba vyčkával z úzadia a reagoval na akcie ostatných. Samozrejme, reflektuje aj činy ostatných hráčov, ale tiež vyvíja vlastnú iniciatívu. Napríklad zmieňované Asociačné dohody a DCFTA, ktoré ponúkla juhokaukazským krajinám, boli pomerne výraznou iniciatívou rozšíriť svoj vplyv na úkor Ruska.

Napriek tomu je EÚ celkovo málo asertívnym hráčom, ktorý má v rukách síce všetky nástroje, ktoré k presadeniu svojho vplyvu potrebuje, ale nedokáže ich využiť. Postupne tiež EÚ v regióne stráca prestíž. Arménsko či Azerbajdžan síce chcú využívať ekonomické výhody partnerstva s Úniou, no naplňať podmienky, ktoré si EÚ stanovuje, sa už veľmi nehrnú. Postavenie EÚ ako mocenského hráča na južnom Kaukaze sa skrátka len ťažko môže vyrovnáť napríklad Rusku.

4. ZHRNUTIE ÚSPEŠNOSTI NÁRODNÝCH STRATÉGIÍ AKTÉROV

Podľa zvolenej operacionalizácie na základe Chih-tung Chungových faktorov by prehľad strategických postojov aktérov vyzeral nasledovne:

Arménsko	Defenzívne defenzívny postoj
Azerbajdžan	Defenzívne ofenzívny postoj
Irán	Defenzívne defenzívny postoj
Turecko	Defenzívne ofenzívny postoj
Rusko	Ofenzívne ofenzívny postoj
USA	Defenzívne ofenzívny postoj
Európska únia	Defenzívne ofenzívny postoj

Ako to bude vyzerať s úspešnosťou a efektivitou národných stratégií jednotlivých aktérov pri bližšom pohľade?

4.1. Arménsko

Národná stratégia Arménska, ako bolo popísané v štati 3.1., sa snaží predovšetkým dostať štát z nepriaznivej izolácie, zabezpečiť jeho bezpečnosť a prežitie, normalizovať vzťahy so susednými štátmi a zapojiť nezávislé Arménsko do medzinárodného spoločenstva. Svojimi obmedzenými prostriedkami a prevažne pasívnym vyčkávacím postojom sa mu niektoré z cieľov darí naplňať, vo väčšine však zlyháva.

Ochranné krídla Ruska Arménsku zabezpečujú prežitie a bezpečnosť v mnohých smeroch – bez jeho dodávok energií za výhodnejšie ceny, bez jeho zásobovania zbraňami (niektoré dostalo Arménsko aj bezplatne, ako bolo uvedené v štati 3.5.) by skutočne nielenže nemohlo fungovať, ale v momente by čelilo oveľa lepšie zásobenému Azerbajdžanu s väčšími materiálnymi prostriedkami. Na druhej strane ho táto ochrana i veľa stojí – Rusko postupne zaberá strategické podniky v Arménsku a čím ďalej tým hlbšie prerastá do arménskeho hospodárstva.

S bezpečnosťou vo vnímaní Arménska a zároveň s normalizovaním vzťahov so susednými štátmi i s nepriaznivou izoláciou však súvisí jeden kľúčový problém – nevyriešený konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom ohľadne Náhorného Karabachu. Azerbajdžan pravdepodobne nezruší a ani nedovolí Turecku zrušiť (opäť pomocou dodávok ropy a zemného plynu, ktoré sú teraz, keď sa turecko-ruské vzťahy horšia, ešte dôležitejšie) blokádu Arménska, kým

mu Arménsko nevráti zabrané oblasti a nedohodnú sa na otázke právneho statusu Náhorného Karabachu k spokojnosti Azerbajdžanu. Ani neotvorí hranice a ani nezahnie Arménsko do regionálnej spolupráce napríklad v otázke výstavby plynovodov či infraštruktúrnych projektov. Ekonomická blokáda a zavreté hranice („vyhladovanie Arménska“) sú totiž najsilnejšou zbraňou, ktorú Azerbajdžan proti Arménsku má.

Na druhej strane je arménska vyčkávacia taktika vo veci statusu Náhorného Karabachu pomerne úspešná – Republika Náhorný Karabach síce dodnes nemá medzinárodné uznanie, no prakticky funguje, a čím dlhšie tento status quo trvá, tým ťažšie bude pre Azerbajdžan vytvorené „putá“ medzi RNK a Arménskom pretrhať. Kým Arménsko a Azerbajdžan svoj konflikt nevyriešia, Arménsko nemá veľkú šancu normalizovať svoje vzťahy nielen s Azerbajdžanom, ale ani s Tureckom (iniciatíva arménskeho prezidenta i Baracka Obamu z rokov 2008/2009 dopadla neúspešne). Takisto sa veľmi pravdepodobne ani nedostane z regionálnej izolácie a v blízkosti takého imanentného nebezpečia, ako je nepriateľsky naladený Azerbajdžan a nie priateľské Turecko, bude Arménsko nútené stále hľadať oporu u silnejšej regionálnej mocnosti.

Vzhľadom k deklaroványm arménskym národným cieľom je teda jeho národná stratégia úspešná iba čiastočne. Práve kvôli svojej závislosti a nesebestačnosti i strategickému prostrediu, v ktorom sa nachádza, však nemá veľmi veľa možností, ako svoju *grand strategy* zmeniť. V prípade Arménska teda nemožno hovoriť o najlepšej možnej národnej stratégii, pretože jeho súčasná je v momentálnych podmienkach prakticky jediná možná.

4.2. Azerbajdžan

Národná stratégia Azerbajdžanu sa sústreďuje okolo jeho najdôležitejšieho zahranično-politického cieľa – obnovenia a konsolidácie jeho plnej suverenity. Nielen v zmysle teritoriálnej integrity, ale aj ako dosiahnutie plnej nezávislosti na Rusku. Chce získať späť zabrané okresy z roku 1993 i vyriešiť otázku Náhorného Karabachu, kde Azerbajdžan chce pre oblasť autonómiu, ale pod azerbajdžanskou správou. Keďže ruské hegemonické snahy jednajúce v tandeme s arménskou agresiou sú preňho najväčšou hrozbou, snaží sa byť maximálne nezávislé na Rusku a nájsť si čo najviac spojencov, ideálne rovnako silných ako Rusko. Vďaka jeho značným materiálным prostriedkom, plynúcim z ropy a zemného plynu, i strategickej polohe sa mu darí priťahovať záujem USA, EÚ i Turecka. Stály záujem a väčšie zapojenie týchto aktérov však už získava ťažko, jediným konštantne spoľahlivým spojencom je zatiaľ len Turecko.

Čo sa týka obnovenia svojej teritoriálnej integrity, tam zatiaľ Azerbajdžan zlyháva. Jeho vyše dvadsaťročná blokáda ani lobbovanie v americkom

Kongrese či v Rade Európy na statu quo nič nezmenilo, vyše 15% jeho územia okrem RNK je stále v rukách Arménska. Keďže prostriedky plynúce z ťažby ropy sa onedlho minú, Azerbajdžan bude svoj defenzívne ofenzívny postoj pravdepodobne musieť zmeniť, ak chce ciele svojej politiky v dohľadnom čase dosiahnuť. Napokon, i prezident Alijev sa už niekoľkokrát nechal počuť, že status quo Azerbajdžanu nevyhovuje a nevyklučuje ani, že si svoje územia Azerbajdžan vezme späť silou.

Národná stratégia Azerbajdžanu je tak vzhľadom k stanoveným cieľom opäť skôr neúspešná a nie je úplne optimálna. Je možné predstaviť si aj oveľa ofenzívnejší postoj a asertívnejšie jednanie, kedy by Azerbajdžan maximálne využil prostriedky, ktoré zatiaľ má. Vrátenie území mimo Náhorný Karabach i samotné vyriešenie statusu Náhorného Karabachu k jeho spokojnosti si pravdepodobne bude vyžadovať oveľa aktívnejšie zapojenie Azerbajdžanu i priamejšie metódy pôsobenia. Pomohla by mu napríklad oveľa razantnejšia snaha o výstavbu plynovodu, ktorý by Európu účinnejšie zaviazal k stálemu záujmu o južný Kaukaz, i väčšia aktivita a ochota vo vyjednávaniach s Arménskom.

4.3. Irán

Vzhľadom k obmedzeným cieľom iránskej národnej stratégie voči južnému Kaukazu bola aj jeho skôr pasívna taktika a defenzívno-defenzívny postoj pomerne úspešný. Južný Kaukaz bol veľmi dlho mimo hlavný záujem Iránu, jeho cieľom v tomto regióne bolo viac-menej zachovať relatívny pokoj a zabrániť tomu, aby v ňom získali veľký vplyv USA či Západ všeobecne. Horúci konflikt na južnom Kaukaze by mohol potenciálne aktivovať jeho 10-15 miliónovú azerbajdžanskú minoritu a destabilizovať samotný Irán, priveľký vplyv USA na iránskych hraniciach by zase znamenal priame ohrozenie islamskej republiky. V splnení oboch svojich hlavných cieľov sa do veľkej miery spoliehal na Rusko, s ktorým má dobré vzťahy a rešpektuje jeho „vedúcu“ úlohu v regióne.

Čiastkový cieľ získať v Azerbajdžane väčší vplyv sa Iránu zatiaľ plniť nedarí, s rokom 2015 sa ale situácia trochu mení (viď stať 3.2.2. správa o sformovaní spoločnej obrannej komisie). Navyše, možnosť predĺženia južného plynového koridoru až do Iránu je enormne dôležitá – dovážať do EÚ plyn z Azerbajdžanu a Iránu by mohlo predstavovať veľký zvrät v súčasnej geopolitickej situácii na južnom Kaukaze. Záujem Iránu o južný Kaukaz sa v poslednom čase rozhodne zvyšuje a ak sa bude chcieť v budúcnosti zhostiť významnejšej úlohy, bude musieť prijať aj proaktívnejší postoj.

4.4. Turecko

Hlavnými cieľmi národnej stratégie Turecka voči južnému Kaukazu sú presadiť v tomto regióne svoj vplyv a zabrániť úplnému návratu Ruska do tejto oblasti (prípadne čiastočne i zabrániť privedkému vplyvu Iránu). Prostriedky, ktorými svoj vplyv na Kaukaze chce zabezpečiť, sú skôr kultúrne, ekonomické a politické väzby. Je pravdou, že Azerbajdžanci skutočne vnímajú Turkov ako svojich etnických príbuzných a puto medzi národmi je silné, takže turecká kultúra má silné miesto v Azerbajdžane. Krajiny spolupracujú nielen pri preprave ropy do EÚ, ale plánujú aj plynovody, či výstavbu železnice. Otázne je, či skutočne týmito aktivitami Turecko buduje svoj vplyv v regióne. S Arménskom sa Turecku vzťahy normalizovať nepodarilo, s Gruzínskom sú ich vzťahy v rámci normy, obaja so vzájomnej spolupráce profitujú, s Azerbajdžanom má dodnes najsilnejšie väzby. Ako sa však ukázalo na futbalovej diplomacii v rokoch 2008/2009, je to Azerbajdžan a jeho nerastné suroviny, ktoré majú nad Tureckom vplyv. Návratu Ruska do regiónu sa zatiaľ darí zabrániť, ale nie je to celkom kvôli úspechu tureckej stratégie, skôr vďaka súzvuku ekonomických potrieb viacerých štátov. Kľúčový je práve projekt ropovodu a plynovodov do Európy, ktorým Azerbajdžan, Turecko a EÚ (prípadne vzdialene USA) držia Rusko v šachu. Turecko však svojimi prehnanými nárokmi projekt Nabucco ohrozilo, čím Azerbajdžanu otvára cestu do Ruska³¹⁰, ako bolo bližšie rozobrané v stati 3.4.2.

Z dvoch regionálnych mocností má viac vplyvu v regióne momentálne asi Turecko. Nedá sa to však pripisovať len úspechu jeho národnej stratégie, ale i obmedzeným cieľom, ktoré si Irán dlhú dobu voči regiónu na okraji svojich priorit kládol. Krehká rovnováha sa na južnom Kaukaze zatiaľ darí udržiavať, národné stratégie oboch hráčov sú teda viac-menej vzhľadom k ich cieľom úspešné. So zhoršením vzťahov Turecka a Ruska a možnosťou predĺženia južného plynového koridoru do Iránu však budú musieť obaja regionálni aktéri pravdepodobne zvýšiť svoju aktivitu v regióne.

4.5. Rusko

Nie je možné ruskú stratégiu hodnotiť na jednej úrovni so stratégiami Turecka či Iránu, napriek tomu, že i Rusko je regionálnou mocnosťou. Ako bolo v 1. kapitole uvedené, hlavným súperom Ruska na južnom Kaukaze je primárne USA a EÚ, ktorých Rusko do regiónu nechce vpustiť, a chce sa etablovať ako globálna veľmoc. Napriek tomu však nie je možné Rusko hodnotiť na jednej úrovni ani s USA a EÚ, pretože južný Kaukaz hrá v jeho národnej stratégii omnoho dôležitejšiu úlohu, než v národných stratégiách (resp. úniovej stratégii) USA a EÚ. Ruský historický záujem o južný Kaukaz a miera jeho účasti na

³¹⁰ CORNELL, Svante E. Azerbaijan since independence. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2, str. 382

udalostiach z histórie i súčasnosti tohto regiónu je neporovnateľná s obmedzeným záujmom i vplyvom Iránu či Turecka, ale aj EÚ a USA. Rusko preto vo vzťahu ku konfliktu na južnom Kaukaze musí byť hodnotené zvlášť.

Hlavný ruský cieľ v južnom Kaukaze je priviesť tri nezávislé štáty (späť) pod ruskú kontrolu a zabrániť prenikaniu tureckého a amerického vplyvu do tohto regiónu. K dosiahnutiu tohto cieľa využíva aj konflikt o Náhorný Karabach – status quo mu v podstate vyhovuje, drží tak v šachu Arménsko i Azerbajdžan. Udržiavaním konfliktu nevyriešeným zabraňuje rozvinutiu regionálnej spolupráce, ktorá by výrazne obmedzila jeho vplyv v regióne, a môže tak stále hlbšie prenikať do hospodárstva i teritória Arménska, stavať vojenské základne a čoraz pevnejšie sa usádzať na jeho území. V tomto smere je teda jeho národná stratégia úspešná.

Čo sa týka zabránenia prenikania tureckého a západného vplyvu do regiónu a kontroly juhokaukazských štátov, tam je jeho stratégia zatiaľ viac-menej úspešná. Azerbajdžan síce nie je pod formálnou ani neformálnou kontrolou Ruska, ale ani nepovolil na svojom území základne NATO, i keď o tom pred rusko-gruzínskou vojnou uvažoval. Ani americká letecká základňa sa dosiaľ nepostavila. Americká ani európska prítomnosť v regióne nevzrástla natoľko, že by to mohlo Rusko reálne ohroziť. O tureckom vplyve je možné diskutovať len v rámci Azerbajdžanu a aj to nie v miere, ktorá by ohrozovala Moskvu. Kým sa nepostavia plynovody v južnom koridore, Azerbajdžan a ani Európa nebudú skutočne nezávislé na Rusku.

Udržiavaním konfliktu nevyriešeným tak Rusko núti Arménsko i Azerbajdžan udržiavať s Moskvou dobré vzťahy a úspešne brzdí akúkoľvek regionálnu spoluprácu, ktorá by otvorila južnému Kaukazu cestu na Západ a urobila by ho na Rusku nezávislým.

4.6. USA

Stratégia USA vo vzťahu k južnému Kaukazu nevykazuje veľké úspechy. V jednom zo svojich hlavných cieľov voči regiónu, a to zapustiť na eurázijskom kontinente korene, výrazne zlyháva. Arménsko i Azerbajdžan sú dychtivými prijímateľmi americkej finančnej pomoci, no Arménsko je čoraz viac v moci Ruska a Azerbajdžan sa k plánu vytúženej leteckej základne USA vôbec nestavia nadšene. USA má na území Azerbajdžanu len minimálny vojenský personál, aj to ako oficiálnu nestálu pobrežnú stráž. V podpore hry s pozitívnym súčtom a diverzifikácie medzinárodných vzťahov juhokaukazských štátov (a tým samozrejme zníženiu ich závislosti na Rusku, čo je skutočný cieľ) taktiež nesláva úspechy – v prípade Arménska zlyháva USA na celej čiare, v prípade Azerbajdžanu sa im nedarí uplatniť výraznejší vplyv. Upustením od zákazu spolupráce s Iránom však otvorili cestu k posilneniu Azerbajdžanu i jeho nezávislosti na Rusku. Je to však dvojsečná zbraň, ktorá potenciálne môže

viest' k vytlačeniu aj toho vplyvu, ktorý USA majú, z Azerbajdžanu. Opäť sa ukazuje, že pretrvávajúci konflikt o Náhorný Karabach je veľkým problémom pre cieľ USA politiky na južnom Kaukaze. Americký málo proaktívny prístup i malá priorita, ktorú vzťahy s južným Kaukazom v jeho národnej stratégii hrajú, výrazne podkopávajú úspech USA v regióne. Práve v týchto smeroch by mala byť efektívna stratégia USA vylepšená, ak Spojené štáty nechcú južný Kaukaz stratiť úplne.

4.7. Európska únia

V prípade stratégie EÚ tiež nemožno hovoriť o výraznom úspechu. Konflikt o Náhorný Karabach je aj v prípade cieľov EÚ veľkou prekážkou, na jeho mierovom riešení sa jej však nedarí vyššou mierou podieľať. Minská skupina a OBSE nechce veľmi k vyjednávaniu pustiť predstaviteľov EÚ, EUSR (EU Special Representative) pre južný Kaukaz má iba veľmi obmedzenú úlohu v sprostredkovaní mieru. Čo sa týka jej prvého strategického cieľa – zabezpečiť pomocou rozvoja juhokaukazských štátov bezpečné susedstvo pre EÚ, odkiaľ jej nebudú hroziť žiadne hrozby – rusko-gruzínska vojna v roku 2008 ukázala, ako nebezpečné zamrznuté konflikty na Kaukaze v skutočnosti sú a ako málo zmogla EÚ pre ich vyriešenie. Taktiež pozdĺž línie kontaktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom došlo 2. apríla 2016 k zatiaľ najväčšiemu porušeniu prímeria od roku 1994. Aj tieto čerstvé boje ukázali, ako nebezpečný status quo je a ako málo bola Európa schopná urobiť preto, aby bojom predišla.

Čo sa týka druhého strategického cieľa EÚ v južnom Kaukaze – zabezpečenie dostatočného zásobovania nerastnými surovinami za rozumnú cenu bez výrazných rizík či prerušení – tu je úspešná len čiastočne. Ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan síce funguje ale projekt dôležitého plynovodu Nabucco padol. V súčasnosti sa rokuje o ďalších variantoch (TAP, TANAP, Nabucco West, či predĺženie plynovodu až do Iránu), EÚ však musí vyvinúť viac úsilia a omnoho proaktívnejší prístup, ak si chce zabezpečiť svoju energetickú bezpečnosť.

U oboch západných aktérov chýba jednotná a jasná agenda voči južnému Kaukazu, asertivita i stály záujem a pozornosť (s čím súvisí aj objem a pestrosť vynaložených prostriedkov) voči tomuto regiónu. Ich dlhodobé podceňovanie dôležitosti udalostí na južnom Kaukaze a slabosti oproti Rusku podkopáva ich už aj tak nestabilnú pozíciu na južnom Kaukaze.

ZÁVER

Spletitá situácia na južnom Kaukaze má skutočne korene v pohnutej histórii. Toto územie so zmiešanou pestrou populáciou mocenskými bojmi veľkých hráčov skôr utrpelo. Rusko-perzské vojny rozdelili azerbajdžanský národ a vytvorili zárodok budúcej nedôvery medzi Azerbajdžanom a Iránom. Sovietska politika v zmysle „rozdeľuj a panuj“ a ich potláčanie etnického napätia namiesto jeho riešenia spôsobila, že z konfliktu medzi Arménskom a Azerbajdžanom sa stala časovaná bomba, ktorá len čakala na rozpad ZSSR, aby vybuchla. Sovietsky federalizmus spôsobil sekuritizáciu etnicity³¹¹ – bol totiž založený na statusovej hierarchii medzi rôznymi kategóriami titulárnych národov a nerovnom rozdelení politických privilégií. Navyše, Moskva nevytvorila ani inštitúcie ani kultúru vzájomnej spolupráce či riešenia vzájomných konfliktov, štáty spolu komunikovali v závažných veciach cez Kremľ.

Historické krivdy a ublíženia sú taktiež v kolektívnom vedomí a pamäti Arménska a Azerbajdžanu veľmi silné – bránia nielen normalizácii vzťahov medzi nimi, ale aj medzi Arménskom a Tureckom a sú zdrojom nedôvery Azerbajdžanu voči Rusku (viď čierny január či ruská úloha v masakre v Chodžali).

Národné stratégie Arménska aj Azerbajdžanu sú do veľkej miery ovplyvnené vzájomným konfliktom, nevyriešeným statusom Náhorného Karabachu a arménskou dŕžavou 5 azerbajdžanských okresov okolo Náhorného Karabachu. Rozbor ich *grand strategies* ukázal, že sú v oboch prípadoch úspešné len čiastočne, vzhľadom k stanoveným cieľom. Arménsko sa spolieha na to, že čím dlhšie status quo existuje, tým bližšie je RNK k svojmu medzinárodnému uznaniu. V obrane proti nepriateľským susedom sa spolieha na Rusko, čím sa ale pomaly pripravuje o veľkú časť samostatnosti. Normalizovať svoje vzťahy so susednými štátmi sa jej práve kvôli postoju k Náhornému Karabachu i úlohe Ruska vo svojom hospodárstve a politike nepodarilo a aj v budúcnosti sú šance v tomto smere pri nezmenenom postoji malé. Rozvinutá regionálna spolupráca, ktorá by mohla účinne zvýšiť sebestačnosť Arménska a znížiť jeho závislosť na Rusku, je kvôli vzťahu s Azerbajdžanom a Tureckom v súčasnosti málo pravdepodobná. Azerbajdžanu sa vďaka ropе a zemnému plynu i svojej aktívnej snahe prilákať Západ podarilo vymaniť sa spod vplyvu Ruska a v tomto smere dosiahnuť vysokú nezávislosť. Jeho ekonomická i politická blokáda Arménska sa však míňa účinnosťou – RNK síce nedosiahla medzinárodné uznanie, no ani sa nevrátila pod správu Azerbajdžanu a Arménsko dodnes drží vyše 15 % vlastného azerbajdžanského teritória. Navyše sa mu jeho stávka na západnú kartu nemusí vyplatiť – južný

³¹¹ COPPIETERS, Bruno. *Federalism and conflict in the Caucasus*. London: Royal Institute of International Affairs, Russia and Eurasia Programme, c2001. Central Asian and Caucasian Prospects series. ISBN 1-86203-114-2, str. 36

plynový koridor ešte úplne nefunguje a Azerbajdžanu sa podľa odhadov zásoby nerastného bohatstva do pár rokov minú. Záujem EÚ si Azerbajdžan totiž zaručuje práve možnosťou poskytnúť jej diverzifikovanie dodávok ropy a zemného plynu. Táto situácia môže donútiť Azerbajdžan k prehodnoteniu svojej národnej stratégie.

Regionálnym mocnostiam Turecku a Iránu sa dosiaľ nepodarilo získať v regióne výraznejší vplyv, primát drží stále Rusko, ktoré v regióne sleduje ciele súčasne ako regionálny i globálny aktér. Jedným z primárnych cieľov Ruska i Iránu je nevypustiť do južného Kaukazu USA, prípadne EÚ, čo sa im zatiaľ viac-menej darí – ani USA ani EÚ nehrajú v regióne tak výraznú úlohu, ako by mohli. Môže zato ich rozporuplná, málo proaktívna politika, ktorá je najmä v prípade USA často na periférii záujmov.

Kvalitatívna analýza národných stratégií ukázala, že Arménsko i Azerbajdžan sú čiastočne neúspešné v dosahovaní svojich cieľov. Irán vzhľadom k svojim obmedzeným cieľom na Kaukaze bol doteraz úspešný, no potenciálne predĺženie južného plynového koridoru do Iránu by mohlo jeho národnú stratégiu i ciele zmeniť. Turecko má vplyv hlavne v Azerbajdžane, s Arménskom sa mu vzťahy normalizovať nepodarilo, no vďaka nerastnému bohatstvu má nad ním istú moc i Azerbajdžan. Ruská národná stratégia vo vzťahu k južnému Kaukazu je zatiaľ viac-menej úspešná – USA ani EÚ v regióne výrazne neposilnili, v Arménsku položilo Rusko stabilné základy svojho vplyvu a kým neexistuje južný plynový koridor, neslabne jeho pozícia ani voči Azerbajdžanu, ani voči EÚ. Stratégie Spojených štátov i EÚ sú však prevažne neúspešné – z ich chýbajúcej asertivity ťaží hlavne Rusko. Konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom je dôležitou premennou v národných stratégiách všetkých aktérov – pre Arménsko a Azerbajdžan je skoro základným kameňom ich národných stratégií a determinantou mnohých medzištátnych vzťahov; Rusku jeho nevyriešený status vyhovuje a využíva ho pre udržanie kontroly nad regiónom; pre USA, EÚ a čiastočne i Turecko je prekážkou v dosiahnutí ich cieľov.

Robiť na základe týchto výsledkov predikcie o budúcnosti je riskantné a nebolo to cieľom tejto práce. Napriek tomu ponúka analýza národných stratégií do situácie na južnom Kaukaze komplexný a užitočný vhľad, vďaka ktorému je možné súčasné i minulé kroky jednotlivých aktérov vnímať v širšom kontexte. Akási „vtáčia perspektíva“ pohľadu na komplex vzťahov a záujmov aktérov odhaľuje, akou komplikovanou a nebezpečnou hrou táto „šachová partia“ o južný Kaukaz je.

Summary

The qualitative analysis by the method of structured focused comparison showed, that the grand strategies of Armenia and Azerbaijan are not optimal in relation to their goals. They are meeting them only partially. Armenia because of its weakness, dependence on Russia and the strategic environment it finds itself in, has not many choices of improving it. Azerbaijan on the other hand has – more assertive and proactive stance is imaginable. Mutual conflict between Armenia and Azerbaijan is deeply rooted in the national consciousness of both countries and in the complicated history of the region. It is a great obstacle of regional cooperation, which could empower the region and make it more independent on Russia. The currently present zero-sum game between the countries of South Caucasus is serving the interest of Russia, which uses the conflict for strengthening its position in the region and thus enhances dependence of south-Caucasian states.

Only effective and successful grand strategies (or their parts, which concern the region of South Caucasus) are those of Russia and Iran. Iran mostly because of its limited goals in the region, which is on the periphery of its political interest, Russia because it still more or less controls the region and prevented USA and EU from gaining major influence there. Turkey is successful partially, its position in South Caucasus is rather weak and it has good relations only with Azerbaijan. Recent worsening of relations with Russia will probably influence also its stance in South Caucasus.

However, the strategies of USA and EU are ineffective – from their lack of assertiveness and proactivity profits Russia. Neither USA, nor EU gained major influence in the region and are slowly losing even the influence they gained. EU needs to build the south gas corridor in order to weaken Russia and strengthen its position.

Použitá literatúra

Primárne zdroje

Armenia Trade Statistics. Worldbank [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/ARM>

Azerbaijan [online]. Freedom House, 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/azerbaijan>

Azerbaijan Country Review [online]. CountryWatch Incorporated [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3?url_ver=Z39.88-2004&ctx_ver=Z39.88-2004&ctx_enc=info:ofi/enc:UTF-8&rfr_id=info:sid/sfxit.com:opac_856&url_ctx_fmt=info:ofi/fmt:kev:mtx:ctx&sfx.ignore_date_threshold=1&rft.object_id=1000000000566045&svc_val_fmt=info:ofi/fmt:kev:mtx:sch_svc&svc.fulltext=yes&

Azerbaijan Trade Summary [online]. 2014 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AZE/Year/2014/Summary>

EU Relations with Armenia. European Union External Action [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/armenia/index_en.htm

EU Relations with Azerbaijan. European Union External Action [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/azerbaijan/index_en.htm

Iranian Trade Statistics. Worldbank [online]. 2011 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/IRN/Year/2011/TradeFlow/Export/Partner/all/>

The Priorities of the Foreign Policy of the Republic of Azerbaijan [online]. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.azerbaijan.az/portal/WorldCommunity/ForeignPolicy/foreignPolicy_e.html

UN SC Resolution No. 822, 1993, dostupné z: <http://www.un.org/docs/scres/1993/scres93.htm>

Sekundárne zdroje

Akademické práce

CHUNG, Chih-tung. *The Evolution of Taiwan's Grand Strategy: From Chiang Kai-shek to Chen Shui-bian*. London, 2012. Dostupné také z:

<http://etheses.lse.ac.uk/view/creators/Chung=3AChih-tung=3A=3A.html>. Phd thesis. The London School of Economics and Political Science (LSE).

HAMZOVÁ, Karolína. *Rusko-iránské vazby a Kaspický region v letech 1991 – 2001*. Praha, 2007. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova.

KIRAKOSJAN, Arutjun. *Zahraniční politika Arménie v 90. letech: bilaterální vztahy Arménie s Ázerbájdžánem (v kontextu Náhorního Karabachu), Ruskem, Tureckem, Gruzíí a Íránem*. Praha, 2003. Vedoucí práce Bohuslav Litera

Monografie

AMBROSIO, Thomas. *Ethnic identity groups and U.S. foreign policy*. Westport, Conn.: Praeger, 2002, viii, 232 s. ISBN 0275975320.

BRANDS, Hal. *What good is grand strategy?: power and purpose in American statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush* [online]. New York: Cornell University Press, 2014, 1 online resource (288 pages) [cit. 2016-01-23]. ISBN 9780801470288-. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10831262>

CIOBANU, Ceslav. *Frozen and forgotten conflicts in the post-Soviet states: genesis, political economy and prospects for solution*. Boulder: East European Monographs, 2009, 181 s., [3] s. obr. příl. ISBN 978-0-880336543.

COPPIETERS, Bruno. *Federalism and conflict in the Caucasus*. London: Royal Institute of International Affairs, Russia and Eurasia Programme, c2001. Central Asian and Caucasian Prospects series. ISBN 1-86203-114-2.

CORNELL, Svante E. *Azerbaijan since independence*. Armonk: Sharpe, 2011. ISBN 978-0-7656-3003-2.

CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2001, 480 s. ISBN 0-7007-1162-7.

DE WAAL, Thomas de. *Černá zahrada: Arménie a Ázerbájdžán v míru a za války*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, 345 s. ISBN 978-80-200-2072-7.

FREEDMAN, Lawrence. *Strategy: a history*. Oxford: Oxford University Press, 2013, xvi, 751 s. ISBN 978-0-19-932515-3.

FREEDMAN, Lawrence. *The Evolution of Nuclear Strategy*. 3. Great Britain: Palgrave Macmillan, 2003, s. 112. ISBN 978-0-333-97239.

GEORGE, Alexander L a Andrew BENNETT. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge: MIT Press, c2005, xv, 331 s. ISBN 0262072572.

GÖKAY, Bülent. *The politics of Caspian oil*. Houndmills: Palgrave, 2001, x, 232 s. ISBN 0333739736.

HERBERG-ROTHER, Andreas. *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-920269-0

HERZIG, Edmund. *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia*. London: Royal Institute of International Affairs, 2000, 165 s. ISBN 0-85567-553-6.

KENNEDY, Paul M. *Grand strategies in war and peace*. London: Yale University Press, 1991, 224 s. ISBN 0300049447

KINGSTON-MCCLOUGHRY, Edgar James. *Global strategy*. New York: Praeger, 1957.

LIBARIDIAN, Gerard J. *Modern Armenia: people, nation, state*. New Brunswick: Transaction Publishers, c2004. ISBN 0-7658-0205-8.

MEAD EARLE, Edward. *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton: Princeton University Press, 1943, 566 s. ISBN 0691069077

MEHDIYEVA, Nazrin. *Power games in the Caucasus: Azerbaijan's foreign and energy policy towards the West, Russia and the Middle East* [online]. London: I.B. Tauris, 2011 [cit. 2016-03-04]. ISBN 9781848854260. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10554327>

PARET, Peter. *Makers of Modern Strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986. ISBN 0-691-02764-1.

ROMANCOV, Michael a kol. *Jižní Kavkaz v bezpečnostní perspektivě*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013. ISBN 978-80-86855-90-5.

STARR, S. Frederick. *Resolving Karabakh: Strategic Options for the U.S. Government*. 1. USA: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2004.

ŚWIĘTOCHOWSKI, Tadeusz. *Russian Azerbaijan, 1905-1920: the shaping of national identity in a Muslim community*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985, xiii, 256 s. ISBN 0-521-26310-7.

Novinové články

ASSOCIATED PRESS IN BAKU. Conflict erupts between Azerbaijani and Armenian forces. In: *The Guardian* [online]. 2016 [cit. 2016-05-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2016/apr/02/conflict-erupts-between-azerbaijani-and-armenian-forces>

Ďalšia hrozba pre svetový mier: Sme vo vojne, oznámilo Arménsko po posilnení ruskou armádou! In: *Topky.sk* [online]. 2015 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.topky.sk/cl/11/1517875/Dalsia-hrozba-pre-svetovy-mier--Sme-vo-vojne--oznamilo-Armensko-po-posilneni-ruskou-armadou->

DAVTYAN, Erik. Armenia's and Azerbaijan's presidents meet in Bern. In: *The Central Asia-Caucasus Analyst* [online]. 2016 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/13324-armenias-and-azerbaijans-presidents-meet-in-bern.html>

GOYUSHOV, Altay. The Two Faces of Azerbaijan's Government. In: *Foreign Policy* [online]. 2014 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2014/12/06/the-two-faces-of-azerbaijans-government/>

LOZOVSKY, Ilya. How Azerbaijan and Its Lobbyists Spin Congress. In: *Foreign Policy* [online]. 2015 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2015/06/11/how-azerbaijan-and-its-lobbyists-spin-congress/>

SHIRINYAN, Anahit. From Kazan to Nowhere: A Reality-Check for Nagorno-Karabakh Conflict? In: *Caucasus Edition* [online]. 2011 [cit. 2016-02-28]. ISSN 2155-5478. Dostupné z: <http://caucasusedition.net/analysis/from-kazan-to-nowhere-a-reality-check-for-nagorno-karabakh-conflict/>

WILSON, Jeremy. Here's what Russia will be up against if it decides to mess with Turkey. In: *Business Insider UK* [online]. United Kingdom, 2015 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://uk.businessinsider.com/turkeys-military-equipment-explained-2015-11>

Príspevky v zborníku

HADIJAN, Avedis Bedros. *Azerbaijan's Energy Policy and its Implications for Russian Security*. In: GOKAY, Bulent. *The Politics of Caspian Oil*. New York: Palgrave, 2001, s. 110-165. ISBN 0-333-73973-6.

HOFMANN, Tessa. *Armenien 20 Jahre nach der Selbstaflösung der Sowjetunion - Rückblick und Bilanz*. In: MALEK, Martin. *Ausgewählte sicherheitspolitische Fragen im Südkaukasus*. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung und Sport, 2013, s. 63-104. ISBN 978-3-902944-27-6.

KASIM, Kamer. *The Nagorno-Karabakh Conflict, Caspian Oil and Regional Powers*. In: GOKAY, Bulent. *The Politics of Caspian Oil*. New York: Palgrave, 2001, s. 185-198. ISBN 0-333-73973-6.

KOLTER, Christian. *Geopolitische und geoökonomische sowie sicherheits- und vermittlungspolitische Aspekte der Berg-Karabach-Konflikts*. In: MALEK, Martin. *Ausgewählte sicherheitspolitische Fragen im Südkaukasus*. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung und Sport, 2013, s. 105-148. ISBN 978-3-902944-27-6

NIXEY, James. *The South Caucasus: drama on three stages*. In: NIBLETT, Robin. *America and a Changed World: A Question of Leadership* [online]. Great Britain: Chatham House, 2010, s. 125-142 [cit. 2016-04-26]. ISBN 978-1-4051-9844-8. Dostupné z: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Americas/us0510_nixey.pdf

PIKNEROVÁ, Linda. *Ekonomicko-geografický a sociální přehled zemí jižního Kavkazu*. In: ROMANCOV, Michael a Emil SOULEIMANOV. *Jižní Kavkaz v bezpečnostní perspektivě*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013, s. 45-66. ISBN 978-80-86855-90-5.

Odborné články

ABRAHAMYAN, Eduard. *The anti-ISIS coalition and Armenia's foreign policy options*. In: *The Central Asia-Caucasus Analyst* [online]. 2015 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13282-the-anti-isis-coalition-and-armenias-foreign-policy-options.html>

BALCI, Bayram. *Strengths and Constraints of Turkish Policy in the South Caucasus*. In: *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 2014 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://carnegieendowment.org/2014/06/18/strengths-and-constraints-of-turkish-policy-in-south-caucasus>

BETTS, Richard K. Is Strategy an Illusion? In: *International Security*. 2000, 25(2). Dostupné z: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/556/is_strategy_an_illusion.html

BLANK, Stephen. Russia's Principled Caucasus Policy. In: *The Central Asia-Caucasus Analyst* [online]. Washington D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2013 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12827-russias-principled-caucasus-policy.html>

ÇAMAN, M. Efe a M. Ali AKYURT. Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time Has Come for a New Regional Policy. In: *Turkish Journal of International Relations*. 2011, 10(2-3), 67-86.

CORNELL, Svante. The Caucasus in Limbo. In: *Current History*. 2011, s. 283-289.

DIETZEN, Mark. A New Look at Old Principles: Making the Madrid Document Work. In: *Caucasus Edition* [online]. 2011, 4(1), 5-8 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.yale.edu/macmillan/fif/publications/Dietzen.pdf>

DITRYCH, Ondřej. *EU Security Policy in the South Caucasus: The Need to Move from Hydra to Hercules*. SWP Berlin, 2011, Working Paper [cit. 2016-04-28].

DITRYCH, Ondřej. Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice. In: *Mezinárodní vztahy* [online]. 2006, (4), 27-47 [cit. 2016-04-27].

GALSTYAN, Narek. *The main dimension of Armenian's foreign and security policy*. Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Policy Brief [online]. 2013, 1-4 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/cd67865d0fcfef431b21f3e4bbe5e020.pdf

MITZEN, Jennifer. Illusion or Intention? Talking Grand Strategy into Existence. In: *Security Studies*. 2015, 24(1): 61-94. DOI: 10.1080/09636412.2015.1003724.

NURIYEV, Elkan. *The EU Policy in the South Caucasus: The Case of Post-Soviet Azerbaijan* [online]. German Institute for International and Security Affairs, 2007 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/SWP_RP_Nuriyev_ks.pdf. Working Paper

PETROS, Tiffany G. Evolution of Armenia's Foreign Policy. In: *Armenian International Policy Research* [online]. 2003, 13(3), 1-17 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003066/Evolution%20of%20Armenia's%20Foreign%20Policy.pdf

SADRI, Houman A. Iran and the Caucasus States in the 21st Century: A Study of Foreign Policy Goals and Means. In: *Journal of Balkan* [online]. 2012, 14(3), 383-396 [cit. 2016-04-01]. DOI: 10.1080/19448953.2012.720787. ISSN 19448953.

SHAIN, Yossi a Aharon BARTH. Diasporas and International Relations Theory. In: *International Organization* [online]. 2003, 57(3), 449-479 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3594834>

ZARIFIAN, Julien. U.S. Foreign Policy in the 1990s and 2000s, and the Case of the South Caucasus (Armenia, Azerbaijan, Georgia). In: *European Journal of American Studies* [online]. 2015, 10(2), 2-14 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <https://ejas.revues.org/11135>

Web

EU and Armenia to start negotiations for a new agreement. In: *European Union External Action* [online]. Brussels: European External Action Service, 2015 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/071215_eu-armenia_agreement_negotiations_en.htm

European Stability Initiative. *Caviar Diplomacy: How Azerbaijan silenced the Council of Europe* [online]. Berlin, 2014 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_131.pdf

GOTEV, Georgi. Bulgaria wants to revive Nabucco, Azerbaijan says pipeline name 'not important'. In: *Euractiv* [online]. 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/energy/news/bulgaria-wants-to-revive-nabucco-azerbaijan-says-pipeline-name-not-important/>

GRONO, Magdalena. The Shifting Dangers of Nagorno-Karabakh. In: *International Crisis Group* [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://blog.crisisgroup.org/europe-central-asia/2016/02/26/the-shifting-dangers-of-nagorno-karabakh/>

Iran. *NTI* [online]. 2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.nti.org/learn/countries/iran/>

Iran Offers Guns and Friendship to Azerbaijan In: *Eurasianet*. [online]. 2015 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/73071>

Iran-Azerbaijan Energy Relations in the Post-Sanctions Era. *Natural Gas Europe* [online]. 2016 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/iran-azerbaijan-energy-relations-in-the-post-sanctions-era-28508>

KASAPOGLU, Can. The Turkish-Russian Military Balance. In: *The Washington Institute* [online]. Washington D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, 2015 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-turkish-russian-military-balance>

KELKITLIF, Fatma Ash. Russian Foreign Policy in South Caucasus under Putin. In: *Perceptions* [online]. 2008, 73-91 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Fatma-Kelkitli.pdf>

LOMSADZE, Giorgi. Post-Iran Deal, Azerbaijan Eyes Energy Transit Opportunities. In: *Eurasianet* [online]. 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/taxonomy/term/3955>

MELIKIAN, Gevorg. *The dynamics of military basing in South Caucasus* [online]. 2007 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://www.academia.edu/5030862/The_dynamics_of_military_basing_in_South_Caucasus

Perspective: Azerbaijan's Foreign Policy Shift and the Threat of Isolation. In: *European Institute* [online]. 2015 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.europeaninstitute.org/index.php/ei-blog/258-april-2015/2025-perspective-azerbaijan-s-foreign-policy-shift-and-the-threat-of-isolation-4-30>

Russian Military Budget. In: *Global security* [online]. 2016 [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm>

Ukraine, Georgia and Moldova sign DCFTA. In: *Contact* [online]. 2014 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.contact.az/docs/2014/Politics/060400080610en.htm#.VvG-jykrLIU>